

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Landsbyen Dons

En historisk Fremstilling

ved

Poul Lindholm

POUL LINDHOLM

LANDSBYEN DONS

LANDSBYEN D O N S

EN HISTORISK
FREMSTILLING

VED

POUL LINDHOLM

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1922

FORORD

Nærværende bog er udarbejdet efter samme principper, som min i 1911 udgivne »Starup sogn i Brusik herred«. Den er væsentlig bygget på utrykte kilder og mundtlig overlevering.

Jeg bringer herved de Donsinger min tak for den velvilje og imødekommenhed, de har udvist imod mig under mit arbejdes udførelse, og specielt retter jeg denne tak til Bendit Lund, Granly, hvis aldrig svigtende hukkommelse jeg kan takke for såre mange meddelelser om personer og forhold i Dons i de sidste 75 år.

Tilsidst en tak til de institutioner, der har støttet mig med penge, nemlig Undervisningsministeriet (400 kr.). Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse (200 kr.). Vejle amtsråd (100 kr.) og Almind sogneråd (100 kr.).

Århus Universitets-bogtrykkeri den 2. September 1922.

Paul Lindholm.

INDHOLD

	Side
I. Beliggenhed og Naturforhold	1
II. Dons før 1660.....	4
III. Ejendommenes tilstand i Dons omkr. 1700	9
IV. Gård nr. I.....	11
V. Gård nr. II.....	16
VI. Gård nr. III.....	26
VII. Gård nr. IV	31
VIII. Gård nr. V.....	36
IX. Gård nr. VI.....	38
X. Gård nr. VII	46
XI. Gård nr. VIII	52
XII. Dons mølle	53
XIII. Kassehusene	59
XIV. Dons skole.....	62
XV. Landsbyen Dons i nutiden	64
XVI. En bondeslægt i det 17. og 18. århundrede	67
1. Simon Sørensen den ældre.....	side 67
2. Christen Simonsen.....	- 67
3. Jens Simonsen	- 69
4. Simon Sørensens andre børn	- 73
XVII. En bondeslægt i det 18. og 19. århundrede	75
1. Henrich Christensen Ravn	side 75
2. Henrich Ravns børn	- 76
3. Christian Dons.....	- 78
4. Christian Dons's breve.....	- 87
5. Peder Dons	- 98
6. Bertel Dons.....	- 103
XVIII. En landskendt bondemand i Dons	106
XIX. Nogle stamtavle-brudstykker	127

1.

Beliggenhed og naturforhold.

Godt 8 km. nord for Kolding, ved begge sider af den gamle Viborg-landevej, ligger landsbyen *Dons*, der er den vestligste af Almind sogns tre byer. Bymarken, der har en temmelig rektangulær form, har sin største udstrækning fra nord til syd, hvor den måler omtrent 5 km., medens den i retningen øst-vest næppe nogensteds måler mer end det halve. Marken går mod øst jævnt over i Almind bys marker, men er til de andre sider ret skarpt adskilt fra de øvrige omliggende byers marker. Mod nord skiller dalen *Frødal* den således fra Starup sogns jorder, og mod syd skiller slugten *Donsrod* den fra Bramdrup sogns jorder, medens den mod vest er skilt fra Harth og Nebel ved en vældig og stor-**skået dalsenkning**, der under mere idylliske former fortsætter sig **længere mod øst** og dær bærer navnet *Alminddalen*.

Byens areal er ca. 850 ha., og jordbunden er af højst forskellig beskaffenhed. Både mod nord og syd er den stærkt sandet, og dette er i endnu højere grad tilfældet imod vest. Men både i midten og mod øst er der særdeles gode jorder, og da disse udgør hovedparten af byens areal, kan Dons i det hele og store betegnes som en frugtbar landsby.

Dons er en af det sydlige Jyllands smukkeste landsbyer. Når man kommer ad landevejen nordfra, ser man, kort efter at man har overskredet Dons skel, tilvenstre en gruppe smukt formede og vel afrundede bakker. Bag disse ligger *Dons mølle* med sin vidunderlig smukke have og sin idylliske mølledam. En skønnere

beliggenhed kan nogen gård næppe have, ligesom man ikke godt kan tænke sig nogen smukkere spaseretur end langs med mølledammen om til *Fonvad*. Går man 1 km. syd på fra Dons mølle, er man ved selve byen, der fuldstændig domineres af de tre store, velbyggede og med smukke haver forsynede bøndergårde, der ligger i rad umiddelbart øst for landevejen. Men det mest stor-slåede naturindtryk får man dog, når man ved Donsgård drejer om ad vejen, der går forbi *Seestgård*, og kommer ud på de store banker mod vest. Den smukkeste af disse er „*æ holt*“ lidt længere mod syd. Fra den, som forresten også fra de andre banker, har man et vældigt udsyn til alle sider. Men øjet fristes ikke til at søge i det fjærne, det finder hvile ved at beskue den mægtige dal med de to skønne søer, *Søndersø* og *Nørresø*.

Disse søer har deres historie. I slutningen af det 18. århundrede begyndte man på at udtørre dem. Det var på initiativ af den unge, driftige *H. Wulff*, der da lige var kommet til Nebel mølle. Han var meget gridsk på jord, tilkøbte sig et stort stykke Donsjord vest for søerne og vilde så have disse udtørret for at vinde mere eng. Han fik også nogle af de Dons mænd med dærtil, og der blev indkaldt holstenske arbejdere, som for en billig pris gravede en afvandingskanal på 4000 alens længde, 12 alens bredde og 4 alens dybde. I 1804 erklæredes udtørringen for fuldført, men den gav ikke det udbytte for Donsingerne, som de havde beregnet, og nogle af dem klager endog i høje toner over, at de er blevet „fornærmede“ ved afvandingen. Forresten viste det sig snart, at udtørringen langtfra var fuldført, og 1818 er Donsingerne nær ved at tabe modet over søerne. Man blev dog ved at mase med dem i et hundrede år endnu, men så blev i 1919 både søerne og det omliggende areal købt af højspændingsværket for Kolding og omegn. Dermed var udtørringssagaen forbi, og søerne blev vandrigere end nogensinde før.

Foruden de to store søer rummer Donsdalen endnu en tredje sø, *Skærsø*, der ligger idyllisk indeklemmt mellem bankerne nordøst for *Nørresø*, kun et par hundrede meter fra landevejen.

Hvad navnet *Dons* betyder, drister jeg mig ikke til at have nogen afgørende mening om, men jeg er tilbøjelig til at antage, at det er i familie med det angelsaxiske ord *dun*, der betyder bakke eller sandbanke (samlgn. *dyne* som betegnelse for en klit), og at byen altså har navn efter de store sandbanker mod vest. Det ældste dokument, hvori jeg har fundet navnet, er fra 1546, og dær skrives det *Dunse*, hvilket sikkert er den rigtige form, hvad egnens udtale med langt *n* (ikke stød efter *n*) bekræfter. I et dokument fra 1556 skrives det *Duenes*, men dette er åbenbart forkert, ti ellers måtte navnet udtales med langt *o*, hvad absolut ingen gør.

Navnet er ret sjældent. Såvidt mig bekendt findes det kun som stednavn et sted til i Danmark, nemlig i Nordsjælland (*Donse* krudtmølle). Som første led i sammensatte stednavne findes det i *Donslund* (Vorbasse sogn) og *Donskjær* (Møborg sogn) samt måske også i et par landsbyer i Vendsyssel (*Donsted* og *Donskov*).

Som slægtsnavn er *Dons* ikke ualmindeligt, hverken i Danmark eller Norge, og der er meget stor sandsynlighed for, at alle disse *Dons*-slægter stammer fra *Dons*. Både kirkebøger og skifteprotokoller udviser, at mange forskellige fra *Dons* udgåede og også i *Dons* boende slægter har taget dette bekvemme familjenavn, og i en stor norsk *Dons*-familje, den, hvortil både den retslærde *Jens Bing Dons* og Grundtvigs ven *Povel Dons* hørte, har i århundreder den tradition gået, at den oprindelig er kommen fra landsbyen *Dons* ved Kolding (måske allerede i det 16. århundrede).*)

*) Personalhistorisk Tidsskrift 2. bind, side 65

II.

Dons før 1660.

At Dons har været boplads for folk i den meget fjærne oldtid, kan der ingen tvivl være om, ti man har, bl. a. i de aller-seneste år, fundet adskillige gravpladser på bankerne imod vest. Disse gravpladser er desværre aldrig blevet videnskabeligt undersøgte, men såvidt jeg kan skønne, efter hvad folk har fortalt mig derom, hører de til de såkaldte brandpletter, der er ret sjældne i Danmark, når lige Bornholm undtages. Videnskaben mener, at de stammer fra det sidste årtusind før Kristus. På de tider har Kolding fjord sikkert gået helt ind i Donsdalen, hvad forskellige ting synes at bekræfte, bl. a. det, at der findes strandsand i bankerne.

For middelalderens vedkommende tier de kilder, jeg har haft lejlighed til at øse af, stille om Dons. Der har uden tvivl ligget en herregård i Dons, nemlig på en holm, der endnu ses ude i Nørresøen („æ søpold“) og under hvis grønsvær man endnu finder store munkesten. Men om denne gård ved man ikke andet, end hvad præsten Jens Sørensen Hundevad i 1638 indberettede til dr. O. Worm: „Neden for bierget løber en liden revier ud til en stor sø kaldis Dons søe, huor findis en holm kaldis Lendisholm, hwor her Lende sigis at haffue holdt huuss. Fra holmen til det synder land haffuer været en broe, huiss pele endnu er kiendt och grundwollen hwor paa huset paa holmen haffuer standen endnu findis.“ I 1283 nævnes en ridder Niels Lændi som høvedsmand på Riberhus. Det har vel nok været ham eller i hvert fald hans slægt, som har boet på Lændisholm.

I 1500rne har Dons by sikkert bestået af fire selvejergårde, fem fæstegårde og Dons mølle. Af fæstegårdene hørte en under *Tyrrestrup* (i Søvind sogn), en anden under *Mindstrup* (i Hvejsel sogn) og den tredje samt Dons mølle under *Nygaard* i Starup sogn. Disse tilbyttede kronen sig i årene 1546 til 1578. De to andre må sikkert have hørt under Koldinghus i forvejen, thi man finder intet om, at kronen har tilbyttet sig disse.

Den ene af selvejergårdene ejedes indtil 1568 af en mand ved navn *Hans Hansen*. Nævnte år bortbyttede han gården til enke-dronning Dorothea, der på den tid havde Koldinghus til sit underhold, og fik til gengæld den gård i Skærup, som siden blev kaldt *Hans Hansens gård*, idet søn efter fader, stadig med navnet *Hans Hansen*, blev ved at bo dær i henved 150 år (sagnet fortæller i 10 slægtled, men det må indskrænkes til 4).

Ved denne handel gik altså en af selvejergårdene i Dons over i de ufri gårdes række, og hvis min antagelse, at der oprindelig var fire selvejergårde i Dons, passer, så er der kort efter en til forsvunden, idet matrikulen af 1662 kun nævner to selvejergårde. Jeg mener, at denne forsvundne gård er blevet lagt sammen med selvejergården *Donsgård*, thi det ældste kort (1773) viser, at *Donsgård* ejer en toft, *Vestertoft* kaldet*), imellem gårdene nr. II og nr. VIII, og på denne toft må der absolut have ligget en gård i sin tid.

Muligvis har denne sammenlægning fundet sted kort efter 1587, ti i dette år får *Bertel Søfrenssen*, der var delefoged**) i Brusk herred, skøde på en jordeggen gård i Dons. Han må dengang have haft en anden gård i Dons, ti allerede 1578 får han kongeligt brev på, at han indtil videre må være fri for landgilde, ægt, arbejde og anden besværing af sin gård, og 1584 gentages dette tilsagn, imod at han skal istandsætte sin gård og beflitte sig på at skaffe gode staldrum. I 1593 må *Bertel Søfrenssen* have mistet sin stilling som delefoged, ti da forordner et kongeligt brev,

*) den mark, der ligger mellem Poul Madsens og P. Laugesens ejendomme.

**) en bestillingsmand, der (ved rettergang) skulde varetage sin herres ret.

at han herefter skal svare sin fulde landgilde, da han nu ingen bestilling har. Han kommer dog ikke til det, ti året efter brænder hans gård, og kancelliet fritager ham da for landgilde, ja beordrer endog lensmanden på Koldinghus, hr. Caspar Markdanner, til at komme ham til hjælp med noget bygningstømmer af kronens skove. Fire år senere får Bertel Søfrenssen brev på, at hans søn Søfren Bertelsen må få gården for en billig indfæstning, da hans fader har anvendt stor bekostning på gårdens bygning og anden nødtørft; dog skal han årlig svare sædvanlig landgilde og anden retlighed deraf.

Det lyder jo mærkeligt, at der skal svares indfæstning af en selvejergård, men der var ikke stor forskel på fæste og selveje i hine tider. Man kan ret ofte i fæsteprotokollerne finde udtryk som N. N. begærer fæste på sal. N. N.s fradøde selvejergård, men i reglen bruges dog udtrykket husbondhold om den afgift, den nye selvejer skulde svare ved sin tiltrædelse. Da ryttergodset i 1760-erne blev solgt, måtte selvejerne købe deres gårde ligesåvel som fæsterne, så datidens selveje var i virkeligheden kun en slags fæste, vel nærmest lig arvefæste.*)

At den gård, Bertel Søfrenssen fik skøde på 1587, var en selvejergård, véd jeg bestemt, men jeg må indrømme, at det blot er en hypotese, når jeg mener, at den gård, han i forvejen havde, var selvejergården Donsgård. Hvad der får mig til at antage det, er, at Donsgård efter den tid er betydelig større end de andre gårde i Dons, og at den som nævnt har denne extra toft vest for landevejen.

Den Jens Bertelsen, der 1630 døde som borgmester i Vejle, var fra Dons og har sikkert været en søn af den ovennævnte Bertel Søfrenssen.

*) Arent Berntsen, der levede på Kristian den fjerdes og Frederik den tredjes tid, siger i sin bog »Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed«, at der før »Skipper Clemitz Feide« ikke var nogen større forskel på adelsgoods og jordeget bøndergoods, og det er troligt nok, at selvejerbøndernes ufrie vilkår er en af »Grevefejdens« mange følger.

Årene 1627—1660 har uden tvivl været en stræng tid for Dons. Kristian den fjerde havde i 1625 kastet sig ind i den store religionskrig, som førtes nede i Tyskland. Det gik ham som bekendt uheldigt, og 1627 må han flygte fra Tyskland, fulgt ikke blot af sine danske, men også af sine tyske regimenter og forfulgt af Wallensteins tropper. Medens kongen selv drog over til Fyn, gav hans tyske soldater sig til at plyndre og hæрге på det frygteligste her i Koldingegnen. Særlig berygtet blev regimentet Kalenberg, der plyndrede selve kongeborgen Koldinghus. Det varede dog ikke længe, før disse vore „venner“ drog længere nord på, men det var jo blot for at give plads til vore fjender, Wallensteins tropper. Det er en kendt sag, at Wallenstein tillod sine soldater at plyndre, selv i venligsindede lande, og at han ikke her, hvor han kom til et fjendtligt land med den forhadte protestantiske religion, har gjort nogen indskrænkning i denne tilladelse, følger af sig selv. I over et år stod Wallensteins tropper her i Jylland, stundom i et antal af indtil 30,000 mand, og frygteligt led Jylland helt ind til Limfjorden under denne invasion, men frygteligst led dog selvfølgelig den sydligste del. Almind sogn kunde efter krigen kun svare $\frac{1}{3}$ skyld.

I begyndelsen af 1629 blev freden sluttet, og nu skulde folket da til at bygge op, hvad krigen havde brudt ned. Men dette arbejde er langt fra blevet færdigt, før der kommer et nyt fjendtligt indfald i Koldinghus len. Denne gang var det Svenskerne, der under general Torstenson rykkede herind fra Tyskland i året 1644. De svenske soldater var i Tredveårskrigen skole blevet omtrent ligeså rå som Wallensteins, så nu gik det atter løs med plyndring og brand, og at Dons ikke er gået ram forbi, kan man let tænke sig, når man hører, at endel af de svenske soldater lå i kvarter her i to døgn, da de drog herind i landet, og ligeledes to døgn, da de drog ud af landet, og at der to gange (både 1644 og 1645) stod slag på Almind mark, som grænser lige ind til Dons. Det meddeles da også, at der blev afbrændt 2 salshuse og 2 bol i Dons i denne krig.

Så slemt som i Kejserkrigens dage er det dog næppe gået til, men 12 år efter, nemlig 1657, kom Svenskerne igen, og da blev det værre. I ca. 3 år hørte mord og brand til dagens orden her-nede i det sydlige Jylland, og det var ikke blot vore fjender, Svenskerne, men også, og måske endda i højere grad, vore „ven-ner“, Brandenborgerne og Polakkerne, der var sendt herind for at hjælpe os, som afstedkom dette. For de få sognes vedkommende, der har ført kirkebøger på den tid, giver disse os adskillige med-delelser om de forfærdelige tilstande, der har været. Almind sogns kirkebøger begynder først med slutningen af 1698, så af dem kan man ingen oplysning få, men matrikelen af 1662 viser, at Dons er blevet hærget frygteligt. Skønt der er gået 2 år, siden fjenderne var her, står både ved gård nr. I og gård nr. II tre stykker huse ruineret, ved gård nr. V et hus ruineret, ved gård nr. VI salshuset ruineret og to stykker huse nylig opsat; gård nr. VII er fuldstændig øde og ubesat, og ved gård nr. VIII står to huse ruineret. Heller ikke de to kassehuse er gået fri, det ene af dem er øde, og det andet har to ruinerede huse. Også gårdene III og IV har lidt, ved hvert af dem står kun to stykker huse; dærimod synes Dons mølle at være gået ram forbi; den var i hvert fald fuldstændig opbygget i 1662.

III.

Ejendommenes tilstand i Dons omkr. 1700.

Ved matrikuleringen 1662—64 omlagde man fæstegårdenes jorder således, at såvidt muligt alle fæstegårde i samme by blev lige store. Af gårdene i Dons fik nr. II, III, IV, V og VII hver 7 td. 2 skp. 2½ alb. hartkorn, medens nr. VIII, der kun var en halvgård, måtte nøjes med 5 td. Af selvejergårdene fik nr. I 7 td. 5 skp. 3 fdk. 2 alb., medens nr. VI (Donsgård) fik 12 td. 3 fdk. 2 alb. Det var de gamle landgildeafgifter, der blev lagt til grund for matrikuleringen, hvilket var meget uheldigt, da det var gamle engang for alle fastsatte afgifter og højst forskellige for de forskellige egne. Dærfor trængtes der efter få års forløb til en ny matrikul, som også blev gennemført 1688. Ved denne lejlighed blev alle landets jorder opmålte og vurderede, og hartkornet blev så beregnet efter jordens godhed og ydeævne.

Det var ikke al jorden i Dons, der fik tildelt hartkorn ved matrikulen af 1688. Ikke blot slap husmandsjorden her som allevegne fri, men en stor mark nord for Dons mølle blev også fri for hartkorn, idet kong Kristian den femte her 1674 havde ladet anlægge en befæstet lejr, der også strakte sig ind over Starup og Viuf marker.

Dons by havde ingen tørvejord, ingen skov og kun temmelig dårlig eng. Dette forhold så ud til at skulle bedres, da kongsgården Nygård i Starup sogn, vistnok i året 1717, blev nedbrudt, og Donsingerne fik lov til at tage dens udstrakte marker og skove i brug. Men herligheden varede ikke længe, ti efter ganske få års forløb solgte regeringen største parten af Nygårds jord til de i de gamle rytterbarakker boende husmænd.

Krigs- og portions-jordebogen af 1718 giver et ret godt billede af de Dons gårdes tilstand på denne tid, og her skal derfor gives en skematisk oversigt efter denne.

Gårdens nr.	Hartkorn				Fag bygninger	Besætning					Tdr. udsæd				Høavl i læs		Til- standen
						bæster	køer	ungnød	får	stude	rug	byg	havre	boghvede	gødt	slet	
	td.	skp.	fåk.	alb.													
I	5	5	›	›	44	4	5	3	15	›	5	1	4	2½	4	8	mådelig
II	4	5	3	›	45	4	5	3	15	›	5	1	3	2½	3	6	god
III	5	3	›	1	45	4	6	3	17	›	5	1	4	2½	3	6	god
IV	5	2	›	›	44	4	5	3	10	1	5	1	3	2½	3	6	god
V	5	3	›	›	54	4	6	4	14	›	5	1	3	2½	3	6	god
VI	9	5	2	1	62	6	8	8	16	4	8	2	6	4	4	6	god
VII	5	›	2	2	38	4	5	4	10	›	5	1	3	2½	3	6	slet
VIII	2	5	›	›	28	2	2	2	6	›	2½	1	2½	1½	2	3	slet

IV.

Gård nr. I.

a. Den oprindelige gård.

Denne gård, der var en selvejergård, lå på den toft, der er imellem Henrik Ravns og Hans Hår Ravns gårde og ejedes 1662 af *Anders Thommesens* enke. I 1664 er den delt i to halvgårde, af hvilke *Peder Thommesens* ejer den ene, og *Jørgen Christensen Smed* den anden. Peder Thommesen solgte vist sin halvgård til *Niels Jensen*, og da Jørgen Smed døde 1690, giftede hans enke, *Sidsel Andersdatter*, sig med samme Niels Jensen, der således forenede de to halvgårde igen. Men 1703 gentoges delingen, idet Niels Jensen da afstod den halve gård til sin stesøn *Hans Jørgensen* (Jørgen Smeds søn). 1733 blev *Peder Christensen* fra Bramdrup gift med Niels Jensens datter *Inger*, og han fik da halvgården, som han 1739, da han overtog gård nr. VII, afstod til *Jens Simonsen* på gård nr. VI. Den anden halve gård afstod Hans Jørgensen ca. 1750 til sin søn *Hans Hansen*, af hvem Jens Simonsen købte den 1756, da Hans Hansen havde giftet sig ind til nabogården (nr. IV).

Gården var altså samlet igen, og 1765 købte Jens Simonsen den til rigtig Selveje ved auktionen på Koldinghus. Han gav 562 rdl. 48 sk. for den og betalte summen kontant. Tre år senere solgte han gården til *Niels Hansen Grunnet*, der boede på gård nr. VIII.

Da byens jorder 1772 blev udskiftet, fik gård nr. I foruden hustoften en lod nord for Almindvejen, grænsende mod nord til Viuf mark og mod øst til Almind mark, en lod øst for byen (den, Hans Krings enke siden boede på), en lod nord for byen (fra landevejen og til Almind skel), samt endelig en stor lod, den sydøstlige del af bymarken, på begge sider af landevejen.

Niels Hansen Grunnet øgede gården med en parcel (nu 5^k) fra Donsgård og afstod 1810 gården til sin søn *Hans Nielsen Grunnet*. Da denne imidlertid siden 1781 havde været gårdejer i Ågård, lod han sin svigersøn *Laurs Pedersen Kring* få gården. Han tilkøbte en parcel på Almind mark (19^b) 1827. Da Laurs Kring og hustru ingen børn havde, tog de hendes søstersøn til sig som deres egen. Han var fra gård nr. III i Dons og hed *Hans Nielsen*, men optog plejefaderens navn *Kring*. Efter Laurs Krings død 1834 bestyrede han gården for enken, og ved hendes død 1839 blev gården overdraget ham. Han var et par år i forvejen blevet gift med naboen Hans Henrichsens datter.

Hans Kring frasolgte strax et par parceller, nemlig 5^b til sin morbroder Bertel Hansen og 5^c til Peder Sørensen Buch i Nebel, men 1840 tilkøbte han parcellen 2^h af Pape, så gården blev ved at være omtrent lige stor. I begyndelsen af 1840erne solgte han parcellerne 5^d og 5^e.

Hans Kring skal have været en flink og rar mand, men dygtig var han ikke, og da brændevinen tillige havde for megen magt over ham, fik hans kones familie ham erklæret for umyndig i 1845, og svogeren Hans Roed i Bølling blev formynder for ham. Gården blev nu forpagtet ud, først i 5 år til en landmåler *Oxholm*, og dærnæst i 4 år til en mand ved navn *Stoutz*.

1854 blev omtrent halvparten af gårdens mark solgt til møller L. C. Jørgensen (se under Dons mølle), og resten med undtagelse af en lod øst for byen (5ⁱ) solgtes til Hans Krings svoger *Peder Hansen*, der bestemte sig til at flytte gården ud på sydmarken, og dærfor solgte toften, den lå på, til sin broder Christen Hansen (gård nr. VII).

b. Afbyggerejendomme.

(*Rasmus Hansens*)

I 1825 overlod Laurs Kring en lille udlod (5^b) af sin gård til sin svoger *Bertel Hansen Grunnet*. Denne byggede sig et hus dærpå og købte 1839 jorden til selveje af sin søstersøn Hans

Kring, men døde ganske kort efter. I 1844 giftede hans enke *Ane Marie Villumsdatter (Marie Battels)* sig med *Rasmus Hansen (Himmerig)*, og denne ejede nu stedet til sin død 1863. Fire år senere solgte enken ejendommen til L. C. Jørgensen, Dons mølle, der lagde marken under sin gård, men benyttede huset til dag-lejebolig. Nu er det brudt ned.

Johannes Ditlevsens.

I 1842 flyttede *Anders Villumsen (Store Anders)*, der hidtil havde boet i Almind, til Dons. Han købte et stykke jord fra Hans Krings gård (5^d) og bebyggede. 1851 afstod han ejendommen til sin svigersøn *Jens Pedersen*, der havde den til 1877, og efter hvem *Niels Vilhelm Andersen*, der hidtil havde boet i Gravens, fik den. Han var en søn af *Anders Villumsen* og således svoger til *Jens Pedersen*, men han var tillige dennes svigersøn, idet han efter ansøgning til ministeriet havde fået lov til at gifte sig med sin søsterdatter. *Niels Vilhelm Andersen* døde 1884, og et par år senere giftede hans enke sig med *Niels Sørensen*, en søn af *Søren Klausen Nielsen* i Dons. I 1891 tilkøbte han naboejendommen (*Jens Sørensens*), og 1916 solgte han til *Mikael Mikkelsen*, af hvem *Johan Nielsen* købte to år senere. Han solgte igen samme år til *Vilhelm Rasmussen* fra Ågård, af hvem den nuværende ejer *Johannes Ditlevsen* købte 1920.

Ved en opmåling 1918 viste det sig, at et hjørne af marken, som altid havde været brugt til *Jens Sørensens* ejendom, i virkeligheden hørte til Dons mølle: Nu hører det til *Johannes Ditlevsens* ejendom og har fået matr. nr. 5^v.

(Jens Sørensens.)

I 1844 købte en mand ved navn *Jens Sørensen* en parcel (5^e) fra Hans Krings gård og bebyggede. Omkring 1880 fik hans søn *Christian Jensen* ejendommen, og af ham købte naboen *Niels Sørensen* den i 1891. Han nedbrød stedet og lagde marken under sin egen ejendom.

Rodgård.

Peder Hansen flyttede som nævnt den gamle gård ud på søndermarken og gav den navnet *Rodgård*, velsagtens efter det nærliggende Donsrod. 1859 solgte han parcellen 5^k, der oprindeligt havde tilhørt Donsgård, tilbage til denne gård. Ti år senere døde han, og enken giftede sig så med *Christen Christensen*, der blev en meget bekendt og anset mand. Han har bl. a. skrevet en lille, læseværdig bog, der hedder „Krigsminder fra Danevirke og Dybbøl“. Han frasolgte 5^l til *Karl Elkjær*.

1898 solgte *Christen Christensen* *Rodgård* til *Rasmus Holm*, der 1907 og 1912 frasolgte 3 småparceller, 2 til *Iver Jagd* og 1 til *Mads Vinterberg* i *Bramdrup*, og 1915 solgte gården til *Rasmus Grumstrup*, der fraskilte store stykker, som *Marinus Uth* i *Dons* og *Knud Nielsen* i *Almind* købte. Kort efter fik *J. Løgstrup* part i gården, og nu kom den for alvor i handelen. *Grumstrup* og *Løgstrup* solgte til *Hans Rasmussen*, der igen solgte til et par *Koldingensere* (*Daniel Højer* og *Jakob Friis*). Disse solgte til en grosserer *Johansen* i *Horsens*, og denne igen til en urmager *Jensen* i samme by. Han boede en kort tid på gården, hvad ellers ingen af ejerne efter *Rasmus Holms* tid havde gjort. Urmageren solgte til en mand ved navn *Christen Hansen*, og denne igen til en gårdslagter *Andersen*, af hvem den nuværende ejer *Mads Peter Andersen* købte 1919.

Iver Jagds.

I 1801 blev der på gård nr. 1.s søndermark opført et hus umiddelbart vest for landevejen. Det fik det stolte navn *Petersland*, skønt det var et jordløst hus på lejet grund. Dets første beboer var en Nordmand ved navn *Ole Olesen Egods*, og efter hans død 1818 blev hans enke, *Ane Nielsdatter*, ved at bo dær. Den næste ejer var hendes stesøn *Stål Olesen*. Han døde 1863, og huset ejedes siden af manden på *Rodgård*. I 1893 købte vejmanden *Karl Elkjær* både huset og grunden til selveje, og han solgte året efter til *Otto Skov*, af hvem *Peter Jul* købte næste år. Han havde stedet ca. 3 år og solgte så til *Chr. Jul*, der efter et fjerdingårs

forløb solgte til *Hans Christian Kahl*, af hvem den nuværende ejer, vejmand *Iver Jagd*, strax efter købte 1898. Han har tilkøbt 3 små parceller fra Rodgård. De to første købte han 1907 og 1912 af Rasmus Holm, den tredje købte han 1916 af Marinus Uth.

(Hans Krings.)

Da gård nr. I blev solgt, beholdt *Hans Kring*, som allerede nævnt, den mark, der har matrikelnr. 5ⁱ. Denne mark blev bebygget, og efter Hans Krings død 1862 havde hans enke, *Mette Katrine Hansdatter (Trine Krings)*, ejendommen, indtil hun i 1883 afstod den til sin svigersøn *Peter Barsøe*. Han solgte samme år til *Poul Laugesen*, der 1899 igen solgte til *Hans Nikolajsen*, af hvem gårdejer Henrik Ravn købte 1905. Huset blev da brudt ned.

V.

Gård nr. II.

a. Den oprindelige gård.

Gaard nr. II var en fæstegård og lå dær, hvor nu smeden bor. Omkring 1660 havde slotsfogden på Koldinghus, *Jacob Lauridsen Beck*, den i fæste. Hans efterfølger var *Niels Hansen*, der overtog gården sidst i 1660erne og havde den til sin død 1705. Enken sad dærnæst med gården indtil 1713, da hendes yngste datter blev gift med *Niels Lauritsen*, efter hvem sønnen *Jens Nielsen* fik den allerede 1734, skønt han kun var 19 år gammel. *Jens Nielsen* blev 1749 gift med degnens datter i Almind, *Kierstine Hansdatter*, efter hvis død 1762 han giftede sig med pigen *Gunder Sørensdatter Buhl* af Nebel, en søster til *Peder Sørensen Buhl* på Skovgård i Starup sogn. 1766 købte *Jens Nielsen* gården til selveje ved den store auktion på Koldinghus. Han gav 707 rdl. 78 sk. for den og betalte kontant, men samme år døde han. Hans enke giftede sig 1767 med *Mads Michelsen Møller*, der året efter købte nabogården (nr. VIII), som han så lagde sammen med gård nr. II. Nogle år senere købte han fra *Donsgård* toften *Vestertoft*, der lå mellem hans to gårde.

Ved udskiftningen 1772 fik *Mads Michelsens* gård, der nu var byens næststørste, sin mark i et samlet stykke, der mod øst grænsede til landevejen, mod nord til *Ågård* mark, mod vest til *Nebel* skel, og mod syd nåede så langt som de lodder, der har 2 til matrikulsnummer, nu går.

Mads Michelsen og *Gunder Sørensdatter* havde otte børn, af hvilke to døde som små og tre som ganske unge, medens to af dem kom til at bo her på egnen, nemlig *Søren Madsen Buhl*, Gl. *Hesselballegård* i Starup sogn, og *Michel Madsen Dons*, *Stemgård* i Almind.

Mads Michelsen døde 1784, og Gunder Sørensdaughter sad nu enke i halvfjerde år, men giftede sig så for tredje gang. Det var ungarl *Peder Hansen* fra Vinding, hendes valg dengang faldt på, og ham var hun gift med i 7 år. Hun døde 1795, og et par år efter giftede *Peder Hansen* sig med *Else Henrichsdatter*, en stedatter af *Søren Jensen* i Møsvrå.

Peder Hansen købte ved assessor *Borrebyes* auktion 1793 parcellen nr. 3 af dennes gård. Det var „æ holt“ ude ved *Søndersøen*, men denne lod må kort efter være blevet solgt til *Chr. Jepsen* på gård nr. V.

Den 27. Maj 1797 fik *Peder Hansen* rentekammerets bevilling til at sælge parceller fra sin gård, og han solgte så i de nærmest følgende år den mark, der lå nord for *Nebelvejen*, hvilken mark blev tre selvstændige ejendomme (matr. nr. 11, 12 og 14). Samtidig tilkøbte han den halve *Seestgård*, af hvilken han dog solgte en stor parcel til gård nr. III og en mindre parcel til gård nr. IV. I 1804 købte han et skovskifte i *Lilballe*, som kaldtes *Langeng*.

Peder Hansen døde 1806, og tre måneder efter hans død giftede hans enke, *Else Henrichsdatter*, sig med *Christen Nielsen Grunnet*, der var en søn af *Niels Hansen Grunnet* på gård nr. I. *Christen Nielsen Grunnet* blev enkemand 1817, men giftede sig kort efter med *Marie Thulesdatter* fra *Ferup*.

Christen Grunnet købte 1821 en stor parcel af *Seestgård* (*Vestertved*) og 1827 en parcel af *Poul Andersens* ejendom *Birke-lund* på *Almind* mark; men han måtte stadig kæmpe mod armod, og i 1834 så han sig nødsaget til at sælge gården. Den købtes af exam. jur. *H. Chr. Pape* af *Rudkøbing*: Da denne to år senere også købte *Donsgård*, besluttede han sig til at skille sig af med de dårlige marker, der hørte til *Chr. Grunnets* gård. Han søgte derfor om udstykningstilladelse, hvad han også fik 1837, men han foretog udstykningen allerede 1836. Han lod gården inndelev i 15 parceller, af hvilke han selv beholdt de 4, nemlig *Vestertved* samt noget eng og mose ved *Nørresøens* nordlige ende. *Christian Dons* på gård nr. IV købte en stor parcel (2b), og et par mindre

parceller købtes af assessor Jørgensen, Dons mølle, (2^f) og Laurs Krings enke på gård nr. I (2^h). Resten blev til selvstændige ejendomme. Den gamle gård blev nedbrudt.

b. Afbyggerejendomme.

Frødalborg (Dorteasminde.)

I 1790erne byggedes et hus på den nordligste del af Peder Hansens mark af en mand, der hed *Peder Jørgensen Nordmand*. Han solgte huset 1797 til en hjuler ved navn *Anders Sørensen*, også kaldet *Anders Skåning*, der kort efter købte jorden til selveje. Anders Skånings eneste barn, en attenårig datter Mette Marie, blev i 1816 gift med skrædder *Hans Lauritsen* fra Nebel (siden kaldet *Skåning-skrædderen*), og han fik så ejendommen.

1825 solgte Hans Lauritsen til *Jakob Jensen* af Ågård og rejste så til Lejrskov, hvor han boede til 1837, da han kom tilbage og købte en anden ejendom i Dons. Jakob Jensen havde kun stedet i 3 år og solgte så til *Hans Nielsen (Hans Væver)*, der før havde boet på Starup søndermark (Høgholt). Heller ikke han var der mere end 3 år, men hans eftermand, tømreren *Hans Sejersen* fra Viuf, havde ejendommen i over 40 år og øgede den 1856 med en af kassehuslodderne på Ågård mark.

Hans Seiersen var to gange gift, hans første kone Maren Marie var datter af Niels Fynbo, hans anden kone Maren var en datter af Niels Rolighed på Sorgenfri.

Hans Sejersen solgte 1874 ejendommen til *Peder Jensen Velling*. Efter hans død 1907 sad enken, *Dortea Jensen*, med den indtil 1915, da hun afstod den til sønnen, *Ole Jensen*, der året efter solgte til *Vilhelm Rasmussen* fra Ågård. Han solgte kort efter til *Hans Rasmussen*, der imidlertid kun havde ejendommen i få måneder, så fik *Vilhelm Rasmussen* den igen. I 1917 solgte han til *Knud Andersen*, og denne igen til *Peder Hansen*, af hvem den nuværende ejer *Karl Sørensen* købte i foråret 1918. Vilhelm Rasmussen frasolgte Ågård-marken.

Ejendommens oprindelige navn var *Frøsdalsborg* (efter den dal, hvori den lå), hvilket navn ret hurtigt blev ændret til *Frydensborg*. I 1907 flyttedes gården op til landevejen, og den fik nu navnet *Dortheasminde*.

Karen Nielsens.

En mand ved navn *Hans Poulsen* fæstede af Hans Sejersens sidst i 1850erne en plet jord nede ved engen og byggede et hus dærpå. Han solgte kort efter huset til *Kirsten Marie Nielsen*, der siden blev gift med *Jakob Sass*. Efter dem fik svigersønnen *Niels Peter Nielsen* huset 1884. Han døde samme år, og hans enke *Karen Nielsen (Kaffe-Karen)* havde så huset, indtil hun 1906 solgte det til *Jens Jensen*. En senere ejer var *Anders Pedersen*, af hvem tre af bymændene (*Peder Laugesen, Jørgen Nielsen og Henrik Ravn*) købte det for henved en halv snes år siden. Nu ejes det af de to sidstnævnte alene.

Langagerhus.

På den lod, der siden fik matr. nr. 11, lod Peder Hansen opføre bygninger og solgte så 1800 denne ejendom til en mand fra Kolding ved navn *Poul Andersen*. Stedet fik navnet *Langagerhus*.

1815 solgte Poul Andersen til *Hans Pedersen* fra Gadbjerg, der dog vist aldrig kom til at bo dær, for han sælger endnu samme år til *Peder Andersen* og *Christen Andersen* af Jelling. Måske har heller ingen af de to boet dær, ti 1816 er der igen en *Poul Andersen*, der har stedet. Han er også fra Jelling og er formodentlig en broder til de to, der købte af Hans Pedersen.

Poul Andersen solgte 1820 til *Henrik Madsen Jerlev* og flyttede til Almind, hvor han en tid ejede gården Birkelund på Almind mark. Den udstykkede han i 1827, og gårdene nr. I, II og IV i Dons fik hver en parcel deraf, hvilke parceller endnu den dag i dag idag bærer Pouls navn (Pouls hede o. lgn.). Poul Andersen flyttede til Borlev, hvor han havde den ejendom, Jørgen Jørgensen nu har. Dær endte han sit liv 1853, idet han blev reven ihjel af to løsgående tyre på marken.

Henrik Jerlev, der var søn af en gammel skolelærer i Ågård, Mads Jerlev, kunde ikke klare sig på Langagerhus, og 1823 må han sælge det til *Christian Dons* på gård nr. IV, hvem han sikkert har skyldt penge. Formodentlig har han også skyldt Christen Grunnet, fra hvis gård ejendommen jo i sin tid var udskilt, penge, ti fattigprotokollen viser, at Chr. Grunnet giver 1 mk. til de fattige „i anledning af salget af Langagerhus“.

Christian Dons solgte inden et års forløb til en mand ved navn *Peder Holm*, der 1832 igen afstod ejendommen til sin svigersøn *Peder Nielsen*. Da denne i 1836 flyttede til Egtved, solgte han Langagerhus til *Jes Rosendal* fra Eltang, af hvem *Gregers Jensen* købte 1844. Han solgte 1845 til væveren *Peder Thomsen Lilballe*, der før havde boet på en af kassehuslodderne i Ågård.

Efter Peder Thomsen fik hans svigersøn *Lauge Nielsen* ejendommen 1850, og efter dennes død 1873 havde enken ejendommen indtil sin død 1886. Den gik dærefter i arv til sønnen *Peter Lauge-sen*, der 1912 solgte til den nuværende ejer *Mikkel Hansen*.

Skovabildhus.

Den tredje parcel, Peter Hansen solgte af sin gård, købtes 1803 af *Christen Jørgensen*, der hidtil havde boet i Fønixborg skovhus. Han bebyggede parcellen, og stedet fik navnet *Skovabildhus*. Christen Jørgensen døde 1825, og hans enke (han var gift anden gang) *Ane Hedevig Larsdatter* giftede sig samme år med en karl fra Gjelballe ved navn *Poul Sørensen Buch*, der således blev ejer af stedet. Han solgte i 1832 til smeden *Peder Brodersen* fra Skanderup, af hvem *Jens Arvesen* købte 1837. Jens Arvesen solgte 1846 til *Christen Andersen (Eskelund)*, og denne igen 1868 til sin kones søstersøn skrædderen *Bendit Lund*. Han tilkøbte i 1873 en lille englod (29) fra Jens Mikkelsens ejendom, og i 1911 solgte han ejendommen til *Marinus Andersen*, af hvem *Jørgen P. Sørensen* købte 1920. Han har nu (Juli 1922) solgt til *Christian Winther*.

Granly.

Christen Eskelund udlejede på 50 år en byggegrund med have til *Mads P. Christensen Foged*. Denne byggede sig et hus, som han efter få års forløb solgte til *Poul Johansen Hvid*, af hvem murer *Jakob Jakobsen* købte i 1890'erne. Da lejen af jorden var udløbet 1911, købte *Bendit Lund*, der hidtil havde boet på Skovabildhus, huset, som han ombyggede og gav navnet *Granly*.

Anton Schultz's.

1830 bortfæstede Chr. Grunnet et Stykke jord til en mand ved navn *Hans Andersen*. Han opførte et hus derpå, og dette hus solgte han i 1835 til *Peder Jørgensen*, ogsaa kaldet *Peder Fynbo*. Han var fra Røjle på Fyn og havde i årene omkring 1820 ejet „Kaptajnens gård“ i Hesselballe, men var gået i armod dær og havde siden arbejdet som tømrer. I 1836, da Chr. Grunnets gård udparcelleredes, købte han fæstet (parcel nr. 7) til selveje. Parcellen bestod af en jordlod nord for åen, Småtofte kaldet, en indhegnet englod og en haveplads ved huset, samt en jordlod sønden for Mølleåen.

1851 afstod Peder Fynbo ejendommen til sin svigersøn *Laurs Andreassen*, efter hvem dennes svigersøn *Anton K. Schultz* overtog den 1884. Anton Schultz købte sidst i 1890'erne af Jens Tinggård et 500aarigt fæste (fra 1845) på ca. 3 td. land af matr. nr. 3^e, hvilken jord hørte til Dons mølle. I fæste af denne jord svares årlig 9 kr., men så skal ejeren til gengæld svare skatterne deraf og desuden levere brugeren et læs hø årlig.

Anton Schultz døde 1909, og siden den tid har enken haft ejendommen.

Elmely.

En mand ved navn *Hans Peder Jepsen* købte parcel nr. 3 af Chr. Grunnets gård og bebyggede. Han solgte allerede 1838 ejendommen til *Jens Benditsen Lund*. Denne døde 1841, og hans enke, der var en søster til Thule Nielsen i Ferup og til Christen Eskelunds kone på Skovabildhus, sad så med ejendommen til

1844, da hun blev gift med væveren *Mathias Nielsen Engel*. Han afstod den 1867 til sin stesøn *Jens Benditsen Dons*, der imidlertid døde 1869. Nu fik den ældre stesøn *Bendit Lund* ejendommen, men da han jo i forvejen havde Skovabildhus, solgte han igen i 1873 til sin mosters mand *Jens Mikkelsen*, der før havde en anden Dons-ejendom.

Jens Mikkelsen solgte 1876 til *Bertel Lauridsen*, der 1903 afstod ejendommen til svigersønnen *Jakob Jakobsen Sass*. *Jakob Sass* døde 1906, og 1912 giftede hans enke sig med *Thomas Larsen*. Han solgte 1920 ejendommen, der nu har navnet *Elmely*, til en mand ved navn *Gravild*, af hvem den nuværende ejer, *Hans Jensen*, købte 1921.

Skærsøgård.

Parcellerne 4, 5 og 6 af Chr. Grunnets gård købtes af en mand ved navn *Mads Nielsen*, men han solgte dem strax igen.

4 og 6 købtes og bebyggedes af *Jens Hansen*. Han afstod i 1843 ejendommen til sin svigersøn *Nis Iversen (Spille-Nis)*, der 1845 igen solgte til *Peder Jensen Holm*, af hvem *Bernt Jensen (Store Bernt)* købte i 1849. Han øgede ejendommen 1856 ved af naboen *Jens Mikkelsen* at købe bankerne ned mod *Skærsø*.

Store Bernt afstod ejendommen kort før 1870 til sønnen *Severin Berntsen*. Han døde 1892, og ca. 4 år efter døde hans fader. Dennes enke (han var gift tredje gang) gjorde da fordring på ejendommen, idet hun hævdede, at hun havde renter tilgode for 27 år. *Severin Berntsens* enke måtte da afstå gården til hende, men efter et par måneders forløb fik hun den dog igen. Hun efterlod den 1910 til sin svigersøn *Karl Mathiesen*.

Ernst Driftes.

Parcel nr. 5 solgte ovennævnte *Mads Nielsen* til *Hans Lauritsen* (Skåning-skrædderen), der før havde ejet *Frødalsborg*. Af ham købte *Søren Christensen Rottbøll* 1843, og han solgte igen 1852 til *Jens Mikkelsen*. Han frasolgte i 1856 4 td. land (2°) til *Store Bernt*, og 1873 solgte han en lille parcel (2^q) til *Bendit Lund*

på Skovabildhus. Kort efter solgte han ejendommen til sin broder *Anders Mikkelsen*, efter hvem datteren *Kirsten* fik den i 1888. Året efter giftede hun sig med *Ernst Drifte* (født i Lippe Detmold, men kom som femårig til Danmark), og han ejer stedet endnu.

Før 1856 lå huset nede under bankerne, men da disse blev frasolgt dette år, flyttedes det op til landevejen.

Sølyst.

Parcellerne 9, 10 og 11 af Chr. Grunnets gård solgtes oprindeligt til en mand ved navn *Christoffer Johansen*, men handelen gik tilbage, og 9 og 10 solgtes så enkeltvis, medens Pape selv beholdt nr. 11.

Nr. 9, der var bebygget, købtes af *Hans Peter Jepsen*, der da lige havde solgt sin forrige ejendom (Elmely), men han solgte allerede 1842 til *Peder Hansen*, der igen 1843 solgte til *Jens Iversen Bøgebjerg*. Han døde efter 3 års forløb, og enken giftede sig igen 1847 med væveren *Hans Peter Simonsen*. Denne afstod ejendommen 1859 til sin stedatters mand *Martin Peter Rosendahl* (en søn af Jes Rosendahl på Langagerhus), men da denne ikke kunde klare sig, måtte Hans Peter Simonsen overtage ejendommen igen 3 år senere. I 1870erne delte han ejendommen og lod Martin Rosendahl få det ene stykke til bebyggelse (2p), og lidt senere fik han endnu et stykke deraf (2r).

1877 døde Hans Peter Simonsen efter at have testamenteret ejendommen til en anden stedatters søn *Jens Peter Sørensen*. Denne tog dog først stedet i besiddelse, da han blev gift 1884. I de mellemliggende år havde hans fader, *Søren Klausen Nielsen*, der før havde boet i et lejhus, ejendommen.

1914 tilbagekøbte Jens Peter Sørensen den i sin tid fraskilte ejendom af *Søren Peter Rosendahl*, der af broderen Martin Rosendahls enke havde fået skøde på ejendommen 1910. Således har ejendommen nu igen fået sit oprindelige areal, og Rosendahls hus er nedbrudt. Jens Peter Sørensen har givet sin ejendom navnet *Sølyst*.

Annexet.

Parcel nr. 10, der også var bebygget, købtes af en mand, der hed *Poul Richardsen*. Han besad ejendommen til 1879, da han overdrog den til sin søn *Johannes Poulsen*, efter hvis død 1906 enken straks solgte den til naboen *Jens Peter Sørensen*, der nu driver den sammen med sin anden ejendom, uden at dog ejendommene er lagt sammen.

Dons forsamlingshus.

I 1882 skænkede Bertel Dons på gård nr. V en byggeplads af den jord, der havde hørt til Christen Grunnets gård. På denne byggeplads opførtes samme år et forsamlingshus.

Smedens.

I 1850erne opførte Christian Dons en smedje på det sted, hvor Chr. Grunnets gård havde ligget, idet han ikke var tilfreds med den smed, der boede syd for byen (i gartnerens nuværende ejendom). Den første smed, der tog den nye smedje i brug, var en Svensker ved navn *Carl Morin*, der var her ca. en halv snes år. Hans eftermand hed *Jørgen Nielsen*. Fra 1866 til 1881 var *Niels Christoffersen*, der senere kom til Nebel, smed i Dons, og dernæst *Ole Poulsen*. 1886 kom den nuværende smed *Johan Jensen*, og han købte grunden til selveje i 1899.

Poul Madsens.

Samtidig med at Hans Hår Ravn solgte den grund, smedjen lå på, til selveje, solgte han en byggeplads umiddelbart syd for til snedker *Poul Madsen*. Denne opførte sig et hus derpå, som han endnu bebor. Dons brugsforening har lokale i dette hus.

Iver Ditlevsens.

På den lod nordvest for byen, som Dons mølle købte fra Hans Krings gård, men som oprindelig hørte til Chr. Grunnets gård, byggedes omkring 1840 et hus, som først beboedes af *Niels Rasmussen (Dragon)* indtil 1844, dernæst af *Anders Mikkelsen*, der

1873 købte den ejendom, Ernst Drifte nu har. Siden beboedes det af *Laurids Laursen*, og 1885 flyttede *Iver Ditlevsen* dertil. Han købte grunden til selveje og har lejet et stykke af den tilgrænsende mark fra Dons mølle.

Theodor Langes.

Hans Hår Ravn solgte 1909 en parcel til *Theodor Lange*, der opførte sig et hus dærpå og 3 år senere øgede ejendommen ved at tilkøbe endnu en parcel af Hans Hår Ravns gård.

Peder Laugesens.

Peder Laugesen, der indtil 1912 boede på Langagerhus, købte, da han solgte denne sin ejendom, en jordlod af Hans Hår Ravn. Han bebyggede lodden og købte nogle år senere en parcel til af samme mand.

VI.

Gård nr. III.

a. Den oprindelige gård.

Gård nr. III er den, Anders Uth nu har, og den ligger endnu på sin gamle plads. 1662 hedder fæsteren *Laurids Simonsen*, og han har den endnu i 1669, men kort efter er den delt mellem to brødre, *Jens Andersen Seest* og *Peder Andersen Seest*, efter hvem gården fik navnet *Seestgård*, og med dette navn kaldes gården endnu for hundrede år siden, men senere er det forvansket til *Søgård*.

1697 fæster *Jens Jensen Felbereder*, der før har haft et jordløst hus i Dons, *Jens Andersen Seests* partgård, og *Jens Seest* fæster så det hus, *Jens Jensen* fratræder. *Jens Jensen* dør 1712, og to måneder efter gifter hans enke, *Else Sørensdatter*, sig med en mand ved navn *Niels Christensen Smed*, der så har gården til sin død 1753. Hans enke (han var gift to gange) *Margrethe Hansdatter* giftede sig året efter med *Søren Andersen* af Starup, og han købte gården til selveje 1766 for 403 rdl. 87 sk., hvoraf han betalte halvparten, medens resten blev stående i gården.

Peder Andersen Seest afstod 1698 sin partgård til sønnen *Anders Pedersen*, men han har ikke haft den ret længe, ti 1703 fæster mølleren i Dons, *Christen Simonsen*, den gård, „som *Anders Pedersen* for sin alders og armods skyld nødes at afstå.“ Ret gammel kan *Anders Pedersen* dog ikke have været, da hans fader var født ca. 1634. Efter *Chr. Simonsen* kom en fæster ved navn *Hans Knudsen*, der var gift med *Jens Jensen Felbereders* datter *Lene Jensdatter*, og dærefter *Jens Stephansen*, der 1721 afstod fæstet til *Jesper Hansen* af Børup, der til gengæld lovede at ægte hans søster *Inger Stephansdatter*, der var kommet galt afsted med

en af sønnerne fra Donsgård, Jes Simonsen. Jesper Hansen døde 1738, og Inger Stephansdatter giftede sig nu med Søren Simonsen, der boede på gård nr. IV. Samme dag, de havde bryllup, blev Søren Simonsens søster *Anna* gift med *Laurids Christensen* fra Nebel, og Inger Stephansdatter afstod da godvillig fæstet på sin afdøde mands gård til denne sin nye svoger. Laurids Christensen købte sin partgård til selveje 1766 og gav ligesom Søren Andersen 403 rdl. 87 sk. for den. Også her blev de halve penge stående i gården.

Ved udskiftningen fik gård nr. III tildelt følgende marker: 1) alt det, der nu har matr. nr. 9 og 16, 2) Vestertved, 3) en englod øst for byen, kaldet Østerloddén. Om de to partgårde privat har delt jorden imellem sig, eller om de vedblivende har dyrket den i fællesskab, véd jeg ikke, men udskiftningen tog i hvert fald intet hensyn til, at gården var delt.

Laurids Christensens enke blev 1770 gift med en mand ved navn *Søren Bertelsen*. Han solgte gården (1795 el. 1796) til *Jens Jensen Grøn*, der 1797 igen solgte til Peder Hansen på gård nr. II, og dærmed er denne partgårds saga ude, idet den nu blev lagt sammen med Peder Hansens gård.

Den anden partgård blev dærimod ved at bestå. I 1776 blev Søren Andersens stedatter, *Kirsten Nielsdatter*, gift med *Anders Bertelsen* fra Lilballe, og han ejede nu gården til sin død 1784. Året efter giftede enken sig med *Peder Nielsen Herslev*. Han forstørrede gården betydeligt. I 1793 købte han ved assessor Borrebyes auktion parcel nr. 8 (nu matr. nr. 15), som han dog 1798 solgte igen. Men da havde han året i forvejen købt en meget stor parcel fra den anden halve Seestgård, der jo som nævnt var bleven nedlagt.

Da Peder Nielsen Herslevs stesøn *Niels Andersen* i 1807 blev gift med Hans Nielsen Grunnets datter i Ågård, *Anne Hansdatter*, afstod han gården til dem og gik på aftægt, skønt han kun var 50 år. Men Niels Andersen kunde ikke klare sig, og 1819 stilles gården til tvangsauktion. Den købtes da af prokurator *Schwenson*

og kollektor *Melbye* i Kolding, men de solgte igen efter en månedstids forløb til Niels Andersens svigerfader *Hans Nielsen Grunnet*, der nu var aftægtsmand i Ågård. Han flyttede dog ikke dertil, men lod datteren og svigersønnen blive på gården for at bestyre den.

Hans Nielsen Grunnet bortsolgte store stykker af gården. Hans broder Christian Grunnet på gård nr. II fik Vestertved, og Søren Jørgensen Snedker, Søkjærlund i Nebel, fik den jord, der nu har matr. nr. 16.

Niels Andersen døde i April 1823, og en måned senere døde Hans Grunnet, hvis bo nu tilskødede Niels Andersens enke, Anne Hansdatter, gården. Hun giftede sig samme år med *Niels Jensen Dahl* fra Håstrup, men han fik først skøde på gården 1831. Niels Dahl tilkøbte 1827 og 1837 et par parceller på Almind mark, men solgte dem begge igen 1842 til Peder Larsen på Donsgård. I 1844 afstod Niels Dahl gården til sin stesøn *Anders Nielsen* (en broder til Hans Kring på gård nr. I) og flyttede selv til Almind, hvor han igen giftede sig til en gård.

Anders Nielsen, der sædvanlig kaldtes *Anders Dahl* efter sin stefader, bortfæstede store stykker af gårdens jord. Således fæstede Niels Rasmussen (Niels Dragon) i 1846 et jordstykke på 500 år, hvoraf skulde svares en årlig afgift af 2 mk. Samme år og for samme tidsrum fæstede Søren Mikkelsen et jordstykke med ret til tørveskær. Deraf skulde svares 12 rdl. i årlig afgift. 1847 bortfæstede han til Christian Dons og Peder Dons et tørveskifte på 50 år for 200 rdl. indfæstning og 1 mk. i årlig afgift, og samme år for et tidsrum af 15 år et teglværk med jordlod til landmåler Oxholm (årlig afgift 240 rdl.).

I 1851 solgte Anders Dahl, der siden kom til at bo i Brakker, gården til *Anders Jensen Uth* (*Anders Himmerig*), der allerede i 1858 overdrog den til sin søn *Jens Andersen Uth*. Denne magede året efter noget jord med Christian Dons og frasolgte ca. 1864 en del småejendomme nede under bankerne. I 1892 afstod han gården til sin søn *Anders Uth*. Han har 1904 frasolgt et par

strimler jord til Dons skole og Dømsgård. I 1920 købte han af højspændingsværket ca. 4 td. land, der før havde hørt til Anders Dragons ejendom.

b. Afbyggerejendomme.

Anders Dragons.

1846 bortlejede Anders Dahl på 500 år et jordstykke på 2 skp. land til *Niels Rasmussen (Dragon)*, som byggede sig et hus dærpå. 1864 købte han denne grund tilligemed ca. 4½ td. land til selveje af *Jens Uth*. 1892 afstod han ejendommen til sin søn *Anders Nielsen (Dragon)*, af hvem højspændingsværket i 1919 købte marken, så nær som 6 skp. land. Højspændingsværket solgte atter denne jord til *Anders Uth*.

Ejnar Kristensens.

Samtidig med at *Niels Dragon* lejede jord af *Anders Dahl*, lejede også skomageren *Søren Mikkelsen* et stykke og bebyggede. Også han købte det til selveje 1864, og få år efter afstod han ejendommen til sin søn *Anker Bruun Sørensen*, der omkring 1900 solgte til *Rasmus Andersen*, af hvem *Jens Rasmussen* købte. Han har nu (1922) solgt til tømrer *Ejnar Kristensen*.

(Teglværkshuset)

Seestgård havde et teglværk nede under bankerne. Det var det, landmåler *Oxholm* nogle år havde i forpagtning. Ved dette var der opført et hus til teglbrænderen. Den første, der beboede dette, var teglbrænderen *Ole Nielsen*. Da teglværket flyttedes, blev huset liggende, og det solgtes med ca. 8 td. land til *Niels Sørensen Wies* 1864. Af ham købte *Johannes Pedersen Grøn* 1875. Efter ca. 3 års forløb solgte han til *Bendit Jepsen*, og da denne et par år senere gik fallit, købte *Jens Jensen*, der hidtil havde boet oppe ved landevejen, ejendommen. Han døde 1902, og *Anders Andersen Elkrog* blev så den næste ejer. Af ham købte *Nis Chr. Petersen (Nis Währ)* 1909, og han solgte 3 år senere til *Niels Volsmann*, der, da han købte fæstehuset, som lå nordligst på marken, flyttede dærop 1916 og lod så teglværkshuseet bryde ned.

Niels Volsmanns.

Midt i 1870erne fæstede *Knud Thirstrup* et lille stykke jord fra teglværkshuset og bebyggede. Da han døde sidst i 1890erne, købte *Kristen Pedersen* huset, som han så solgte til *Niels Volsmann* 1916.

(Karen Jagds.)

Matrikulsnummer 9^h solgte Jens Uth 1864 til en mand ved navn *S. H. Broderlund*. Om han fik det bebygget, eller det først var den næste ejer, *Hans Sørensen Wies*, véd jeg ikke. Hans Wies solgte 1871 til *Hans Poulsen Qvist*, og denne året efter til *Laurids Nielsen*, der igen 1880 solgte til *Karen Jagd*. Efter hendes død fik svigersønnen *Anders Andersen Elkrog* ejendommen, som han lagde sammen med teglværkshuset, hvilket hus han jo også ejede. Hans eftermand *Nis Chr. Pedersen* lod huset rive ned. Marken hører under Volsmanns ejendom.

Jakob Knudsens.

Jens Uth byggede i 1864 et hus, som han solgte til teglbrænderen *Christian Hansen*. Denne solgte det igen 1874 til den nuværende ejer, *Jakob Knudsen*.

Marie Pedersens.

Matrikulsnummer 9^f, som Jens Uth også bebyggede i 1864, solgte han til *Jens Mathiesen*, af hvem *Peder Fink Jørgensen* købte 1873. Han solgte ejendommen 1880 til *Jens Eskildsen Vejrup*, af hvem *Kristen Jensen* købte 1884. Han solgte atter til *Hans Rosendahl* (en søn af *Martin Rosendahl*) 1892, og da denne siden rejste væk, købte *Laurids Nielsen*, der jo engang havde boet i *Karen Jagds* hus, ejendommen, som han havde en halv snes år. Efter ham fik *Rasmus Andersen*, der jo havde naboejendommen, stedet, men havde det kun i 3 måneder. Så solgte han til *Kristen Pedersen*, hvis enke nu ejer det.

VII.

Gård nr. IV.

a. Den oprindelige gård.

Gård nr. IV er den, Hans Hår Ravn nu har, og den ligger, hvor den altid har ligget. 1662 har *Søffren Simmensen* den i fæste, og da han døde 1688, fik hans søn *Simon Sørensen* den. Han kaldtes altid med navnet *Lild Simon* eller *Simon Sørensen den yngre* i modsætning til manden på Donsgård, der kaldtes *Simon Sørensen den ældre*. *Lild Simon* afstod 1728 gården til sin søn *Søren Simonsen*. Denne blev, som allerede nævnt, gift 1738 med enken *Inger Stephansdatter* fra gård nr. III, men hun døde allerede 1742. Han blev dernæst trolovet med en pige fra Harth, men hun døde 1744, før de fik holdt bryllup. Året efter giftede han sig med *Christen Christensen Ravns* datter fra Bramdrup, *Anne Christensdatter Ravn*. Efter 8 års ægteskab med hende døde *Søren Simonsen*, men inden et halvt års forløb var *Anne Ravns* gift igen med *Hans Hansen*, en søn af *Hans Jørgensen* på gård nr. I, og efter hans død 1765 gifter hun sig tredje gang. Denne gang faldt hendes valg på *Niels Hansen Lynggård* af Højrup. Han købte gården til selveje 1767 for 787 rdl. 48 sk., hvoraf halvdelen blev betalt, medens resten blev stående i gården.

Ved udskiftningen 1772 fik gården følgende marker: 1) den mark øst for Dons mølle, som nu har matr. nr. 4c, 2) en lod lidt nord for byen, strækkende sig fra landevejen til Almind skel, 3) en lille lod øst for byen, 4) en stor lod syd for byen, vest for landevejen, grænsende mod syd til Rådvad, samt 5) en lille lod sydvestligst i marken, syd for Søndersø.

Niels Hansen Lynggård solgte 1784 gården til en snedker ved navn *Niels Hansen*, almindelig kaldet *Niels Snedker*. Skødet kom

dog til at lyde på Niels Snedkers søn, *Peder Nielsen (Snedker)*, vel sagtens for at spare omkostninger ved et nyt skødes udstedelse siden. Niels Snedker døde 1792, og sønnen overtog da gården. Året efter giftede han sig med *Kirsten Holgersdatter Hår* fra Skovgård.

Peder Snedker eller *Peder Nielsen Dons*, som han altid skrev sig for, øgede gårdens areal meget. Ved assessor Borrebyes auktion 1793 købte han parcellerne 9 og 10, norden for Lilballe vej. Det er det, der nu kaldes Søndermarken. På disse to parceller hvilede en afgift af 4 lpd. hø årlig til Dons mølle, men 22. Januar 1805 kvitterer mølleren, at han en gang for alle har fået betaling. I 1799 købte han af Peder Hansen på gård nr. II den såkaldte Østerlod fra den nedlagte Seestgård, og året efter købte han af samtlige selvejergårdmænd i Almind by et risskifte i Hans Conradsens lod på byens vestermark. 1804 købte han endvidere af Jens Michelsen i Lilballe et skoyskifte, der kaldtes Langeng.

Peder Snedkers ry som håndværker lever endnu, og han har vist også været en dygtig landmand, men penge forstod han nok ikke at samle, ti da han døde 1806, kun 48 år gammel, efterlod han sin enke i den yderste armod. Fire måneder efter hans død giftede hun, der da var 45 år, sig med den 20årige *Christian Henriksen Ravn*, en søn af *Henrich Christensen Ravn* på gård nr. VII. Han optog sin formands stamnavn og skrev sig altid for *Christian Dons*. Med ham fik gården sin dygtigste og betydeligste mand. Han sad meget småt i det til at begynde med, men arbejdede sig efterhånden frem til solid velstand, hvortil vel også hans andet giftermål hjalp ham. Kirsten Holgersdatter døde nemlig 1814, og han blev 5 måneder senere gift med den attenårige *Mette Marie Bertelsdatter* fra Landerupgaard.

I 1836, da Pape udstykkede Chr. Grunnets gård, købte *Christian Dons* den store parcel af den, som ligger vest for landevejen (2b), men 9 år senere overlod han sin søn Peder Dons den store parcel sydligst i bymarken, vest for landevejen. 1852 købte han fra gård nr. V, der da var bleven udflyttet, to tofter, Gammeltoft,

på hvilket gårdens bygninger stod (et stykke grundmuret hus på 24 fag fulgte med, men det blæste om i 1869), og Nytoft, den nordligste del af gård nr. V.s mark vest for landevejen, grænsende mod syd til Ulkjærhøj. Året efter solgte han 1 skp. land (2ⁿ) af det fra Chr. Grunnets gård indkøbte til udvidelse af Dons skolegrund. 1858 solgte han 4^c til møller L. C. Jørgensen, og samtidig købte han et moseskifte i Nebel (9^e) af kromanden Niels Hansen. Året efter magelagde han noget jord med Jens Uth på Seestgård, således at denne fik Nytoft, medens Chr. Dons fik Jens Uths østerlod. Endelig købte han i 1861 af Jakob Jørgensen i Soneberg en parcel på Rådvad mark, og samme år købte han af sin brodersøn Christen Hansen den lille parcel 6^d ude i det sydvestligste hjørne af Dons mark.

1862 tilskødede Christian Dons sin søn *Bertel Dons* gården. Egentlig havde han dengang stået for den i flere år, og han havde i 1858 bygget en ny lade, som står endnu og er særdeles solid og vel indrettet i alle måder. Kort efter at han havde fået skøde på gården, solgte Bertel Dons til Mikkel Lind i Nebel en lille lod ude imellem søerne (19^f), men 1869 tilkøbte han en større parcel („æ holt“ og noget eng) fra Augustinus Sørensens gård. Ellers handlede han ikke om med gårdens marker, når lige undtages, at han skænkede den grund, hvorpå byens forsamlingshus blev bygget.

1884 døde Bertel Dons ugift, og hans arvinger overtog da gården. De lod først en mand ved navn Peder Skov bestyre den i 1½ år og bortforpagtede den dernæst til ham i 10 år, hvorefter den 1896 blev solgt til den nuværende ejer, *Hans Hår Ravn*, med undtagelse af skoven i Lilballe, som Henrik Ravn på gård nr. VII fik.

I 1906 magelagde Hans Hår Ravn og hans nabo Henrik Ravn en del af deres jorder. Hans Hår fik følgende matrikulsnumre: 3g, 5ⁱ, 5^m og 6ⁱ med hartkorn 3 td. 7 skp. 1½ alb., og afstod 2^x, 4^e samt 19^c (Almind), hartkorn 3 td. 2 skp. ½ alb.

Kort i forvejen havde Hans Hår Ravn solgt det lille mose-

skifte i Nebel til Thomas Jagd, og både før og efter har han solgt en del byggegrunde og parceller af den mark, der har hørt til Chr. Grunnets gård (se under gård nr. II.s afbyggerejendomme).

I 1919 solgte han ca. 20 td. land til højspændingsværket, nemlig Rådvadmarken, 6^d, 19^b, lidt af 3^h og et lille engskifte sydvestligst i bymarken.

Hans Hår Ravn har givet gården navnet *Christiansminde* efter Christian Dons.

b. Afbyggerejendomme.

Pederslyst.

I 1844 blev Christian Donses søn *Peder Dons* gift med tjenestepigen *Ane Christensdatter*, og de kom så til at bo i et lille hus, som hørte til gården og lå ude på den sydlige mark. En dag spurgte Christian Dons sin broder Hans Henrichsen til råds om, hvad han skulde gøre ved de unge folk; de kunde dog ikke blive ved at bo i det daglejerhus. Da sagde Hans Henrichsen: „Lad dem få din udmark og byg en gård til dem dærude; du kan jo selv brænde stenene“. Chr. Dons havde nemlig et teglværk, hvor der brændtes gule sten. Christian Dons fulgte rådet, og 1845 byggedes gården *Pederslyst*, der blev et godt hjem for Peder og Ane Dons. I 1861 købte Peder Dons af sin fætter Christen Hansen den lille parcel 6^c og lagde til gården, men 1877 solgte han godt halvdelen af marken (den sydlige del) til Jens Uth og Chr. Christensen.

Peder Dons døde 1878, og enken havde så gården til sin død 1885. De havde haft to døtre, som begge døde før forældrene.

Efter Ane Donses død købtes *Pederslyst* af *Peder Markussen*, der nu har Højskolehjemmet i Kolding. Han solgte igen 1896 til *Peder Skov*, der før havde haft gård nr. IV i forpagtning. Efter hans død 1905 sad enken, *Sidsel Skov*, med gården, indtil hun 1919 afstod den til sønnen *Niels Skov*.

Rødbæksgård.

Samme år som *Jens Uth* og *Christen Christensen* havde købt halvdelen af *Peder Donses* jord, solgte *Chr. Christensen* sin part til *Augustinus Sørensens* broder *Poul Sørensen*. Han og *Jens Uth* drev nu i fællesskab det teglværk, som lå på lodden, men 1882 købte *Poul Sørensen* *Jens Uth* ud og byggede sig så et beboelses-
hus ved teglværket. 1890 solgte *Poul Sørensens* arvinger ejendommen til *Jens Uth*, der nu opførte kostald og lade og gav ejendommen navnet *Rødbæksgård*. Han afstod 1903 gården til sin søn *Marinus Uth*, der 1916 øgede gårdens areal meget ved at tilkøbe en stor parcel fra *Rodgård*.

VIII.

Gård nr. V.

a. Den oprindelige gård.

Gård nr. V lå mellem Hans Hår Ravns gård og Donsgård. Dens fæster hedder 1662 *Peder Bertelsen*. Efter ham har *Christen Christensen Smed* den sammen med *Rasmus Sørensen*. Da Christen Smed døde 1698, fæstede Rasmus Sørensens søn *Jens Rasmussen* hans partgård, og få år efter får han også faderens partgård, hvorved jo altså gården samledes igen. *Jens Rasmussen* døde 1728, og hans enke *Maren Stephansdatter* blev året efter gift med „velforstandige unge karl *Anders Thomsen* af Børup“. I ham fik gården vist en dygtig og betydelig mand. Da fattigvæsenet 1732 ordnedes i Almind sogn, blev *Anders Thomsen* strax udset til „præstens medhjælper“, og denne bestilling indehavde han i en lang årrække. I 1743 søgte han at slippe fri, men præsten vilde på ingen måde af med ham, „som dend Præsten best er tient med“, og han fik da også sat igennem, at *Anders Thomsen* vedblev mod at få tre ægter godtgjort årlig og at blive fri for at opkræve fattigpengene.

1761 flytter *Anders Thomsen* fra Dons, og en mand ved navn *Jes Sørensen* fæster så gården, men han døde allerede året efter, og hans enke *Kiersten Jensdatter* blev da gift med *Christen Jepsen* fra Nagbøl. Han købte gården til selveje 1767 for 806 rdl. 24 sk. og betalte hele købesummen kontant.

Ved udskiftningen fik gården tildelt følgende jorder: 1) en lod umiddelbart syd for Almindvejen, fra landevejen og til Almind skel, 2) en lod øst for byen, langs Almind skel, samt 3) en lod syd for byen, vest for landevejen, mellem Seestgårds mark og Vestertved.

Gårdens areal øgedes siden betydeligt. Ved Borrebyes auktion købte Chr. Jepsen en parcel nr. 12, Kalhauge kaldet (nu 3^b, g, i, l), og senere fik han, vist af Peder Hansen på gård nr. II, en anden parcel („æ holt“ og noget eng), der også oprindelig hørte til Donsgård.

Christen Jepsen afstod kort før 1800 gården til sin søn *Jes Christensen*, og denne havde den nu til sin død 1837. Da overtog hans søn *Jens Jessen* den, men han solgte den allerede 1846 til *Hans Nielsen Byggere*, der i 1852 flyttede gården ud på marken. Han frasolgte ca. halvdelen af gårdens jord. Niels Jensen Smed fik parcellen syd for byen, øst for landevejen, Christian Dons fik Gammeltoft og Nytoft,*) og møller L. C. Jørgensen fik den store parcel nord for byen, medens Peder Mikkelsen på Stengård i Almind fik parcellen langs med Almind skel. Samtidig købte Hans Nielsen Byggere den lille parcel 18^b af Niels Jensen Smed.

1867 solgte Hans Nielsen gården til *Augustinus Sørensen*. Han frasolgte to år senere parcellen 3^h til Bertel Dons, og i 1890 solgte han gården til *Jens Lyager* efter at have fraskilt den sydligste del af marken. Efter to års forløb bortforpagtede Jens Lyager gården på 10 år til *Hans Ditlevsen* og solgte den 1902 til den nuværende ejer, *Otto Skov*. Gården hedder nu *Ulkjærhøj*, men kaldes også *Skovlyst*.

b. Afbyggerejendomme.

Thorvald Augustinuses.

Da *Augustinus Sørensen* solgte sin gård, beholdt han som nævnt den sydlige del af marken. På denne opførte han sig en ny gård 1890, som han afstod 1918 til sin søn *Thorvald Augustinus*. Denne har af Poul Madsen tilkøbt en parcel, som han havde købt af Vestelbo.

*) Denne toft, der lå nord for bækken, vest for landevejen, havde vist oprindelig hørt til Donsgård.

IX.

Gård nr. VI.

a. Den oprindelige gård.

Gård nr. VI er *Donsgård*. Den har altid været en selvejergård og ligger endnu på sin oprindelige plads. Den ejedes 1662 af *Thomas Andersen*, og han har vel solgt den til *Simon Sørensen den ældre*, der allerede ejer den 1669. I 1710 overlader han det halve af gården til sin 25-årige søn, *Jens Simonsen*, og da både *Simon Sørensen* og hans hustru dør 1712, får han vel nok den anden halve gård, skønt han først 1715 får „husbondhold“ på den.

Ved en synsforretning 1715 hedder det, at „gårdens bygning og besætning findes overalt udi fuld forsvarlig stand såvelsom rytterhuset ved magt.“

Om *Jens Simonsen*, den mægtige jorddrot, der købte den ene gård efter den anden, skal andetsteds fortælles mere. Her skal blot nævnes, at han ved midten af 1740erne solgte *Donsgård* samt en gård i *Brakker* (nr. XII), som han havde købt af sin broder *Søren Simonsen* i *Hjelmdrup*, til regimentsskriver *Simon Seest*.

Simon Seest er den første mand udenfor bondestanden, som ejer *Donsgård*. Han lod gården fuldstændig ombygge og gav den grundmur, så den, som det hedder i *Pontoppidans danske atlas*, blev „opbyggt som en herregård“. Der går den tradition i *Dons*, at amtsstuen engang har været på *Donsgård*, og det er forsåvidt rigtigt, som regimentsskriverens embede var den samme på ryttergodset som amtsforvalterens på den øvrige del af krongodset. Han havde oppebørselsvæsenet samt ryttergodsets økonomiske styrelse under sig. Endnu viser man på *Donsgård*, hvor „skriverstuen“ har været.

Regimentsskriver og kammerråd *Seest* solgte 1747 noget af

gårdens jord „ved og omkring Dons mølle norden for mølledammen“ samt noget eng, ialt hartkorn 5 skp. 2 fdk. 1 alb., til Chr. Risom, Dons mølle. 1763 døde han. Hans enke *Anna Margretha Bredal* købte i 1766 gården tilligemed Brakkermarken til rigtig selveje for 892 rdl. 33 sk., hvilken sum betaltes kontant.

Ved udskiftningen fik Donsgård næsten al sin mark i et samlet stykke syd for gården. Det grænsede mod nord til gårdenes tofter øst for byen, mod øst til Almind skel, mod syd til gård nr. I.s mark og mod vest til Viborg landevej. Foruden denne samlede mark fik gården også et par tofter vest for landevejen, Vestertoft mellem gårdene II og VIII og Nytoft syd for Seestgård, samt „æ holt“ ude ved Søndersøen.

Anna Margretha Bredal stiftede 1778 et legat (det Seestiske legat) på 112 rdl. 48 sk. Denne sum blev omskrevet 1813 og er nu på 200 kr. Det bestyres af sognerådet, og skolelæreren i Almind får årlig 1 Kr. deraf for at vedligeholde kammerråd Seests gravsted på Almind Kirkegård, medens resten af renterne benyttes til indkøb af bøger og papir til børnene i Almind skole.

Da legatet stiftedes, var Simon Seests enke ikke længere ejer af Donsgård. Hun solgte 1767 til krigsråd *Ludvigsen*, og i den følgende tid skiftede gården meget hyppigt ejer.

1772 købte kaptajn *Frederik Rubeck Christian von Bülow* Donsgård. Han gik eller kom i hvert fald til at gå under navnet „herregårdsslægteren“, fordi han igennem årene købte en hel mængde herregårde og bortsolgte bøndergodset til fri ejendom. Det skal have været filantropiske hensyn, der fik ham til det, men han vandt dog også selv uhyre rigdomme derved, hvilke rigdomme han igen fuldstændig tabte efter 1807. Kaptajn Bülow var tre gange gift (ikke, som Biografisk lexikon siger, to gange). Hans første hustru var *Grete Claudi*, der døde i barselseng 1772, 19 år gammel, og blev begravet i familiens gravsted på Haraldskær. Hans anden hustru var *Eva Louise von Lüttichau* fra Lerchenfeldt, og hans tredje hustru, som han først blev gift med adskillige år efter, at han var flyttet fra Dons, var *Henriette Marie Cold*, en

sønnedatter af Tordenskjolds bekendte tjener Christian Nicolai Cold.

Kaptajn Bülow, der nu var bleven major, solgte Donsgård 1775 til major *von Klejst*, der igen efter kort tids forløb solgte til hr. *Hendrik Smidt*. Han oprettede i 1778 en kontrakt med bymændene i Dons, at han skulde have eneret til at fiske i Dons sø mod en årlig betaling af 6 rdl. 3 sk.

I 1781 solgte Hendrik Smidt gården ved auktion. Den blev oprabt for 1520 rdl., men det højeste bud, der blev gjort, var på 1190 rdl., og for den pris blev den tilslået forpagter *Rasmus Anton Poulsen**) på Petersholm, der senere blev ejer af Fønixborg. Det var imidlertid ikke for sig selv, han bød, men for bonden *Jens Andersen Dons* af Stenderup (en sønnesønssøn af Simon Sørensen den ældre), og denne overtog da gården. Han fik også Brakkerjorden, som han (ikke kaptajn Bülow, som jeg fejlagtig har angivet det i „Starup sogn“, side 321) kort efter solgte til rådmand Bahnsen i Kolding. Dærimod fik han kun den halve del af Nebel kirke, der vist helt siden Jens Simonsens tid havde haft ejer sammen med Donsgård. Den anden halvdel af Nebel kirke kom Peder Hansen i Nebel til at eje.

Jens Andersen bortsolgte i 1783 Vestertoft til Mads Michelsen Møller og vist samtidig Nytoft til Chr. Jepsen, og 1788 solgte han gården til assessor *Borrebye*. Denne nye ejer var en meget formuende mand, hvorfor præsten i 1790 anmodede ham om at give noget extra årligt til de fattige; „men han har ikke villet bekvemme sig dertil“, hedder det i fattigprotokollen. Dog viser samme protokol, at han har omsindet sig, ti i 1791 sender han 4 rdl. og lover 2 rdl. årlig for fremtiden. Men hans fremtid i Dons blev ikke lang.

Den 11. Februar 1793 var der auktion over gårdens marker, som var blevet inddelt i 15 parceller. Af disse vilde *Borrebye* selv beholde 1, 2, 7 og 15, de andre skulde sælges. Parcel nr. 3 købtes af Peder Hansen på gård nr. II (det var vist „æ holt“), 4, 5, 6 og 8 blev tre selvstændige ejendomme. Parcellerne 9 og 10 købtes

*) han var svigerfader til gamle H. Wulff, Nebel mølle.

af Peder Snedker (søndermarken). Nr. 11, som laa vest for disse, købtes af Henrich Ravn på gård nr. VII, og han købte også parcellerne 13 og 14 („æ svinenge“), nord for nr. 11. Nr. 12 (Kalhauge, nu 3b) købtes af Chr. Jepsen på gård nr. V. Tre uger efter auktionen solgte assessor Borreby endvidere parcel nr. 7 (nu 5k) til Niels Hansen Grunnet på gård nr. I. Det blev også forsøgt at sælge hele gården samlet ved auktionen, og den blev opråbt for 4000 rdl., men da der slet intet bud blev gjort, blev det ikke til noget.

Efter at Donsgård således var kommen af med ca. $\frac{2}{3}$ af sin mark, var den fra byens største blevet til en af byens mindste gårde (kun de to Seestgårde var mindre).

1797 solgte assessor Borrebye Donsgaard til en mand ved navn *Thomas Lovdahl*. Han havde gården i 5 år og solgte så til *Lauge Nielsen*, der igen 1805 solgte til præsten *Niels Friborg*, der i 31 år havde været præst i Nørre Snede og nu var 74 år gammel. Han døde 1809 på Donsgård, og hans enke, *Kirstine Flensborg*, sad så med gården indtil 1823, da hun solgte til *Christian Buch*, der 1827 igen solgte til sin broder *Niels Buch*. Efter 3 års forløb solgte han til *Nikolaj Nissen*, en broder til den berømte smuglerkonge Peter Nissen. Med ham fik gården igen en bonde til ejer.

Folketællingslisten for 1834 viser, at der på Donsgård var en aftægtskone, Ane Grunnet, og hendes 19årige Datter, Hanne Buch. Jeg antager, at det er Niels Buchs moder og søster, som er blevet på gården. Jeg ved, at det var folk udenfor bondestanden, ti en datterdatter af Nikolaj Nissen, Marie Bertelsen i Ågård, har fortalt mig, at hendes bedsteforældre var så glade ved de fornemme aftægtsfolk, de havde. Formodentlig er det efter Ane Grunnet, at et værelse i sidebygningen til Donsgård (forresten det samme som kaldes „skriverstuen“) indtil fornylig er blevet kaldt „fruens kammer“.

Nikolaj Nissen solgte 1836 til *H. Chr. Pape*, der et par år i forvejen havde købt Chr. N. Grunnets gård. Som allerede nævnt udparcellerede han denne gård i 1836—37, men han beholdt selv

store stykker af den (f. ex. Vestertved og engen nordvest for byen samt skoven i Lilballe), som nu blev lagt under Donsgård.

Takket være Papes udstykning af sin gamle gård rejste der sig nu en mængde nye husmandshjem i Dons. Men om det just var filantropiske grunde, der fik Pape til at udstykke, ved jeg ikke. Jeg ved dærimod, at Pape var særdeles gode venner med Campen i Nebel mølle, og at dennes svigerfader, gamle Wulff, altid, når han så Pape komme ridende, sagde til sin svigersøn: „Dær kommer din ven, kæltring Pape“. Forresten siger traditionen, at det er Pape, der har lært Donsingerne at mærgle.

1841 solgte Pape, der imidlertid havde købt den gamle herregård Heiselt i Torslev sogn i Vendsyssel, Donsgård til *Ole Peter Holm Larsen*, tit kaldet med navnet *Skræppenborg* efter den gård på Fyn, hvor han var kommen fra. Han gav 12700 rdl. for gården og skulde så svare aftægt til madam Buch. I hans tid blev Donsgård atter byens største gård.

I 1842 købte Peter Larsen af Niels Dahl på Seestgård 2 ret store parceller på Almind mark (Dahls mark), og 1848 købte han Niels Rasmussens gård, hvis mark indtil Borrebyes auktion havde hørt til Donsgård. 1859 købte han af Peder Hansen på Rodgård parcellen 5^k, der ligeledes i sin tid havde hørt til gården.

Siden 1848 har Donsgård atter været byens største gård.

Peter Larsen, der var gift to gange, døde 1873, og hans enke *Karen Jørgensen* giftede sig samme år med *Peter Roed* fra Braker. Han blev enkemand 1876 og giftede sig 1888 med *Kirstine Berg* fra Starup. Peder Roed døde 1890, og 4 år senere giftede Kirstine Berg sig med *Jørgen Nielsen* fra Jerlev, der siden den tid har ejet gården. Han har tilkøbt en strimmel jord fra Anders Uths gård og har frasolgt nogle arealer nede ved søen til højspændingsværket.

b. Afbyggerejendomme.

(*Dons jægerlund.*)

Ved Assessor Borrebyes auktion gav sr. Dreyer i Dons mølle højest bud på parcel nr. 8, men den blev ikke tilslået ham. Assessor Borrebye må så siden have solgt den til *Peder Nielsen* på Seestgård, ti 1798 sælger han denne hedeled til en mand ved navn *Mouritz Andersen*, der var født i Assensegnen. Han bebyggede lodden og gav ejendommen det flotte navn *Dons jægerlund*. I 1822 afstod han ejendommen til sin svigersøn *Jens Poulsen* fra Riis i Givskud sogn. Deres eneste barn var Poul Jensen, der siden blev gårdejer i Nebel. Jens Poulsens kone døde 1822, men han giftede sig igen efter tre måneders forløb.

Både Jens Poulsen og hustru døde 1842 af en slem tyfus, som dengang hærgede Dons, og ejendommen blev året efter solgt til *Niels Rasmussen*, der som nævnt igen solgte den 1848 til Peter Larsen, der lod gården nedbryde og marken lægge under Donsgård.

Mølgård.

Parcelle 4 og 5 købtes ved Borrebyes auktion af en mand, der bar det mærkelige navn *Johannes Knygsand* (han var dog døbt *Jepsen*). Johannes Knygsand byggede sig en gård på marken og kaldte den *Mølgård*.

Efter Johannes Knygsands død 1819 sad enken (*Anne Sofie Andersdatter Lillegård*) selv for gården i 13 år, men sønnen *Jan Andreas Johansen* var hjemme. Han giftede sig 1826 med *Gunder Michelsdatter* fra Stengård (en datter af Michel Madsen Dons, der igen var en søn af Mads Michelsen, Dons) og blev boende hos moderen, men fik som sagt først gården i 1832. Hans stilling betegnes i den tid stadig i kirkebogen som „gårdbrugende enkes søn“.

Jan Andreas Johansen døde 1848, og enken havde så gården til sin død 1854. Da købtes den af *Laurits Simonsen Søes*, hvis søn *Laurits Lauritsen Søes* overtog den i 1875. Han tilkøbte nabejendommen (Møllekrog) i 1890erne og solgte den således forstørrede gård i 1915 til den nuværende ejer *Frederik Andersen*.

(Møllekrog.)

Peder Hansen i Nebel fik højeste bud på parcel nr. 6 ved Borrebyes auktion, men han fik ikke tilslag på sit bud. Parcelen blev kort efter købt af *Anders Jepsen Knurborg*, også kaldet *Anders Smed*, der hidtil havde boet i et af kassehusene. Anders Smed opførte bygninger på sin nyerhvervede jord og kaldte ejendommen *Møllekrog* (siden kaldtes den forresten også *Mølkjærhus*). Hvorfor både han og hans nabo opkaldte deres ejendomme efter møllen, ser jeg mig ikke istand til at oplyse.

Der har vist været noget familjeskab mellem de to naboer Johannes Jepsen Knygsand og Anders Jepsen Knurborg, hvad kirkebogen også synes at vidne om, idet de gensidig er faddere til hinandens børn. Jeg troede en tid, at de var brødre, men så fandt jeg et skifte efter Anders Knurborgs fader Jeppe Johansen Knurborg, og i dette nævnes Johannes Knygsand ikke. Helt umuligt er det det dog ikke, at de er brødre alligevel, men i så fald er Johannes Knygsand et barn, Jeppe Knurborg har haft, før han blev gift.

Anders Smed solgte i 1804 *Møllekrog* til *Iver Enevoldsen* fra Vilstrup, efter hvem *Hans Davidsen* fra Viuf fik ejendommen 1836. Han solgte allerede året efter til *Jens Hansen*, og af dennes enke købte *Søren Rasmussen*, også kaldet *Søren Kondelør* (kontrollør), 1840. Han døde 1849, og nogle år efter afstod hans enke gården til sønnen *Rasmus Sørensen* (*Rasmus Kondelør*), der var gift med Jan Johansens datter. Rasmus Kondelør solgte 1874 til *Jens Pedersen* (*Urmager*), og af hans dødsbo var det, Laurids Søes købte, hvorefter gården blev nedbrudt.

»Bommerlund«.

På *Møllekrogs* mark blev 1834 bygget et hus til en arbejdsmand *Hans Gregersen*, hvis enke siden blev gift med *Niels Peter Henriksen*, der skal have givet huset, hvori der vist holdtes lidt smugkro, navnet „*Bommerlund*“. Niels Peter Henriksen var i mange år røgter hos Bertel Dons. Den nuværende ejer af huset, *Jes Lund*, har købt grunden til selveje.

Søren Schmidts.

I 1852 købte Niels Jensen Smed, der havde et af byens kassehuse, af Hans Nielsen Byggere på gård nr. V en lille parcel, der ved auktionen 1793 var solgt fra Donsgård. Året efter udlejede han et lille jordstykke deraf mellem landevejen og heget — 40 favne langt, 14 al. bred i den ene ende, spids i den anden — til *Jens Jensen* fra Nebel. Han byggede et hus derpå, som han 1880 afstod til sin svigersøn slagter *Søren Schmidt*. Denne købte jorden til selveje 1888 og tilkøbte 1889 en lille parcel af den tilstødende mark. 1918 solgte han ejendommen til *Jørgen Nielsen* på Donsgård.

X.

Gård nr. VII.

a. Den oprindelige gård.

Denne gård, der endnu ligger, hvor den altid har ligget, var i 1662 bortfæstet til *Thomas Hansen*, men den var blevet fuldstændig ødelagt i Svenskekrigen og stod endnu i forannævnte år øde og ubeboet. 1669 hedder fæsteren *Niels Thomsen*, sagtens en søn af *Thomas Hansen*, og 1688 har *Søren Sørensen* gården. Han var gift med *Niels Thomsens* enke. Omkring 1705 afløste hans søn *Niels Sørensen* ham. Hvis ellers kirkebogen står til troende, så har hans første hustru, *Anna Tommisdatter*, været 57 år ældre end ham. Efter hendes død 1708 giftede han, der da var 26 år gammel, sig med „erlig og gudfrygtig pige“ *Bodil Davidsdatter* af Sdr. Bjert. Hun var 41 år gammel. Efter at have været gift med hende i 5 år døde han (på Nygårds mark) 1714, og enken giftede sig 2 år senere med hans broder *Søren Sørensen*, der så fra 1716 blev fæster af gården. Gården er da meget forfalden. Af salshuset er 8 fag brøstfædig på taget, og der mangler en skorsten, af ladehuset er der 8 fag, som mangler lejder*) og tag, og øddelen**) mangler ligeledes lejder og tag.

Søren Sørensen, der var en krøbling, magtede ikke at bringe gården i skik, men 1729 blev hans stedatter (og broderdatter) *Anna Cathrine Nielsdatter* gift med *Peder Jakobsen Hår* fra Skovgård i Starup sogn. I ham fik gården en ung og sikkert også dygtig mand, men 1½ år efter at de var blevet gift, døde hustruen, og godt et halvt år derefter døde *Peder Jakobsen Hår* selv, efterladende sig en ¾ år gammel datter, *Kirsten Pedersdatter*.

Ved skiftet efter *Peder Jakobsen Hår* var det nær kommet til

*) de bjælker, hvorpå spærrene hviler.

**) stalden.

strid. Han var, kort før han døde, blevet trolovet med Jesper Storms datter i Nebel, og hende havde han givet en sølvkande og to sølvskeer. Disse sager fordrede boet nu tilbage, men hun fik dog tilsidst lov til at beholde dem, idet hendes fader angav, at hun havde lånt Peder Jakobsen 8 rdl., som hun så ikke vilde fordre tilbage.

Efter Peder Jakobsen Hårs død søgte den gamle *Søren Sørensen* om at få fæstet igen, og han fik det også, men selvfølgelig kunde han nu mindre end nogensinde klare sig, og gården forfaldt mer og mer.

Formodentlig har det knebet den unge, driftige mand på nabogården (nr. I), *Peder Christensen*, at se på, hvor dårligt det gik for den gamle Søren Sørensen. I hvert fald solgte han i 1739 sin halve selvejergård til Jens Simonsen på Donsgård og søgte nu om at blive fæster på gård nr. VII, men søgte samtidig om lidt moderation ved indfæstningen på grund af stedets ringe beskaffenhed. Ansøgningen besvaredes med følgende skrivelse: „Tilstanden er her så ringe og slet formedelst i en kort tid dærfra er efter langvarig svaghed bortdød den ene efter den anden, og tilsidst ingen dærved funden samme til opagt end den gamle vanføre Søren Sørensen, der samme ellers for mange år siden havde afståen, at de dærpå hæftende 100 rdl. børnepenge til Peder Jakobsens [datter] ej var indkommen, hvis ikke dærtil skete udlæg af Peder Christensen, som i dette og mere holder og efterkommer, hvad efter forevist kontrakt er udlovet; disse omstændigheder gør ham fri for indfæstning.“

Peder Christensen købte gården til selveje 1766. Han gav 762 rdl. 48 sk. for den og indbetalte den halve købesum, medens resten blev stående i gården, dog ikke ret længe, ti 1788 er den betalt.

Ved udskiftningen fik gården følgende marker: 1) en lod umiddelbart nord for gården, begrænset mod nord af gård nr. IV.s mark, mod vest af landevejen, mod øst af Almind mark, 2) en lod øst for byen, umiddelbart ind til hustofterne, samt 3) en stor lod sydvestligst i bymarken (Vestel).

Samme år, udskiftningen foregik, døde Peder Christensen, og hans svigersøn *Henrich Christensen Ravn* fra Bramdrup overtog da gården.

Der har næppe været velstand i gården dengang endnu, ti *Henrich Ravn* får den blot mod at svare aftægt til sin svigermoder og give hver af sin kones 4 ugifte søstre 40 slettedaler, en kiste (eller 4 rdl.), en seng (eller 10 rdl.) og fri fæstel og bryllup (eller 10 rdl.); „men når jeg eller gårdens beboere således gør nogen af dem fri fæstel og bryllup, da tilhører brudegaven den, som det gør.“

Henrich Ravn øgede gårdens areal ved at tilkøbe 3 parceller fra *Donsgård* („æ svinenge“ og en toft syd for dem). På disse parceller hvilede en årlig afgift af 4 lpd. hø til *Dons* mølles ejere. I 1805 ophørte denne afgift, idet *Henrich Ravns* enke, *Anne Pedersdatter*, da betalte den en gang for alle med 4 rdl.

1795 gjordes den akkord mellem *Henrich Ravn* og *Peder Snedker*, at *Henrich Ravn* skulde afgive jord til en vej over *Kjeldeng* til fælles nytte og brug for de to gårde, når de skulde til de lodder, som de havde tilkøbt fra *Donsgård*. Til gengæld skulde *Henrich Ravn* have $6\frac{1}{4}$ al. af det, *Peder Snedker* havde købt — langs med skellet mellem deres marker.

Henrich Ravn døde 1802, og i 1806 afstod enken gården til sønnen *Hans Henrichsen*. Nu kostede den foruden aftægt til hende 1190 rdl.

Hans Henrichsen var mand på gården i 45 år. Han var en stille, stræbsom mand, der slet ikke gav sig af med hverken at købe eller sælge jord, men arbejdede sig trods de strænge tider efter 1812 frem til jævn velstand. Han var to gange gift. Hans første kone hed *Mette Nielsdatter Grunnet* og var datter af *Niels Hansen Grunnet* på gård nr. I. Da der holdtes skifte efter hendes død 1814, blev boet vurderet til 7200 rdl. Deraf tillagdes enke- manden halvparten, og den anden halvpart skulde deles mellem ægteparrets to døtre. Af disse blev den ene, *Anna*, gift med *Hans Roed* i *Bølling*, og den anden, *Else*, med *Christen Simon Andersen* i *Almind*. Som tiderne blev, skulde det næsten synes umuligt for

Hans Henrichsen at udrede denne store medgift. Om Hans Roed har fået det fulde beløb, véd jeg ikke, men den anden svigersøn gav frivillig afkald på de 1000 rdl. i 1832. „Med hensyn til tidsomstændighederne og for at udredelsen af den arv 1800 rdl., som min kæreste Else Hansdatter ved skifte efter hendes afdøde moder er tilfalden, ikke skal ruinere hendes forældre og søskende“, erklærer han, at når han til Juni termin får 300 rdl. r. s. og sikkerhed for 500 rdl. r. s. siden, skal han ingen videre fordring gøre på hendes mødrearv. I 1830erne var 3600 rdl. omtrent det hele, Hans Henrichsens gård kunde have kostet. Chr. Grunnets gård, der var 1½ gange så stor, kostede i hvert fald i 1834 ikke mere end 6000 rdl.

Hans Henrichsen døde 1851, og sønnen *Christen Hansen* overtog da gården. Han blev gift med sin kusine *Maren*, en datter af Christian Dons.

Christen Hansen handlede meget om med gårdens mark. Da hans broder Peter Hansen i 1854 købte resterne af gård nr. I og bestemte sig til at flytte denne ud på sydmarken, købte Chr. Hansen den toft, gården lå på, og et par år senere købte han en parcel (18^e) af Niels Jensen Smed.

I 1861 bortsolgte Chr. Hansen 3 små parceller ude på Vestel. Den største, 6^b, der var bebygget, solgtes til Søren Christensen Rottbøll og blev en selvstændig ejendom. 6^c købtes af Peder Dons og lagdes ind under hans gård, og den lille parcel 6^d, der slet intet hartkorn havde, købtes af Christian Dons til forening med hans gård.

1867 købte Chr. Hansen igen en parcel (3^g) af Niels Jensen Smed, og hans gård var nu på over 9 td. hartkorn. 1876 tilkøbte han Peder Christensen Adsbøls ejendom, der for 15 år siden var skilt fra gården.

1881 blev Chr. Hansens ældste datter, *Else Marie*, gift med Jørgen Larsen, og Chr. Hansen skilte da 50 td. land af Vestel fra sin gård og byggede på denne jord en gård til dem.

1890 overtog Chr. Hansens søn *Henrik Ravn* sin fødegård.

Han har frasolgt et par meget små parceller (3i, 1) til Søren Schmidt. I 1896 købte han fra gård nr. IV et skovskifte i Lilballe, og i 1905 tilkøbte han den ejendom, der i sin tid var bygget til Hans Kring, hvorefter han og Hans Hår Ravn foretog det side 33 nævnte store magelæg.

b. Afbyggerejendomme.

Kristen Eriksens.

1861 solgte Christen Hansen en lille bebygget lod ude ved Vestel til *Søren Christensen Rotbøl*, der en tid havde boet, hvor nu Ernst Drifte bor, og siden i Brakker. I 1866 blev Søren Rotbøls ejendom delt i to, af hvilke *Peder Christensen (Matros)* fik den ene, som han efter kort tids forløb solgte til *Lars Jørgensen*. Han boede dær til sin død 1884, og et par år efter overtog svigersønnen *Rasmus Christensen* ejendommen. Han solgte den 1911 til *Hans Sørensen* i Viuf, og endnu samme år havde den to andre ejere, *Peder Kristian Hansen*, *Bølling*, og *Karl Tømmerby*. Denne sidste solgte 1914 til *Jens Svendsen*, der var fader til ejeren af Vestelbo, og nu har Jens Svendsens svigersøn *Kristen Eriksen* ejendommen.

(Jeppe Maus.)

Den anden af de to ejendomme, Søren Rotbøls blev delt i, købtes af en mand ved navn *Jeppe Hansen Mau*. Han solgte allerede 1868 til *Peder Christensen Adsbøl*, af hvem Christen Hansen på gård nr. VII tilbagekøbte stedet 1876, mod at han skulde bygge ham et hus, hvor han kunde bo til sin død. Huset blev stående nogle år og beboedes af lejefolk

(Christen Pedersens.)

Søren Rotbøl bortlejede 1865 et stykke jord til *Christen Pedersen*. Denne byggede et hus dærpå og købte senere jorden (ca. 2 skp. land) til selveje. Christen Pedersen døde omkring 1900, og *Hans Ditlevsen* købte da stedet, som han en kort tid havde solgt til *Karl Nørup*, men atter måtte overtage. Han har senere ladet huset rive ned.

Vestelbo.

I 1881 fraskilte Christen Hansen godt 50 tdr. land og byggede en gård på til sin svigersøn *Jørgen Larsen*, en søn af Lars *Jørgensen* på naboejendommen. Han solgte ca. 1903 gården til *Rikard Vinkel*, der igen ca. 3 år senere solgte den til en gæstgiver *Solberg*, af hvem murmester *Günther* købte et par år efter. Denne solgte strax igen til *Falle Svendsen*, som havde den i knapt en halv snes år, hvorefter han solgte den til en gårdslagter *Kristian Nielsen*. Han frasolgte et par marker: 6^k købtes af Mads Peter Andersen, men solgtes kort efter til Sofus Jepsen i Bramdrup, 6^l solgtes til Poul Madsen, der atter efter et par års forløb solgte denne lod til Thorvald Augustinus.

Kristian Nielsen solgte den således formindskede gård til *Knud Thomsen*, der efter kort tid gik fallit, og gården købtes da af *Oxenvad* 1918. Han solgte den samme år til *Peter Ravn* fra Lejrskov, af hvem *Benzon* købte året efter. Nu blev *Oxenvad* igen i kort tid ejer af gården, men solgte den så i 1919 til den nuværende ejer *Michael Jepsen*, der er en sønnesøn af Jan Andreas Johansen, som i sin tid boede på Mølgård.

XI.

Gård nr. VIII.

Denne gård lå omtrent dær, hvor Peter Laugesen nu bor og var kun en halvgård. Gården havde 1662 en ganske ung fæster *Jens Sørensen*. Både han og hans kone *Anna Pedersdatter* blev begravet 3. onsdag i faste 1699, men da havde deres søn *Peder Jensen*, der var født ca. 1660, haft gården i 15 år. 1727 hedder det om Peder Jensen, at han er gammel og svag, og at hans gård er i temmelig slet stand. Sønnen *Jens Pedersen* får den da i fæste. Han var tre gange gift. Hans første kone *Lisbeth Pedersdatter* døde 1744. Med hende havde han fire børn, og Jens Simonsen på Donsgård blev nu formynder for to af dem, hvilke han hjalp godt frem (se senere). Med sin anden kone *Johanne Jepsdatter* havde Jens Pedersen tre sønner.

Jens Pedersen døde 1759, og hans enke *Dorthe Hansdatter* giftede sig et halvt års tid efter med *Jep Michelsen* af Kongsted. Da han i 1761 flyttede til Kongsted, hvor han skulde overtage sin faders gård, fik landsoldaten *Niels Hansen Grunnet* af Bjært, der var gift med Niels Smeds datter *Else* fra Seestgård, gården her i fæste. Han købte den til selveje i 1766 for 393 rdl. 72 sk., hvoraf halvdelen blev stående i gården.

I 1768 købte Niels Hansen Grunnet gård nr. I af den gamle Jens Simonsen, og han solgte så gård nr. VIII til *Mads Michelsen Møller*, der sammenlagde den med gård nr. II.

XII.

Dons mølle.

a. Den oprindelige gård.

Hvor længe det er siden Dons mølle blev anlagt, ser jeg mig ikke istand til at mælde noget om, men at det ligger meget langt tilbage i tiden, er der jo ingen tvivl om. Før 1578 hørte den under Nygård, og da kong Frederik den anden købte denne gård, fulgte Dons mølle med. 1662 har *Jørgen Claussen* Dons mølle i fæste, og 1682 hedder mølleren *Anders*. Han og hans hustru *Kirstin Dues* skænker dette år en altertavle til Almind kirke. 1688 hedder mølleren *Anders Andersen* og hans kone *Anna Christensdatter*. Det er jo muligvis den samme *Anders*, som havde møllen i 1682, der er blevet gift anden gang, men det kan dog også godt være hans søn.

Anders Andersen døde i begyndelsen af 1690erne, og hans enke giftede sig så med *Christen Simonsen*, der var en søn af *Simon Sørensen* den ældre på Donsgård.

Christen Simonsen døde 1730 som en meget velstående mand, og hans enke (han var gift anden gang), *Anna Pedersdatter*, giftede sig 4 år efter med præstesønnen *Christian Risom* fra Smidstrup. Han gav sig meget af med ejendomshandel. Således købte han i 1742 Nygård i Starup sogn, som han dog solgte igen efter et par års forløb. Samtidig med at han købte Nygård, købte han af *Jens Simonsen* på Donsgård en selvejergård i Bølling, som hed Jubelholm. En tid ejede han også Ballesgård i Egtved og en gård i Ødsted samt Ødsted kirke og Egtved kongetiende. Ligeledes var han ejer af gård nr. II i Brakker. I 1747 købte han af *Simon Seest* på Donsgård „jord ved og omkring Dons mølle, norden for mølledammen“.

Det ser ikke ud til, at hverken Christen Simonsen eller Christian Risom har haft deres interesse særlig ved møllevæsenet, ti i 1733, da Chr. Risom søger fæste på Dons mølle, hedder det: „Bygningen er 30 fag hus, en del på lejder og tag findes hel brøstfældig. Maleværket er så godt som øde. Dettets istandsættelse tillige med møllestens anskaffelse vil koste fæsteren meget.“ Han beder sig dærfør fri for indfæstning. Hans ansøgning får følgende svar: „Det er bekendt, at møllen ligger for et meget vanskelig vandfald, hvorved i forbigangne tid = 1709 [skal være 1714] møllerens hustru og hendes datter livet måtte tilsætte. Er vel siden opbiuged, mens samme nu er for ringed at den behøver at hjælpes ved videre erfordrende reparation, hvilken Christian Risom ved egen bekostning lover og tilsiger, i slig henseende fæsted nødvendig modereres til tue rdl.“. Og da Risom i 1760 giver afkald på møllen, og *Rasmus Dreyer* søger fæste på den, hedder det: „I møllen er een kværn, som går med overfaldende vand, hvorudi vil for nærværende tid indlægges 2 nye sten, og vandværkerne er hel brøstfældige, der af ny vil opføres af fæstesøgeren og vil koste ham noget anselig.“ Han får derfor også moderation, betaler kun 10 rdl. i indfæstning.

Samtidig med at Rasmus Dreyer fæstede Dons mølle, købte han af Chr. Risom selvejermarken i Dons samt gården i Brakker, og i 1766 købte han både møllen, Donsmarken og Brakkergården til rigtig selveje for 1636 rdl. 69 sk., hvilken sum han betalte kontant. Men han købte mere end det, for han købte også den store Nygårds kobbelt (der senere blev til gården Fønixborg) med hartkorn 19 td. 1 skp. 3 fdk. 2 alb. og skovskylt 3 skp. Også Almind kirke ejede han en tid.

Ved udskiftningen fik Dons mølle sin mark i et samlet stykke omkring møllen (det, der nu har matr. nr. 8^a).

Endvidere fik Dons mølle 1773 efter en overenskomst med mændene på alle Donsgårde, sånær som Donsgård, en mark, der kaldtes *Lejrmark* (nu 8^b og 17). Dons mølle havde fra gammel tid haft ret til 15 hoveders græsning på byens marker, men afstod

nu denne ret imod at få lejrmarken, som den desuden skulde svare en afgift på 12 rdl. af til hver Mikkelsdag.

Hvorfor Donsgård ingen part havde i lejrmarken, véd jeg ikke. Det kan ikke være, fordi det fra gammel tid var en selvejergård, for så skulde gård nr. I jo heller ingen part have haft; men muligvis hænger det sammen med den jordhandel, som Chr. Risom og Simon Seest foretog i 1747. Pligten til de 15 høveders græsning har sikkert hvilet på Donsgård ligesåvel som på de andre gårde, og da Donsgård nu ved overenskomsten ikke kunde give nogen kompensation i jord, tænker jeg mig, at den er bleven forpligtet til en årlig høafgift til Dons mølle. Denne høafgift var det så, at assessor Borrebye lagde over på nogle af de parceller, han solgte ved sin auktion (se side 32 og 48).

Kort før sin død solgte Rasmus Dreyer både Almind kirke og Nygårds kobbelt, som han havde øget med noget jord fra sin Brakkergård, til forpagter Rasmus Anton Poulsen på Petersholm, og samtidig afstod han Dons mølle og resten af Brakkerjorden til sin søn *Vilhelm Adolph Bredahl Dreyer*.

Den unge Dreyer synes ikke at have været så driftig som faderen. Han gav sig ikke af med at købe jord, men frasolgte dærimod en del af Brakkermarken, nemlig den vestlige halvdel af et engskifte nede ved Sletmaysbro, som en Brakkermand (Peder Geil) og et par Ågårdmænd (Niels Thomsen og Oluf Hansen) købte.

V. A. B. Dreyer og hustru, *Birthe Kirstine Beyer*, der blev gift 1788, oprettede i 1790 følgende kontrakt: „Da Guds forsyn, der har samlet os i ægteskab, endnu ej har velsignet os med livs arvinger, og vi ej véd, når Gud behager ved døden at gøre skilsmisse, så haver vi af en oprigtig kærlighed og fælles omhu for den længstlevendes sande gavn og velfærd i alle tilfælde, med fri vilje og velberåd hu i vores sunde dage og med fuldkommen fornuft indgået og forpligtet . . .“, at den længstlevende skal have hele arven. Gifter han eller hun sig igen, arver afdødes familie 20 rdl. kurant. Hvordan det senere gik med dette ægteskab, ser jeg mig

ikke istand til at oplyse. Folketællingslisten fra 1801 viser, at Dreyer da har sig en anden hustru, *Mette Marie Hansen*, men kirkebogen mælder ikke noget om, at hans første hustru er død.

V. A. B. Dreyer, der havde haft møllen forpagtet ud en tid og nu selv boede i Horsens, solgte den tilligemed resten af Brakkermarken 1828 til krigsassessor *Hans Jørgensen* af Kolding slotsmølle. Med ham kom der en rigtig møllerfamilje til at eje gården. Krigsassessoren havde arvet slotsmøllen efter sin fader, der var fra Gjenner mølle ved Åbenrå. En tradition, der endnu lever i familien, vil vide, at navnet Jørgensen er et påtaget navn, og at slægten egentlig hedder von Mohrenholz. En von Mohrenholz, der ejede store jordegodser i Sachsen, skal i ufredstid være flygtet op til Kliplev i Sønderjylland og dær skjult sig under navnet Jørgensen.

Da Chr. Grunnets gård udstykkedes 1836, købte assessor Jørgensen et par små parceller dærfra (2^f), nemlig engen omkring åen, syd for Nebelvejen, men samtidig bortsolgte han 3 ret store parceller af sin Brakkerjord (til gårdmændene Peder Terp, Peder Meden og Cl. H. Jessien i Brakker).

1839 købte assessor Jørgensen Sorgenfri i Ågård og flyttede så dertil. Hans brodersøn *Ludvig Christian Jørgensen*, der var fra Seest mølle, blev da bestyrer på Dons mølle. Han blev i 1842 gift med krigsassessorens datter *Hansine Bolette Jørgensen* og fik skøde på møllen året efter.

Assessor Jørgensen skal have været en dygtig og praktisk mand, noget, han også godt selv vidste. Hver gang talen faldt på Koldinghuses brand, ved hvilken han som voxen havde været tilstede, hævdede han bestemt, at hvis han havde stået i spidsen for brandmandskabet, var slottet blevet reddet.

De første år, L. C. Jørgensen havde Dons mølle, var han møller med liv og sjæl og tog sig ikke meget af landvæsenet, men hen i 1850erne, da det trak op til, at mølleriet vilde blive fri næring, begyndte han at mistvivle om dets fremtid og lagde så mere vægt på landbruget. I 1850erne bortsolgte han resterne af den Brakker-

jord, der i over 100 år havde hørt til møllen (den østlige halvdel af engskiftet ved Sletmaysbro købtes af Niels Fischer på Højgård og et lille skovskifte købtes af Jes Jessen i Almind, medens det øvrige blev 3 selvstændige små ejendomme, hvoraf Søren Rottbøll, der før havde boet i Dons og kom til at bo i Dons igen, fik den ene.

Samtidig med dette bortsalg købte han ret store marker i Dons. I 1853 købte han en stor parcel (3^f) af *Hans Nielsen Byggere*, og året efter tilkøbte han 4 parceller fra Hans Krings gård, nemlig 5^f, 5^h, 2^h (der tidligere havde hørt til Chr. Grunnets gård) samt en jordlod på Almind mark (19^b: Pouls hede). 1858 købte han af Christian Dons parcellen 4^c, og endelig tilkøbte han 1867 Rasmus Hansens sted.

Ved alle disse handeler var Dons mølle voxet til at blive byens næststørste gård.

Den 7. Maj 1849 blev Dons mølle skudt i brand af Prøjserne.

Samme dag måtte også Skovabildhus samt 3 huse på Almind mark friste samme skæbne.

Før L. C. Jørgensen byggede møllen op igen, lod han gårdspladsen højne ganske betydeligt.

L. C. Jørgensen forpagtede mølleriet ud i begyndelsen af 1860-erne til *Hans Madsen*, der havde forpagtningen i ca. 30 år.

1875 afstod han Dons mølle til sønnen *Hans Jørgensen*, der 1913 igen afstod den til sin adoptivdatters mand, *Ludvig Blem*. Han frasolgte 1919 4 td. land til Anton Hansen, Fonvad, og 8 td. land til højspændingsværket.

b. Fonvadhus.

I 1790erne solgte V. A. B. Dreyer den østlige halvdel af lejrmarken, der blev bebygget, og ejendommen kaldtes *Fonvadhus*. Da lejrmarken intet hartkorn havde, fik denne ejendom naturligvis heller intet før ved matrikullen af 1844.

Den første ejer hed *Frands Pedersen*, men han solgte allerede 1797 til *Jens Jensen Buchvald*, der igen 1801 solgte til *Peder Pe-*

dersen. Han døde den 17. August 1812, og den 3. Oktober samme år (altså knap 7 uger efter) giftede hans enke, *Johanne Olesdatter*, sig med *Niels Jepsen* fra Harth. Denne havde nu ejendommen, indtil han i 1839 afstod den til sønnen *Jeppé Nielsen*, efter hvem *Knud Pedersen Barsøe*, der blev gift med Jeppé Niensens enke, fik den 1861. Han afstod den 1875 til stesønnen *Andreas Jepsen*, som imidlertid ikke blev dær ret længe, men solgte 1883 til *Jens Jensen Asbo*. Han gik fallit, og hans hovedkreditor, Kolding sparekasse, solgte så ejendommen, efter at den havde været forpagtet ud en kort tid til en mand ved navn *Bech*, til *Knud Pedersen Barsøe* igen 1889. Af ham købte *Anton Hansen* 1895. Han har tilkøbt et par små parceller (ca. 4 td. land) fra Dons mølle (5t, u).

(Poul Flansmoses.)*

1846 bortfæstede Jens Jessen på gård nr. V i 500 år et jordstykke på 4 td. land til en mand ved navn *Iver Lauritsen*. Han døde ca. 1860, og fæstet og huset overtoges da af *Poul Kristian Jensen (Flansmose)*, der forøvrigt i forvejen havde et lille hus på den samme jord (dær, hvor nu Niels Jørgen Laursen bor), men det brændte i 1870erne. Efter Poul Flansmose fik hans svigersøn *Jens Tinggård Jensen* ejendommen 1893. Han solgte efter få års forløb fæstet til Anton Schultz og huset til møller Hans Jørgensen, der i nogle år havde lejefolk i det. Nu er det brudt ned.

Niels Jørgen Laursens.*)

Anton Schultz afstod i 1890erne ca. 2 skp. land af den fæstede jord til *Niels Jørgensen Laursen*, der byggede sig et hus dærpå. Når fæstet udløber (år 2345) tilhører fæstejorden (både Niels J. Laursens og A. Schultzes) Dons mølle:

*) burde have stået under gård nr. Vs afbyggerejendomme, da jorden oprindelig har hørt under denne gård.

XIII.

Kassehusene.

Lidt syd for Dons by, på hver sin side af landevejen, lå fra gammel tid et par huse af den slags, som kaldes gadehuse eller kassehuse. Det første navn bar de af, at de lå på gadejord, det andet navn har de sagtens fået efter den årlige afgift, de såkaldte huspenninge, de måtte betale til kongens kasse. Denne afgift var for hver af disse huse 2 rdl. 24 sk.

Kassehusmændene havde fra gammel tid lov til hver især at få to køer græsset sammen med bymændenes køer ude på overdrevet, og denne tilladelse beholdt de også, da de efter 1766 var blevet selvejere.

Ved udskiftningen var amtmand Hans de Hofman ivrig for, at bymændene skulde lade kassehusmændene få en lille kobbel af overdrevet, hvorpå de vedblivende kunde græsse deres kreaturer, og her i Dons fik de da udlagt den lille lod ude på Vestel, som nu har matr. nr. 18^c. Denne kobbel skulde der intet hartkorn følge med, men ifølge en overenskomst af 20. Maj 1775 skulde hver af husmændene årlig om Mikkelsdag betale 2 slettedaler til byen.

Kassehus nr. I

beboedes 1662 af *Niels Pedersen*. Den næste fæster var vist hans svigersøn og hed *Jens Jensen Felbereder*. Han fæstede i 1697 den halve Seestgård, og dennes hittidige fæster *Jens Andersen Seest* fæstede så kassehuset, som han dog afstod året efter til *Simon Sørensen den ældre*. Da denne jo havde sin gård (Donsgård), blev Jens Andersen boende i huset. 1703 fæster *Jokum Hansen* huset, og 2 år senere *Christen Thygesen*. Han døde 1709, og 1711

afløses enken af svigersønnen *Christen Pedersen*. 1715 får skrædderen *Peder Pedersen* fæste på huset, og da hans datter 1755 blev gift med snedkersvenden *Niels Hansen* fra Kolding, har denne vel fået huset, som han beholdt, indtil han 1784 købte gård nr. IV.

Niels Snedker solgte vistnok huset til *Jens Andersen*, også kaldet *Jens Dragon*, og denne solgte det igen 1805 til smeden *Jens Sørensen* fra Nebel, der tilkøbte det andet kassehus. Efter ham fik sønnen *Niels Jensen (Smed)* det 1835.

Niels Smed købte i 1852 en parcel (3^b m. m.) fra Hans Nielsen Byggeres gård, men solgte 1856 lodden ude på Vestel til Christen Hansen på gård nr. VII, og 11 år senere solgte han det meste af hjemmemarken (3^g) til samme.

Niels Jensen var både landmand, smed og høker, men passede ikke rigtig hverken det ene eller det andet.

1888 solgte Niels Smeds enke *Cathrine Pedersdatter* ejendommen til den nuværende ejer, gartner *Jens Kristian Kristensen*.

(Hans Gertsens)

Niels Jensen byggede sig en smedje vest for landevejen. Da han holdt op med at drive smedeprocessionen, udlejede han smedjehuset til *Hans Gertsen*. Denne købte huset og grunden (18^d), som der intet Hartkorn fulgte med, til selveje 1888. Året efter købte fire af Bymændene (*Augustinus Sørensen*, *Peder Roed*, *Jens Uth* og *J. Kr. Kristensen*) det. De solgte siden til *Maren Aggerholm*, af hvem to af bymændene (*Jørgen Nielsen* og *J. Kr. Kristensen*) atter købte det. For få år siden solgte de det til *Anders Uth*, der lod huset nedbryde.

Augustinus Sørensens.

På den kassehuslod ude på Vestel, som Christen Hansen købte, opførte han et hus til *Peder Christensen Adsbøl (gamle Peier)*, hvis ejendom (se side 49) han jo havde købt. 1900 solgte Chr. Hansens søn *Henrik Ravn* huset til skomager *Johan Christian Christensen*, der igen 1918 solgte det til *Augustinus Sørensen*.

Kassehus nr. II

beboedes 1662 af *Laurids Andersen*. Efter hans Død 1687 fulgte hans søn *Anders Lauridsen*, efter hvem *Simon Sørensen den ældre* fæstede huset 1696. Han havde det i fæste i 11 år, men har selvfølgelig ikke selv boet dær. Den næste fæster var *Jens Christensen*, efter hvem bødkeren *Mads Frandsen* fik det kort efter 1710. Han døde 1741, og huset fæstedes vistnok nu af hans dattersøn, skrædderen *Mads Pedersen*, en søn af Peder Skrædder i kassehus nr. I.

1774 købte smeden Jeppe Johansen Knurborg huset. Det var også hans mening at købe den toft, som hørte til kassehusene, men han nåede det ikke. 1790, da Jeppe Knurborg var død, købte hans søn *Anders Jepsen Knurborg* både huset og toften, men da han 1794 bebyggede en parcel fra Borrebyes gård, solgte han kassehuset, vist til en mand ved navn *Albert Jochumsen*. 1801 hedder ejeren af huset *Christen Hansen*, og jeg tænker, det er ham, der sælger det til Jens Sørensen i kassehus nr. I, men jeg må indrømme, at jeg ikke har rigtig rede på kassehusenes ejere i tiden omkring 1800.

XIV.

Dons skole.

I den sydlige del af Dons by, vest for landevejen, lå et 3 fags bindingsværkshus. Hvor gammelt det var, eller hvem der har bygget det, véd jeg ikke, men det er dog sikkert bygget efter 1801, ti dette års folketælling kender ikke til det. 1809 købtes huset af tre af gårdmændene, Christian Dons, Hans Henrichsen og Chr. N. Grunnet, og da det 1815 bestemtes, at Dons skulde have en biskole, lejede kommunen dette hus af disse tre mænd. 1831 købte kommunen huset, og 1855 ombyggedes og udvidedes skolen, ved hvilken lejlighed der tilkøbtes 1 skp. land af Christian Donses mark. I 1904 tilbyggedes en forskole, og grunden udvidedes da atter, idet der tilkøbtes et stykke jord fra Anders Uths gård.

Følgende lærere har virket ved skolen i Dons:

1. *Niels Pedersen*. Han var der først som uexamineret lærer, indtil han 1825 kom på Lyngby seminarium. Efter at have fået sin examen var han igen i Dons fra 1829 til 1831. Han døde som afgangslærer i Pjedsted 1879.
2. *Anders Jørgensen*. Han var lærer i Dons i de år, Niels Pedersen var på seminariet.
3. *Hans Hansen* 1831—1839. Født i Ågård 1800 og lærer i Ågård 1839—1863.
4. *Christian Simonsen* 1839—1846, senere lærer i N. Bjert. Han har skrevet en lille bog „Nogle smådigte“.
5. *Hans Henrik Kragh* 1847—1853.
6. *Rasmus Jensen* 1853—1859. Han havde før været lærer i Brakker.
7. *Søren Thomsen* 1859—1902. Han døde i Vejle 1906.

8. *Anton Nørgård* 1903—1910.
9. *Axel J. Bache* 1910—1911.
10. *B. Maigård* 1912—

Ved forskolen har følgende lærerinder virket:

1. *Agnes Boesen* 1904—1905.
2. *Marie Poulsen* 1905—1906.
3. *Kristiane Risbjerg* 1906—1908.
4. *Klara Petersen* 1908—1921.

I 1921 ophævedes forskolelærerindeembedet foreløbigt.

XV.

Landsbyen Dons i nutiden.

Landsbyen Dons har et areal af 2165 tdr. land (853 ha), og hartkornets størrelse er 70,73 tdr. Den har nu (1921) 45 ejendomme og 246 indbyggere.*)

Ejerens navn	Matrikulsnumre	Hartkorn				Areal tdr. land	Ejendoms-skyld Kr.	Om ejen-dommen kan læses side
		td.	skp.	fdk.	alb.			
Ludvig Blem, Dons mølle	2 f, h; 3 e; 4 c; 5 b, f, h; 8 a, b (Almind 19b)	11	6	3	1	251	170000	53—57
Jørgen Nielsen, Donsgård	2 a, l; 5 k; 7; 15 (Almind 4 d; 19 d) (Lilballe 35)	13	1 (1)	3 (2)	2½ **)	188	160000	38—42
Hans Hår Ravn, Christiansminde	2 b; 3 c, d, g, h; 4 a; 5 i, m; 6 i	10	7	»	½	142½	124000	31—34
Mads P. Andersen, Rødgård	5 a.....	2	»	3	2½	74	50000	11-12, 14
Henrik Ravn,	2 x; 4 e; 5 g; 6 a; 18 c (Al- mind 19 c) (Lilballe 34)	8	»	3 (1)	1½ ½)	147	100000	46—50
Otto Skov, Skovlyst	3 a; 18 b.....	2	»	»	1½	43	25000	36—37
Anders P. Uth, Seestgård	9 a, i; 18 d.....	2	»	1	2½	60	32000	26—29
Frederik Andersen, Mølgård	10; 13 a (Nebel 31 h)..	3	3	3	1½	48	41000	43—44
Niels Skov, Pederslyst	4 b; 6 c (Rådvad 17) ...	1	3	3	1½	54½	33000	34
Marinus Uth, Rødbækgård	4 d; 5 q.....	1	7	1	2½	88	42000	35

*) 1787 var der 12 ejendomme med 89 indbyggere.

1801 — 15 — — 101 —
1834 — 20 — — 146 —

***) Tallene i parentes betyder skovskyld,

Ejerens navn	Matrikulsnumre	Hartkorn				Areal td. land	Ejen- doms- skyld Kr.	Om ejen- dommen kan læses side
		td.	skp.	fdk.	alb.			
Michael A. Jepsen, Vestelbo	6 f, g, m	7	2	$\frac{1}{2}$	34	12000	51	
Thorvald Augustinus	3 k; 6 l	1	»	»	26	20000	37	
Jens Kr. Kristensen	3 b; 18 a	1	»	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	7500	59—60	
Ernst Drifte	2 i	2	1	$1\frac{1}{2}$	6	6000	22—23	
Mikkel Hansen, Langagerhus	11	6	2	2	$24\frac{1}{2}$	17000	19—20	
Christian Winther, Skovabildhus	2 q; 12 b	6	2	1	21	12000	20	
Karl Sørensen, Dortheasminde	14	5	»	$\frac{1}{2}$	25	17000	18—19	
Hans Jensen, Elmely	2 c, m, aa	3	3	$1\frac{1}{2}$	$16\frac{1}{2}$	8800	21—22	
Karl Mathiesen, Skærsøgård	2 d, o	5	3	$2\frac{1}{2}$	34	14500	22	
Jens P. Sørensen	2 k, ab	5	2	$1\frac{1}{2}$	23	16700	24	
Anton Schultzes enke	2 e	3	1	$1\frac{1}{2}$	15	9000	21	
Kommunen, Dons skole	1; 2 r; 9 k	»	»	$1\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	15000	62—63	
Anton Hansen, Fonvad	5 t, u; 17 (Viuf 47 b, c)	1	3	»	42	19000	57—58	
Johannes Dillevsen,	5 d, e, v	6	2	»	$21\frac{1}{2}$	15500	13	
Ejnar Kristensen	9 d, g	»	3	$2\frac{1}{2}$	5	3000	29	
Jens P. Sørensen, Sølyst	2 g, p, r	2	2	$\frac{1}{2}$	14	10000	23	
Johan Jensen,	2 t	»	»	$1\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	6000	24	
Poul Madsen	2 u	»	»	$1\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8}$	9000	24	

Ejerens navn	Matrikulsnumre	Hartkorn				Areal td. land	Ejen- doms- skyld Kr.	Om ejen- dommen kan læses side
		td.	skp	fdk.	alb			
Jakob P. Knudsen	9 e	»	»	2	1 $\frac{1}{2}$	5	3200	30
Kristen Pedersens enke	9 f	»	»	2	2 $\frac{1}{2}$	5	3000	30
Niels J. Laursen	(fæstejord)	»	»	»	»	$\frac{1}{4}$	2000	58
Augustinus Sørensen	18 e	»	»	»	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{8}$	2800	60
Jørgen Nielsen	3 i, l	»	»	»	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{32}$	3500	45
Iver Ditlevsen	2 v	»	»	»	$\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	3500	24—25
Jes S. Lund	13 b	»	»	»	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{8}$	3000	44
J. Nielsen og H. Ravn	(fæstejord)	»	»	»	»	»	800	19
Bendit Lund, Granly	12 a	»	»	»	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	3200	21
Hans Ditlevsen	6 h (ubebygget)	»	»	»	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	100	50
En forening Dons forsamlingshus	2 s	»	»	»	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{16}$	6000	24
Iver H. Jagd	5 l, n, p, s	»	2	3	»	8 $\frac{1}{2}$	8500	14—15
Kristian Eriksen	6 b	»	1	1	1 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{5}{8}$	3200	50
Anders Nielsen	9 b	»	»	3	2 $\frac{1}{4}$	$\frac{1}{4}$	2000	29
Niels Volsman	9 c, h	»	1	2	»	15	3700	29—30
P. Laugesen	2 z, ø	»	2	3	1 $\frac{1}{4}$	5 $\frac{5}{8}$	13000	25
Theodor Lange	2 y, æ	»	3	2	1 $\frac{1}{2}$	11	10000	25
Sofus Jepsen	6 k, n (ubebygget)	»	2	3	2 $\frac{3}{4}$	14	7000	51

XVI.

En bondeslægt i det 17. og 18. århundrede.

1. *Simon Sørensen den ældre.*

I 1660erne kom en bondemand ved navn *Simon Sørensen* i besiddelse af Donsgård, som han vedblev at eje i over 40 år. Han var gift to gange og havde med sin første kone, hvis navn ikke kendes, 2 børn; med sin anden kone *Anna Sørensdatter* havde han syv børn. Disse 9 børn kom så godt som alle i ansete stillinger.

Hans tre ældste sønner fik hver ved deres giftermål 100 sletdaler, og datteren mærkværdig nok dobbelt så meget. Ved denne udbetaling gav de afkald paa yderligere arv efter forældrene.

Efter *Simon Sørensens* død 1712 fik hver af de fem yngste børn 100 rdl., og efter moderens død samme år endvidere hver „en god og forsvarlig seng“ af 16 rdl.s værdi. Da de fire yngste af børnene var umyndige, bestemtes det, at deres arvepart skulde blive stående i gården, som sønnen *Jens Simonsen*, den ældste af dem, allerede havde overtaget halvparten af 1710 og nu fik den anden halvpart af ved forældrenes død. Han skulde således beholde de fire umyndige børn hos sig, indtil de blev myndige eller gifte.

2. *Christen Simonsen.*

Den ældste af *Simon Sørensens* Børn var *Christen Simonsen*. Han var født ca. 1668 og giftede sig ca. 1694 med *Anna Christensdatter*, der var enke efter mølleren *Anders Andersen* i Dons mølle. Med hende havde han fire børn, *Anders Christensen* (ca. 1695—1766), der kom til at bo i Smidstrup, *Simon Christensen* (ca. 1696

—1730), der blev fuldmægtig hos regimentsskriver Søren Hachsen i Kolding og gift med dennes datter, *Anna Cathrine Hachsen, Kiersten Christensdatter* (1698—1699) og *Anna Christensdatter* (1703—1773), der var gift tre gange, først med *Hans Jespersen* i *Stenderup*, dernæst med *Poul Nielsen Garb* i Noes i Andst og sidst med *Bertel Noes* i Andst.

Christen Simonsens hustru kom ulykkelig af dage. Almind kirkebog mælder: „Onsdag den 17. Januar 1714 blev Christen Simonsens Møllers hustru navnlig *Anna Christensdatter* tillige med sin datter *Mette Andersdatter* og tjenestepige *Anna Henrichsdatter* begravet, som formedelst mølledammens hastige udbrød druknede. Sin hustrues alder var 60 år, og datters alder 23 år, og tjenestepiges alder 19 år.“

Den 16. Oktober 1714 blev Christen Simonsen gift anden gang, idet han i Kolding blev viet til hosekræmmer *Peder Sørensen*s datter *Anna Pedersdatter*. Med hende havde han 9 børn.

Den ældste hed *Peder Christensen* (1715—1764). Han havde en tid Nebel mølle, men blev sindssyg. I 1763 blev han erklæret umyndig og døde året efter i *Hjelmdrup*, hvor han da boede. Han var aldrig gift.

Den næstældste var datteren *Anna Kierstine Christensdatter* (1717—1768). Hun blev 18 år gammel gift med enkemanden *Niels Nissen* af *Bramdrup*. Et af deres børn var *Christen Nielsen* (1739—1819, der 1765 giftede sig ind til gård nr. 1 a i *Fredsted* (se „*Starup sogn*“ side 219 og slamtavle I 5 A.). Han er tipoldefar til denne gårds nuværende ejer, *Jens Sager*. Efter *Niels Nissen*s død giftede *Anna Kierstine* sig med *Søren Sørensen Boerlef*, med hvem hun havde tre børn, to døtre og en søn. *Søren Boerlefs* gård lå dengang i *Bramdrup* by, men 1780 blev den flyttet ud på marken og bygget dær, hvor den nu ligger (*Petersbjerggård*).

Nr. 3 af Christen Simonsens og *Anna Pedersdatters* børn var *Maren Christensdatter* (1719—1756), som blev gift med *Jens Pedersen Schielde* i *Ferup*.

De tre næste var ogsaa piger. Den ene, *Mette Kierstine Chri-*

stensdatter døde som spæd 1721, og af de andre to, som var tvillinger og født 1722, er *Mette Christensdatters* skæbne ukendt, medens *Cathrine Christensdatter* som ugift på sine gamle dage boede i Vesterby i Ødsted, vist hos sin søsterdatter *Kiersten Nielsdatter* (fra Bramdrup), der var gift med *Niels Knudsen* i Vesterby.

Nr. 7 var *Søren Christensen Møller* (1724—1791). Han var gift med *Apelone Nielsdatter Skiby* fra Skiby i Harlev sogn og ejer af Vingsted mølle fra 1762 til 1785. Efter den tid levede han i Aarhus af sine midler. Af deres otte børn, der alle fødtes i Vingsted mølle, blev datteren *Karen Kirstine Sørensdatter Møller* (1765—1822) gift med bondesønnen *Jens Iørgensen fra Følle*, der i mange år var forpagter på Rosenholm og i 1802 købte hovedgården Katholm. Fra dem nedstammer store endnu blomstrende slægter, af hvilke mange medlemmer har vundet sig kendte navne i landbrugets, industriens, handelens og videnskabens verden.*)

En anden af Søren Møllers døtre, *Ane Sørensdatter Møller*, blev bedstemoder til den bekendte zoolog dr. phil. *William Sørensen*.

De to yngste af Christen Simonsens børn var datteren *Else Cathrine Christensdatter*, der døde som spæd 1726, og sønnen *Christian Friedrich Møller*, der var født 1729, og 1774 var forpagter på Ulriksdal på Låland.

Christen Simonsen var en meget velstående mand. Hvor stor en arvepart hans børn af første ægteskab havde fået, véd jeg ikke, men ved skiftet efter ham 1730 fik hans sønner af andet ægteskab hver 233 rdl. 2 sk., og døtrene hver 200 rdl.

3. *Jens Simonsen.*

Blev Christen Simonsen en bekendt mand, så blev hans halvbroder *Jens Simonsen* (1685—1774) endnu mere bekendt, og i ham kan man vel sige, at slægten skød sit kronskud. Som allerede nævnt, overtog han i 1710 halvdelen af fødegården Donsgård, og to år senere, efter faderens død, resten.

*) se Otto Jørgensen: Slægten Jørgensen fra Følle.

Han var ligesom sin fader sognefoged i Dons og vandt sig megen rigdom og anseelse. Ved hans død skrev præsten i kirkebogen: „Den 5. Febr. blev på Alminde kirkegård begravet en af alder og formue merkværdig bonde-mand Jens Simonsen af Dons, som henlevede ugift; var endog mod slutningen af sin leve-tid af det helbred, at han reed til kirke. Efter en 9 ugers sygdom døde han den 29. Jan., 88 år og 3 måneder gammel.“

Jens Simonsen nøjedes ikke med sin store selvejergård i Dons, men købte en mængde selvejergårde trindt omkring. Nogle solgte han igen efter kort tids forløb, som f. ex. Jubelholm i Bølling, andre beholdt han i længere tid. 1739 købte han det halve af gård nr. I i Dons, og kort efter købte han en gård i Brakker af sin broder Søren Simonsen i Hjelmdrup. 1746 solgte han Donsgård og noget af Brakkerjorden til regimentsskriver Simon Seest, og 3 år senere købte han en gård i Nebel af Peder Jakob Jørgensen Åbye. Denne gård solgte han 10 år senere til sin brodersøn Peder Christensen i Nebel mølle. 1756 købte han den anden halvdel af gård nr. I i Dons, så denne nu atter var samlet, og 1765 fik han kongeligt skøde på den. Omtrent samtidig købte han Skanderup kirke, som han 1773 solgte til Niels Poulsen Buch i Nagbøl. Af kancelliråd Poul Beenfelt i Fredericia købte han den store gård Vollerupgård i Egtved samt en mængde jordegods i Randbøl og Grene sogne, og at beboerne dær har været hans stavnsbundne tjenere vidner følgende avertissement i „Adresse-Contoires Efterretninger“ 1764, nr. 65, om:

„Et mig tilhørende ungt mandskab, navnlig Peder Henrichsen, fød i Green sogn og Elkier bye, der med min tilladelse tiente på det Coldinghusiske ryttergods i Stenderup i Eltang sogn, er for nogen tid siden, uden pas, vidende eller tilladelse undvigt og såvidt som kand spørges taget flugten til Hiettinge. Han er ungefær af 24 års alder, mådelig af højde, rundladen af ansigt, et langt velvoxen bruunt hår, samt klædt i en gammel hvid kittel, og ellers for det øvrige

tienstdygtig til soldat. Thi ombedes alle og enhver han måtte forekomme, at lade ham pågribe og arrestere, da jeg ey allene skal betale den tillige pågående omkostning, men endog foye anstalt til hans afhentelse. De som assisterer med pågribelse i fald han måtte attraperes, er jeg høyst og ydmygt tak forbunden, men skulle nogen, imod al formodning være behjælpelig til hans undvigelse og dertil give ham befordring, kand de vente at pådrage sig den straf som den allernådigste forordning dicterer.

Dons ved Koldng den 15. Junii 1764.

Jens Simonsen
Proprietair.

Da Jens Simonsen var bleven 83 år gammel, solgte han sin gård i Dons til Niels Hansen Grunnet, men betingede sig ret til selv at bo tilhuse dær indtil sin dødsdag. Jordegodset dær vesterude beholdt han imidlertid, og det blev først solgt ved auktion efter hans død.

Af ovenstående avertissement kunde man jo få det indtryk, at Jens Simonsen har været en stræng herre, men dette har dog sikkert ikke været tilfældet. Jeg vil dærimod antage, at Jens Simonsen med al sin dygtighed og driftighed har været en stille, beskeden og tilbageholdende mand, og jeg begrundet denne antagelse dærpå, at hans navn nu er fuldstændig glemt, skønt det ikke er halvandet hundrede år siden, han døde, og de ældste nulevende således må kunne huske folk, der har været omtrent samtidige med ham. Havde han været en bondeplager, da var hans minde sikkert ikke så hurtigt forsvundet. På den anden side vidner denne hurtige forglemmelse jo også om, at der ikke har været noget særligt godt at mindes ham for. Dog viser kirkebogen, at han er meget søgt som fadder, og skifteprotokollerne, at han er ligeså søgt som formynder for forældreløse børn og lavværge for enker. Han har sikkert været disse sine myndlinge ligesom sin familie en god støtte. Således blev han i 1744 formynder for to af Jens

Pedersens børn på gård nr. VIII, den 12årige Peder Jensen og den 7årige Inger Jensdatter. Den første holdt han til bogen (Petrus Jani Dons blev indskrevet som borger ved Københavns universitet 1753), og i sit testamente tillagde han ham yderligere 600 rdl. Inger Jensdatter tjente ham igennem en årrække, indtil hun i 1765 blev gift med Niels Buch i Nagbøl. Deres søn, „som er nævnt efter mig“, betænkte han også i sit testamente med 600 rdl. („Skulde han dø førend mig, træder hans moder Inger Jensdatter i hans sted, og hvis hun også skulde være død, da hendes børn.“) Heller ikke kan der være tvivl om, at han har været til støtte for sin familie. Broderen Hans Simonsen i Lilballe kunde således næppe have holdt to sønner frem til at blive præster, hvis ikke Jens Simonsen havde hjulpet.

Da Jens Simonsen døde, var alle hans søskende forlængst gået bort, men deres børn var ikke sene til at mælde sig som arvinger efter den rige onkel. Fra et af dem, Jens Hansen Dons, der havde været præst i Brabrand, kom øjeblikkelig følgende brev til broderen Christen Hansen i Stenderup:

Kr Broder! Saa er vor gamle farbroder nu i Guds Nafn død, gid hans Siæl maae finde hviile i Guds himmelske Riige! Til Stervboens aabning kand jeg ikke være hos Eder. Jeg vil bede og formode, at I som ere tilstæde, vil see til for de fra-værende lige som for eder selv, og som en god samvittighed det udkræver. Jeg tvivler ikke paa, at Skifte-Retten jo behandler alting saaledes som ret og Lovligt kand være. Naar Boen er aabnet beder jeg du vil berette mig hvad som kand fornøden eragtes, og hvad viidere passerer, at jeg kunde i fornødne tilfælde give nærmere min betænkning. Hils Søren Møller og Broder Anders saavel som Eders Koener og Børn, nest beste Ønske forbliver jeg Din oprigtige Broder og Tjener.

Brabrand d. 22. Febr. 1774.

J. Dons.

Dette brev synes mig såre karakteristisk. I de første linjer ser vi den fromme præstemand, der lyser velsignelse over den døde

farbroder, i de næste den gamle mand, der ikke synes, han kan gøre den lange og besværlige rejse fra Brabrand til Dons og endelig i resten af brevet den ængstelige mand, ængstelig for, at han ikke skal få, hvad der tilkommer ham, ti det er tydeligt nok meningen, selv om hans ord tilsyneladende siger lige det modsatte.

Næppe alle af Jens Simonsens slægt har været tilfreds med testamentet, ti ifølge dette skulde der udbetales ca. 2000 rdl. forlods, nemlig foruden de allerede omtalte 1200 rdl.: 100 rdl. til hver af hans broder Jes Simonsens to døtre Marie og Leonora (en tredje datter af samme fik dærimod ikke noget forlods). Desuden 100 rdl. til hver af hans søster Annas tre børn, og 100 rdl. til hans søster Kierstens datter Henrikke Frandsdatter i Egtved (hendes fem søskende fik ikke noget forlods). Endvidere 40 rdl. til Almind sogns fattige og 120 rdl. til Niels Buch i Nagbøl, hvorfor denne skulde besørge hans begravelse. Resten (det blev ved boets opgør 923 rdl. 3 mk. 4 sk.) skulde deles efter loven mellem hans retmæssige arvinger.

Jens Simonsens hele formue var således op imod 3000 rdl., en stor sum i de tider, når man betænker, at ejendommene købtes for 90 a 100 rdl. pr. td. hartkorn.

4. *Simon Sørensens andre børn.*

Simon Sørensen havde foruden de to allerede omtalte endnu tre sønner.

Søren Simonsen var gift og bosiddende i Hjelmstrup, hvor han døde 1762.

Hans Simonsen (ca. 1684—1742) var gift med sin halvbroder Christen Simonsens stedatter *Kiersten Andersdatter* fra Dons mølle og boede i Lilballe, hvor han gennem en årrække var sognefoged. Han havde fem sønner, af hvilke to blev præster, nemlig den førnævnte *Jens Hansen Dons* (1708—1779), præst i Brabrand og Kasted 1739—1768, og *Hans Hansen Dons* (1722—1797), præst i Vitten, Haldum og Hadsten 1752—1797. De øvrige tre blev gårdmænd i hjemegnen: *Simon Hansen* i Lilballe, *Anders Hansen*

og *Christen Hansen* i Stenderup. *Jens Andersen Dons*, som 1781 købte stamgården Donsgård var en søn af *Anders Hansen*.

Jess Simonsen (født ca. 1697) gik det vist ikke så godt for som for hans brødre. Han boede først i Nørre Vilstrup og siden i Vejle. Af hans tre døtre blev *Anna Kierstine* gift med en *Niels Melsen* i Fredericia, *Marie* med *Jens Elbeck* i Vejle og *Leonora* med en Tysker fra Alheden ved navn *Johan Conrad Coel*, der var skomager og en tid boede i Vejle.

Af *Simon Sørensens* fire døtre blev *Anna Simonsdatter* gift med *Peder Hansen* i Taulov Nebel, men hun døde allerede i 30års alderen, og hendes mand omtrent samtidig med hende 1701.

Kiersten Simonsdatter (født ca. 1693) blev 1719 gift med *Frands Nielsen Lund* af Stensgård i Egtved sogn, med hvem hun havde sex børn, af hvilke to, *Niels Frandsen Lund* og *Christen Frandsen Lund*, bosatte sig i København, den sidste som markentender på Citadellet, en tredje, *Simon Frandsen Lund*, blev kontrollør i Flensborg. En af døtrene, *Henrikke*, blev gift med *Joen Nielsen*, der fik hendes fødegård, en anden, *Anna*, blev gift med *Thomas Pedersen* i Jelling, og efter hans død med *Bertel Jakobsen* sammesteds. Den tredje datter, *Catharina*, døde barnløs.

Simon Sørensens næst yngste datter, *Catharine Simonsdatter* (1700—1745), var gift to gange. Hendes første mand var *Bertel Iversen Stub*, der efter at have været hattemager i Kolding blev møller i Brøndsted mølle. Efter hans død giftede hun sig med provst *Jørgen Hansen Fædder* i Gauerslund. Ægteskabet med provsten var barnløst, men i sit første ægteskab havde hun tre sønner: *Simon Stub*, der fik Brøndsted mølle, *Iver Stub*, der blev præst, og *Bertel Stub*. Denne gren af familien var også meget velhavende.

Simon Sørensens yngste datter, *Anna Simonsdatter* (født 1703), blev gift med en mand ved navn *Passou*, der var kok hos markgreven af Schulenbach (el. Schiilenbach?), med hvem hun havde en søn og to døtre. Hun var død før 1770, og ved skiftet efter *Jens Simonsen* kunde man ikke finde de tre børn, der hver var tillagt 100 rdl. forlods efter ham.

XVII.

En bondeslægt i det 18. og 19. århundrede.

1. *Henrich Christensen Ravn.*

Omkring midten af det 18. århundrede boede på gård nr. VII i Dons en mand ved navn *Peder Christensen*. Han havde syv døtre, af hvilke *Anne Pedersdatter* (født ca. 1741) i 1769 blev gift med *Henrich Christensen Ravn* fra Bramdrup (1742—1802). Fra dette ægtepar nedstammer en meget stor slægt, om hvilken der gives ret udførlige oplysninger i J. P. Harboes bog „Slægten Ravn“.

Om selve stamfaderen *Henrich Christensen Ravn* vides ikke meget. Han var igennem mange år „præstens medhjælper“, hvad der vil sige det samme som fattigforstander, og skal have været en from og gudfrygtig mand. Der går det sagn i familien, at han skal have forudset sin egen død. Hans sønnesønssøn pastor H. C. Christensen i Vinding fortæller således dærom i „Slægten Ravn“: „Han havde været i Kolding med et læs korn, og da han kom hjem, lagde han pengene ind i et skab, idet han sagde til sin hustru *Anne*: „Her lægger jeg nu pengene til min begravelse“. *Anne* vilde først slå det hen og svarede: „Da skal du „ste“ da dø først!“ *Henrich* ytrede da: „Ja, det skal jeg jo; men det vil heller ikke vare mange timer. Vor mark har jeg nu sagt farvel til.“ Nu blev *Anne* bange og spurgte: „Synes du så ikke, vi skulde sende bud efter vor søn *Peder*?“ „Jo“, svarede han, „det kan vi godt, men det nytter vist ikke. — Inden han kommer, er jeg død.“ — Og sådan gik det. Da *Peder Henrichsen* kom tilstede, var hans gamle far allerede død.“

2. *Henrich Ravns børn.*

Henrich Ravn og Anne Pedersdatter havde otte børn, sex sønner og to døtre. Døtrene, der begge hed *Karen*, og af hvilke den ene var født 1769, og den anden 1779, døde begge som små, og sønnen *Christen*, der var født 1772, synes også at være død i en ung alder.

Af de fem andre sønner blev *Peder Henrichsen* (1774—1816) 1801 gift med Søren Boerlefs datter (af andet ægteskab), *Anne Kirstine Sørensdatter* (1770—1836) og således ejer af Petersbjerggård i Bramdrup. De havde sex børn, af hvilke to, *Peder* (f. 1807) og *Christen* (f. 1810) døde som børn. Den ældste søn *Hans Pedersen Hår* (1801—1862) boede i mange år på Jensgård i Tyvkjær og siden på Sorgenfri i Ågård. Han var gift med *Mette Marie Pedersdatter* (1799—1856), en datter af Peder Snedker på gård nr. IV i Dons. Deres efterkommere udgør en talrig slægt i det sydlige Jylland. Peder Henrichsens næstældste søn *Henrich Ravn* (1803—1846) blev købmand i København, sønnen *Søren Pedersen Ravn* (1805—1841) gårdmand i Oddersted i Taulov, og datteren *Kirsten Pedersdatter Ravn* (1808—1872), der blev gift med *Laurids Hanssen Thorning* (1799—1885), fik fødegården.

To af Henrich Ravns sønner *Jørgen Ravn* (1776—1850) og *Niels Ravn* (1783—1815) blev hosekræmmere i København. Den første begyndte sin virksomhed som omvandrende hosekræmmer, men 1808 løste han borgerskab i København og oparbejdede dær en mægtig forretning, så han blev en meget rig mand. Han var gift med *Maren Pedersdatter* (1795—1866), en datter af Peder Snedker i Dons. Da deres ægteskab var barnløst, kom hans store formue hans slægt her i Sydjylland tilgode. Om Niels Ravn fortæller pastor H. C. Christensen følgende i „Slægten Ravn“: „Som ung lærte Niels Ravn skrædderiet og rejste en tidlang „på professionen“ i Tyskland. Der fortælles om ham, at det tyske i den grad var gået ham i blodet, at da han kom tilbage til Danmark efter sine vandreår, satte han sig på en sten udenfor Kolding by og spekulerede på, hvordan det var at snakke Dansk. Han kom

da over til sin bror Jørgen Ravn i København, hvor hans tyske sprog kom ham til nytte, idet Jørgen Ravns forretning blev meget søgt af tyske søfolk. Senere, da han blev gift, fik han sin egen forretning i Grønnegade.“ Niels Ravns hustru var *Marie Bunge* (1792—1840). Efter sin mands død giftede hun sig med hans slægtning *Stephan Christensen Ravn* (1788—1855) fra Rugsted. Et af deres børn var *Niels Frederik Ravn*, der igennem en lang årrække var marineminister.

Hans Henrichsen (1781—1851), der fik fødegården, var næppe så betydelig en personlighed som sine brødre, men han var en jævn og støt bondemand, der passede sin bedrift. Med sin første kone, *Mette Nielsdatter Grunnet* (1774—1814), havde han fire børn, af hvilke to sønner, der begge hed *Henrich* (født 1807 og 1812) døde som små. Døtrene dærimod blev stammødre til store slægter. Den ældste, *Anne Hansdatter* (1809—1880), blev gift med *Hans Jensen Roed* i Bølling, og den yngste, *Else Hansdatter* (1810—1874) var først gift med *Christen Simon Andersen* (1802—1850) i Almind og senere med *Søren Nielsen* (1823—1896) sammesteds. — Hans Henrichsens anden kone hed *Else Marie Pedersdatter* (1797—1866). Med hende havde han ni børn, af hvilke tre, en datter *Karen* (født 1820) og to sønner, der begge hed *Henrik* (født 1822 og 1825), døde som små. *Mette Katrine Hansdatter* (1816—1885) blev gift med *Hans Nielsen Kring* (1810—1862) på gård nr. I i Dons. *Sidsel Hansdatter* (1819—1898) blev gift med gårdmand *Rasmus Nielsen* (1803—1866), der boede først i Vork og siden i Hørup ved Jelling. Af sønnerne kom de to ældste til at bo i Dons, idet *Peder Hansen* (1817—1869), gift med *Maren Johannesdatter Küster* (1827—1893), byggede Rodgård på udmarken fra gård nr. I, og *Christen Hansen* (1823—1893) fik fødegården. Han var gift med sin kusine *Maren Christiansdatter* (1827—1905) fra gård nr. IV. En tredje søn *Niels Hansen* (1826—1884) blev gift med enken *Ane Margrethe Pedersdatter* (1818—1881), der havde en gård i Brakker. Den yngste søn *Henrik Ravn Hansen* (1829—1894) kom til at bo på Sorgenfri i Ågård, idet han

blev gift med sin fætter Hans Hårs datter *Ane Kirstine Hansen Ravn* (1834—1900).

Om Henrich Christensen Ravns yngste søn *Christian Henriksen Ravn* (1786—1863) skal fortælles i næste stykke.

3. *Christian Dons.*

En af de betydeligste mænd, Dons har fostret, er *Christian Henriksen Ravn* eller, som han altid selv skrev sig for og også kaldtes af andre, *Christian Dons*.

Han var født på gård nr. VII i Dons den 26. Marts 1786 som yngste søn af Henrich Christensen Ravn og hustru Anne Pedersdatter og blev den 1. Novbr. 1806 gift med enken på nabogården, *Kirsten Holgersdatter*, der var 25 år ældre end ham.

Det er vel nok den store gård, der har fået den 20årige ungersvend til at bejle til den 45årige enke, men rigdom var der dog ikke noget af. Ganske vist var Kirsten udgået fra et velhavende hjem, Skovgård i Starup sogn, og havde haft en særdeles dygtig mand, *Peder Nielsen Dons* eller *Peder Snedker*, som han sædvanlig kaldtes, en mand, der nød et usædvanligt ry som håndværker og også efter alt at dømme har været en dygtig landmand, men penge forstod han ikke at samle. Hans godgørenhed skal have gået over alle grænser, og der fortælles, at når hans naboer rådede ham til at holde lidt igen og tænke på sine to små døtre, skal han have svaret: Jeg tror, at mine børn vil komme til at nyde godt af det, at jeg giver noget bort.“ Hans tro blev heller ikke beskæmmet, idet begge hans døtre blev særdeles vel stillede. Den ene blev gift med Christian Donses broder, den rige hosekræmmer *Jørgen Ravn* i København, og den anden med hans brodersøn *Hans Pedersen Hår* fra Petersbjærggård.

Igennem en række af år kneb det Christian Dons at holde sig oven vande, ja en tid lang var det endogså således, at han ikke turde komme til Kolding for sine kreditorer. Da han af naturen havde et meget tungt sind, pinte den trykkende gæld ham hårdt. Efter nogle års forløb fik han hjælp af sin broder, hosekræmmeren

i København. Da han betalte en af sine værste kreditorer i Kolding 400 rdl., skal denne have sagt: „Det havde jo slet ingen hast med disse penge; det kunde så godt have ventet noget endnu.“ Det rygte var nemlig kommet ud, at Christian Dons nu kunde få så mange penge det skulde være af sin rige broder.

I 1814 døde Kirsten Holgersdatter, og samme år giftede han sig igen med den 19årige *Mette Marie Bertelsdatter* (1795—1862) fra Landerupgård. Med hende har han vel nok fået så megen formue, at han kunde tilfredsstille de fleste af sine kreditorer. Det har lettet ham, og han skal i overgivent humør have sagt til sin kone: „Når a no får mi gjæld betald, så vil a ta mi lang støwl o, å så vil a go op å nie ad Koling gåd en sommerlang daw, å så vil a sej: „Vil I no slek mi mås!““

Christian Dons blev i årenes løb en meget rig mand, men det var dog ikke blot ved arv eller gaver, men især ved arbejde, dygtighed og påpassenhed, han vandt sin velstand.

Christian Dons var en arbejdets mand. Med hensyn til arbejde stillede han store fordringer både til sig selv og sine husfolk og ikke mindst til sine børn. Disse måtte om morgenen op samtidig med de voxne, og det var tidligt. Om vinteren måtte de hver morgen foruden at lære deres lektier gøre et godt stykke arbejde inden skoletid, drengene måtte hjælpe til at gøre rent i staldene, og pigerne måtte gøre rent i stuerne. Heller ikke efter skoletid slap de fri: pigerne måtte karte deres pund uld daglig, og drengene blev sat til forskellige arbejder, og han tålte ikke, at de gik fra arbejdet, før det var udført, og godt udført. Hans dattersøn, Niels Thulesen fra Ferup, fortæller: „Når bedstefar kom over til os, vilde han altid sætte os børn i arbejde, og han tålte ikke, at vi forlod det, før det var færdigt. Satte han f. ex. mig til at pumpe vandtruget fuldt, og jeg så vilde forsvinde, når truget var halvfylt, skulde han nok få fat i mig igen og få mig til at gøre arbejdet færdigt. Men så var det jo heller ikke så sjældent, at han stak en daler til mig, når han tog hjem igen. Var der et eller

andet i stykker, f. ex. et dørlukkelse eller sligt, så kunde han pålægge mig at få det færdigt, til han kom næste gang.“

Om sommeren kendte Christian Dons ingen andre fodermestre end sine egne børn. Hans datterdatter Mette Marie Juul fra Bjerregaard fortæller: „Før moder blev konfirmeret, måtte hun sammen med sin ældre bror (*Peder Dons*) *passé* køerne om sommeren. Hun skulde dærfør lige så tidligt op som pigerne og ud at flytte. Det kneb; men når pigerne ikke kunde få hende vågen, inden de gik ud at malke, tog de hende op af sengen og satte hende på et lille rødt skrin, hvor hun så kunde sidde, til hun vågnede. Når hun kom i klæderne, kunde hun gå og dingle hen ad vejen, og når hun nåede ud til køerne, kunde tøjrerne være stivfrosne. Det var koldt for hænderne; men de var ikke forvænnede.“

Men børnene slap ikke med at være fodermestre, de måtte også hjælpe til ved andet arbejde som at rive hø, tage korn op og lignende. Når der kørtes hø eller korn ind, måtte børnene tage fra, og det skulde gøre omhyggeligt. Christian Dons satte selv kornet i laden, og han forlangte, at børnene skulde kunne se, når han skulde have toppen, og når han skulde have roden af negene eller rettere kærverne, for der var bundet 2 a 3 neg sammen. De måtte ikke tage hverken i nege- eller kærvebåndet og måtte heller ikke løbe med negene, men skulde kaste dem fra sig. Skulde der sættes hæs, var det børnenes arbejde at kaste eller forke kærverne fra vognen på hæsset, og de skulde *passé* omhyggelig på, at der aldrig lå mere end een kærøv på hæsset, men også, at der altid lå een kærøv.

Om efteråret, når køerne gik løse, kunde disse omtrent *passé* sig selv, og børnene måtte da gøre fuld dagsgærning. Bagefter måtte de så ud at finde køerne, hvad tit kunde være vanskeligt nok.

Christian Dons var igennem mange år sognefoged, og også ved denne gærning måtte børnene hjælpe ham. Når nogen skulde siges i ægt, så måtte børnene afsted, og det var ikke så sjældent, at det skete midt om natten.

Christian Dons var selv oppe som første mand om morgenen. Han kaldte selv på sine folk, og han veg ikke fra døren, før de var kommet op. Engang havde han tre karle, der alle hed Anders. Af dem var den ene noget tung og langsom i det, hvorfor han altid var den sidste, der kom op af sengen. „Endelig kom Anders den sidste!“ kunde Christian Dons så med et lettelsens suk sige, når det omsider var lykkedes ham at få ham op. Det var den samme Anders, der engang i høstens tid sagde til Christian Dons: „A trowr, vi får regn; a tøgges da, a er så tung i 'et!“ Christian Dons svarede blot: „Gud nåde os, hvis vi skulde få regn, hvergang du er tung i 'et!“

Begyndte Christian Dons og hans folk tidligt om morgenen, så blev de også ved sent om aftenen, og når de omliggende byers folk stundom endnu skæmtvis kalder månen for Dons sol, så er det sikkert den sene arbejdstid på Christian Donses gård, der er skyld dæri.

Men selv om der skulde arbejdes hårdt hos Christian Dons, så var det dog et sted, folk gjerne vilde være, og han havde sine tjenestefolk i årevis. Gården var et godt madsted og et sted, hvor man kunde lære noget. Christian Dons var nemlig på mange områder en foregangsmand. I sin beskrivelse af Vejle amt (1826) nævner C. Dalgas ham „med agtelse“ som en af dem, der „afviger fra den almindelige dyrkningsmåde, beflitte sig på brak, staldfodring, dyrkningen af bælgsgød, rodvæxter osv. og . . . anvende megen flid på deres avlsredskabers hensigtsmæssige indretning.“ Mærgling var en af de ting, som Christian Dons var meget ivrig for.

Som allerede nævnt, havde Christian Dons af naturen et meget tungt sind. Han har vel nok følt, at det bedste middel til at overvinde dette var arbejdet, men ikke sjældent tog han dog også sin tilflugt til et andet middel, nemlig brændevinen. Når man nu hører de troværdige vidnesbyrd om, hvormeget brændevin han kunde drikke, så forbavses man, og en afholdsfanatiker vilde naturligvis strax kalde ham en drukkenbolt. Intet er dog mere urig-

tigt. Selv om der måske ikke gik mange dage hen, hvor Christian Dons ikke drak en hel flaske brændevin, og selv om han, når han var ved strængt arbejde, stundom kunde drikke det til et måltid, så drak han dog aldrig mere, end at han kunde passe sit arbejde.

Og nu må man vel huske på, at tiden for henved hundrede år siden var helt anderledes end nu. Brændevinen var dengang en almindelig drik, ikke blot for mænd, men, i hvert fald for Donses vedkommende, også for kvinder, og det var langt fra sjældent, at der i aftægtskontrakter for kvinder bestemtes, at de skulde have så og så mange potter brændevin årlig.

Det var dog ikke alle mænd, der drak så meget som Christian Dons. Hans broder og nabo Hans Henrichsen var således meget mere mådeholden, men så drak til gengæld dennes kone så meget mere. En tredje broder, Peder Henrichsen på Petersbjærggård, var dærimod endnu mere umådeholden end Christian Dons og drak vist så meget, at det gik ud over gårdens drift. Da Christian Dons friede til sin anden kone, sagde hendes søster advarende til hende: „Du ved da, at han er broder til den sølle Peder Henrichsen?“

Men hvormeget Christian Dons end drak, så blev han ikke sølle, men blev ved at være den dygtige og driftige mand lige til sin dødsdag. I det sidste brev, han skrev til sin stedatter, husekræmmerens kone i København, forekommer følgende sætning: „Jeg kan hilse dig fra Hans Hår [hans brodersøn og hendes svoger] og hans familje. Såvidt jeg véd, lever de godt; han er nu bleven meget ædruelig og skikkelig; bliver han ved dærmed, er det jo en stor Guds godhed for ham selv og for hans børn og familje.“ Denne udtalelse kunde jo tyde på, at han i sine senere år har fået et lidt andet syn på brændevinen, men afholdende blev han dog aldrig. Og mon han kunde have udholdt at blive ved med det strænge og ihærdige arbejde, hvis han ikke havde haft brændevinen til at stramme sig op?

Men stundom kunde sindet blive så tungt, at hverken arbejde eller brændevin kunde magte det. Så gik Christian Dons tilsens,

og dær kunde han blive liggende flere dage itræk, indtil han pludselig blev optaget af et eller andet. Så rejste han sig, og hans første gang var da ud til brønden, hvor han satte hodet under pumpeuden og så lod en af folkene pumpe koldt vand over det.

Tungsindet har formentlig været en slægtsarv hos Christian Dons, men der kan næppe være tvivl om, at den er blevet yderligere udviklet ved de første åringers hårde kampe for det daglige brød, og dertil synes endvidere at være kommen religiøse anfægtelser. Lidt oplysning giver han dærom i et brev, han i sit 76. år skrev til sin datter Kirsten og hendes mand Jens Jørgensen Bjerregård. Han skriver dæri følgende om sin kones søster Mette Bertelsen på Landerupgård: „Hun er just ikke syg, men er værre end syg og har et tungt liv, så jeg rigtig beklager hende, da jeg selv har prøvet samme skæbne og ved godt, hvad det betyder aldrig at have ro, men fristes af den onde ånd med grublerier og onde tanker, og har ingen lyst til sin timelige gærning, som før var sin største lyst, men Gud være evig lovet, at han hjalp mig ud af disse tunge lænker, for det er svært at udholde, og Vorherre skal også nok hjælpe Mette, når hun kan vedblive at holde fast ved ham. Vel tror jeg, at hun kunde komme sig meget snarere, når hun vilde følge mit råd at søge en duelig læge og bruge de kolde bade og spasere i frisk Luft så meget som muligt, men det kan vi ikke få hende til. Men at det skulde hun befinde sig vel ved, dærom er jeg selv i min svaghed tydelig bleven overbevist.“

Når Christian Dons her skriver, at han er kommen ud af „disse tunge lænker“, skal det selvfølgelig ikke forstås så bogstaveligt, at han helt har fået bugt med tungsindet, men blot, at han har fået mere herredømme over det.

Christian Dons var en religiøs natur. Dærom fører de gamle enstemmigt vidnesbyrd, og dærom vidner også både hans smukke breve og de mere velmente end velformede vers, han skrev ved forskellige lejligheder. Når Guds navn så tit fremkommer i hans skriftlige udarbejdelser, så kan man være sikker på, at det er mere

end pynteblomster, ti Christian Dons var en mand, som det overfladiske slet ikke lå for.

Hernutterne, som i den tid spillede en stor rolle, kunde Christian Dons ikke rigtig med, skønt han tydelig nok alligevel er en del påvirket af dem. Hans datter Kirsten ytrede gennem flere år lyst til at komme til Christiansfeld, men det satte han sig bestemt imod. Dog gav han hende, skønt ikke uden stor betænkelighed, lov til at opholde sig et år hos Brødremenighedens missionær Frants Lund i Skern.

Med den grundtvigske kristendom kom Christian Dons på sine ældre dage meget i berøring, idet både hans søn Peder Dons og hans svigersøn Christen Hansen, der begge boede i Dons, sluttede sig til den, og han var da også selv en stadig gæst ved de store møder, der holdtes hos Peder Larsen på Donsgård, og hvor det var grundtvigske præster, der førte ordet. Men Grundtvigianismen passede ham heller ikke rigtig. Nej, det er den gammeldags kristendom med den inderlige tro på Guds godhed og almagt, der har hans hjærte, den stille, fåmælte kristendom, som slægten havde levet på i århundreder, for Christian Dons var en mand, der gærne vilde vandre „i ædle fædres spor“.

Christian Dons var en hårdfør mand, der kunde byde sit helbred det utroligste. Mangen vinterdag, når han var nede ved søen, kunde han slå isen i stykker og tage sig et bad i det kolde vand.

En vinterdag havde Christian Dons brug for en ryddestang, men kunde ikke finde den. Det opklaredes da, at karlene om efteråret havde ladet den blive stående i mærgelgraven, men nu var denne fuld af vand, og der var et tykt lag is ovenpå. Han tog da et par karle og et stykke reb med sig ud til mergelgraven, lod karlene slå hul på isen, bandt selv rebet om sig og bad nu karlene holde fast ved det. Dærpå sprang han ned i hullet, og stående i vand til halsen fik han fat på ryddestangen og lod så karlene trække sig op.

Alle ved at fortælle om hans umådelige styrke, og sikkert er det også, at han har været meget stærk, men fortællingen om, at han en dag, da hestene ikke kunde trække læsset af mærgelgraven, lod hestene spænde fra og selv trak læsset op, må dog vist henregnes til sagnenes verden.

I vinteren 1844—45 bestemte Christian Dons sig til næste sommer at bygge en gård til sin nygifte søn Peder Dons. Han købte da træ dertil i Stenderup skov, og meningen var så, at når fjorden blev tillagt, skulde tømmeret føres over på isen. Derved sparedes meget, da vejen om ad Kolding var mange gange længere.

Den vinter lod det imidlertid ikke til, at fjorden vilde fryse til. Tiden gik; man var allerede nået til slutningen af Februar, og fjorden var stadigvæk åben. Da tabte Christian Dons humøret; han gik til sengs og blev liggende i lang tid. Men hen i Marts kommer der så bud, at nu kunde fjorden bære, og øjeblikkelig var Christian Dons oven senge igen, og efter at han havde haft hodet under pumpen, var han parat til at tage fat. Han sendte nu bud til naboer og venner om at være ham behjælpelig, og de var alle rede. Dær kom brodersønnerne fra gård nr. VII, og dær kom Jes Jessen fra gård nr. V, Rasmus Kondelør fra Mølkjærhus og måske flere.

Arbejdet med at føre tømmeret over fjorden fuldførtes på en dag, men det blev en stræng dags arbejde. Da det sidste læs var kommen over, sagde Christian Dons til Jes Jessen: „No kan a, så mænd å Guj, ett mie, Jes!“

Der var dog en, det tog endnu hårdere på, og det var Rasmus Kondelør. Han kom slet ikke med efter det sidste læs, men måtte blive liggende på isen indsvøbt i et par dækkener, imens det hentes. Det var dog ikke arbejdet alene, der således havde gjort det af med ham, men nokså meget brændevinen, ti man havde benyttet lejligheden til at smugle en del af denne vare over i ly af tømmeret.

Mangen en vil måske nu undre sig over, at en så god og ret-

tænkende mand som Christian Dons kunde være med til smugleri, men der er intet mærkeligt dæri, ti efter datidens almindelige moral var smuglingen en særdeles hæderlig forretning, og der var sikkert ikke mange, der anså det for nogen synd at narre staten de penge fra, den skulde have ind i told. Dons lå jo temmelig nær ved grænsen, der dengang gik ved Kolding, og der var næppe en eneste af de Dons gårdmænd for hundrede år siden, der ikke enten selv smuglede eller i hvert fald var igået med smuglerne.

Der fortælles, at engang, da Christian Dons og hans broder Hans Henrichsen var ifærd med at smugle, blev de overrumplede af toldbetjentene, men da sagde den sindige Hans Henrichsen de tre små ord til sin stærke broder: „Slå nu, bror!“ og da denne strax fulgte rådet, fandt toldbetjentene det snart hensigtsmæssigt at lade dem udføre deres arbejde i fred.

Christian Donses anden kone var, som allerede nævnt, Mette Marie Bertelsen. Hun var en datter af Bertel Ebbesen på Landrupgård og hørte til en god slægt, der fik stor betydning både for egnen her og videre ud. Hendes broder Johan Vilhelm Bertelsen på Egeland blev svigerfader til C. Berg og H. Nutzhorn, og hendes søster Else Marie moder til Bertel Jørgensen i Vinding og Peder Jørgensen i Hesselballe.

Hun var en god kone. Folk, der er meget gamle nu, mindes, at når de som børn kom til Christian Donses, så havde hun altid et eller andet godt at give dem. Lidt bondestolthed var der vel nok over hende, det var saaledes hende, der stærkest modsatte sig, at sønnen giftede sig med en tjenestepige, men hun var sin mand en god støtte. „Ja, Jørgensen“, sagde Christian Dons engang til mølleren i Dons, „vi to har det godt, for vi har nogle koner, der kan se ud ad æ vinduer efter folk.“

Mette Marie døde den 16. Januar 1862. „Det var et hårdt stød for mig“, sagde Christian Dons ved begravelsen til sin forrige nabo Jens Jessen, og i disse jævne ord udtrykte den gamle mand en virkelig, dyb hjertesorg, sådan som det også fremgår af hans

sidste breve. Han overlevede hende knapt et år, idet han døde nytårsdagen 1863.

4. *Christian Donses breve.*

Christian Dons var en udmærket brevsriver, men desværre eksisterer der ikke længere ret mange af hans breve. Det har ikke været mig muligt at opspore flere end de 5½, som her aftrykkes. Det var først min mening, at jeg kun vilde give dem brudstykkevis omkring i teksten, men jeg kom senere til det resultat, at de absolut bør gengives in extenso,*) da de således giver det bedste og alsidigste billede af manden. De fem første er skrevet til datteren Kirsten på Bjerregård og er velvillig overladt mig af hendes søn Kristian Jensen, Bjerrehus. Brudstykket, der tilhører pastor H. C. Christensen, Vinding, er skrevet til stedatteren Maren, der var enke efter hosekræmmer Jørgen Ravn.

I.

Dons d. 20 Octb. 1859.

Kiere Datter

Jeg vel her med lade dig vide hvorledes vi lever, da vi længe efter at høre fra Eder, saa kand vi vel tænke at i gjør lige saa fra os, vi kand da ikke takke den Gode Gud som vi burde gjøre, for at hand er os saa god, ieg var Rigtig nok nogle dage daarlig i met Lænd, men Gud skee lov ieg er kommet mig Godt, og vi lever vel, ieg er io nu Gammel og kand ikke bestille noget og mine Krævter tager io af men naar den Kiere Gud forunder mig Sinds Roe og til Freds hed saa maae ieg io vere Glad, og i den Siste tiid har ieg været skikkelig God, Moder er ogsaa skikkelig Rask og kand være paa Færde ved Huusholningen og hjælpe Ane der ved, Bertel og Ane ere ogsaa Gud skee lov ved God Helbred, di var den 12 Octb i Winding til Brullup med din Mosters Karen hun blev nu givt

*) Stilen og stavemåden er aldeles uændret. Af skilletegn har jeg tilføjet nogle få, men ingen slettet. Dærimod har jeg ofte ændret stort begyndelsesbogstav om til småt i småord som »saa«, »vel«, »som« o. lign.

med Hartvigs Søn i Hostrup og skal tage mod den Gaard di har kiøbt i Ørum i Biere Herred, det volder din Moster noget Bryderi da det er ikke saa let en Sag naar en Gaard skal besættes og betales, Bertel var d. 18 Oct i Weile med noget Smør til Pastor Kragerop og da var Moder med ham og besøgte din Moster i Winding hun var ved god Helbred, men hun klaget sig ved den Besvær som hun havde i denne tiid med Karen; i dag er jeg og Moder budt over til Peders, da det er i dag hans Fødselsdag, i dag bliver hand 44 aard, Kiere Datter hvor hastig tiden Svinder hen for os før vi det ved, staar vi ved Gravens tause Bred og d 13. Maj var du 41 aard, ia Kiere Datter de mange dage ere Svunden bort for os og kommer aldrig mer til bage, o kunde vi ind nu bruge den korte tiid som Gud vel forunde os at leve i vel, o Gud forunde os alle sin Naade der til at naar den Siste timme slaar, at vi da kunde ende vel vore dage, Ia Gud hielpe os der til for Iesu skyld at vi en Gang kunde Samles hos vor Kiere Frelser med hver andre i den Evige Salighed, o hvilken Glæde, o da havde vi vandret vel. — Vi skal helse Eder fra Peder og hans Familie di lever vel; og Chresten og Maren er lige ledes ved God Helbred og Sundhed og lever vel, Thule fra Feerup talte vi med i Gaard di lever Gud ske lov og alle ved God Helbred og har det skikkelig Godt. Nu ved di har faaet Vinter Sæden lagt, er di ved at kaste en Brynd i dieres Brøges huus. Vi fik Brev fra din Mand noget efter hand var kommen til Kiøbenhavn som var os meget kier kommen da vi saae at hand var kommen Godt der Over. — Nu længes vi meget efter at spørge fra Eder hvor ledes i lever i den tiid din Mand er borte, og hvor ledes du er til Freds. Skriv os endelig til naar Rasmus har været til Session hvor ledes det er gaaet ham og hvor ledes det gaar Eder med Eders Gaards Drevt og om i har Soldt eders Smør og til hvad Priis, det Glæder os alle meget naar vi kand spørge at det gaar eder vel, hels Iørgen og alle eders Børn fra os alle her hiemme, for glæm ikke lile Christian og Maren, vi venter at di snart kommer hen at besøge os igien. — ieg vel nu slutte med det afskeds vers — Saa vel vi

nu sige hver andre Far vel, o. s. v. Ver der med helset mange, mange Gange fra os alle og til Sidst fra din hulde Fader —

Christian Dons.

II

Dons d. 12 August 1861.

Kiere Venner

Jeg har i en 8te Dage lagt for at skrive eder til, men altid er der kommet mig noget i Veien, nu i Dag satte ieg mig for og lod det blive alvor. Først vel ieg lade eder vide hvor ledes vi lever og har det, hvad det angaar da kand vi ikke nok takke den Gode Gud, vi Gamle er ved skikkelig god Helbred, Bertel er Rask, og Ane er nu kommet sig og er nu ved god Helsen, Peders, Thules og Chrestens lever ligeledes godt, Maren har rigtig nok let Smerte imellem i hindes ene Ben, men er dog tolelig, og det kommer hun sig nok for igen naar hun faar hindes Barsel Færd overstaet. Thules Søn Niels har en tiid været daarlig i hans Øyne, hand var med ham ved en meget berømt Dogter som bor i Grinsted, og nu kommer hand sig godt. Saa vi alle har Aarsag til at love og prise den Gode Gud og Himmelske Fader for ald sin Naade og Godhed i mod os. Moder er, og har været nogle Dage i forige uge paa Landerup gaard hos hindes Syster Mette, og bliver der ind nu nogle Dage i denne uge, til Else Marie fra Winding kommer der, hun kunde ikke være borte fra Hiemmet da hindes Datter Maren Møllers har været med et stoer Selskab fra Kolding og Omegnen, paa en Lyst tur i Kiøbenhavn, men kommer til Landerup Gaard en Dag i denne uge, og saa kommer Moder hjem, Familien tør ikke vel lade Mette være ene, for hun er iust ikke Syg, men er være ind Syg, og har et tung Liv, saa ieg rigtig beklager hinde, da ieg selv har prøvet samme skiæbne, og ved godt hvad det betyder, aldrig at have Ro men fristes af den unde Aand med Grubleri og Onde tanker, og har ingen Lyst til sin timmelig Gierning, som før var sin største Lyst, men Gud være evig lovet at hand hialp mig ud af disse tunge Lænker, for det er svert at ud holde, og Vor Herre skal og saa nok hielpe Mette naar hun kand ved blive

at holde fast ved ham, vel troer ieg, at hun kunde komme sig meget snarere naar hun vilde følge mit Raad, at søge en dulig Læger, og bruge de kolde Bade, og spasere i frisk Luvt saa meget som muligt, men det kand vi ikke faa hinde til, men at det skulde hun befinde sig vel ved, der om er ieg selv i min Svaghed tydelig bleven Overbeviist. Hun er i mellem noget bedre til Mode, men de unde tanker og slette Humør kommer saa snart igien, Gud hiælpe hinde stakkels Pige, som hand sikker nok skal, naar hans tiid kommer. Det andet ieg vilde melde eder er, vi takker eder alle for det sidste Gang som i var hos os, da vi havde alle vore Børn samlede, alle fræske og vel, og kunde tale og fornøye os med hver andre, ind nu før Herren har kaldet vi Gamle bort fra dette Liv, ia ieg kand sige at det var mig en sand Glæde. ieg gamle stakkels Minneske som gaar nu i mit 76 aard som seer alle mine Børn som er givte er kommen i med gode Minnesker, har et godt Helbred, og dieres iævne gode udkomme, og ind nu ikke har hørt noget undt Rygte fra dem, hvad kand vel være store Glæde for Forældre, ind at dieres Børn skikker sig vel, lever i eninghed og Kierlighed med dieres ægte Fæller, har et godt Rygte blandt dieres Med Mennesker, ia ieg maae sande hvad Pastor Herthel havde til tægst ved Peders Konfirmasion, „Ieg haver ingen større Glæde ind at høre mine Børn vandrer i Sandhed“, hvad Bertel og Ane angaar med dieres Givte Maal, det vilde glæde mig meget om ieg kunde leve den Dag at see at di kom i med stræbsom og gode Minesker og have dieres ievne daglige Brød uden trang og Nød, men ieg kand ikke saa gierne ieg vilde styre dieres Fremtiidsskiæbne, det er som ieg har læst, „Minnesker ud læge dieres plan, men Herren stafæster dieres Gang“. Naar di vilde holde fast ved ham, lad saa Fristelser møde dem, som ikke vel mangle, men vor Frelser selv er prøvet med Fristeren, og har selv sagt at hand vel komme dem til hielp som fristes, naar di vel søge til ham. — ia indtil denne Dag har vor Kiere Gud og Fader fra min ungdom, i de mange hen svunne Dage, hiulpet mig igiennem mange, ia mange Farer og Fristelser af hans store naade og Barmhiertighed, som ieg langtfra har forskyldt,

saa at naar ieg i mine stille Timer ret betænker aldt Guds store Naade og Godhed imod mig, da har jeg aarsag med toldereren at slaae mig for met Bryst og sige, „Gud være mig Synder naadig“ — Det 3^{die} ieg har at til melde eder er, at ieg havde Bud ved Kra-
lund, men den gang var hand rejst nogle hundrede Mile op i det tyske med hans Kone som er meget svagelig til et varm Bad som hun skulde i, og ieg hørde hand kom ikke hiem før ind om en 3 ugers tiid der efter, og noget efter skrev ieg et Brev til ham om at faae dise 1200 rdl udbetalt som ieg har staaendes hos ham, til Decbr termin dette aard, og fortalte ham aarsagen, at du ved 2de Handler som du havde gjort havde ønsket at laane dem af mig, og da mine egne Børn er ieg nærmest til at gjøre hvad tjeneste ieg kand, saa hand derfor ikke kunde blive mangkeret. en tiid der efter da ieg hørde hand var kommen hiem var ieg og Møller Iørgensen af Dons Mølle ude hos ham for at faae vore Papirer skreven, angaaendes vores Handel om Langagerne, og da talte ieg med ham der om, om hand havde faaet met Brev, og om ieg maatte lide paa at faae dem udbetalt i næst kommende Decbr termin 1861 hvilket hand svarte ia til, og lovede mig at ieg nok skulde faae dem til bemælte tiid, og ieg mener nok at kunde stole paa hans Ord, aldt saa troer ieg vest at du kand rette dig efter at faae dise 1200 rdl. af mig til Laans og bliver min og Moders Helbred god og Vejret føyer sig, saa er det muligt at vi kommer ned til eder med dem og besøge eder med det Samme. Hvis ikke skal ieg nok hvis ieg lever den Dag skrive dig til naar du kand af hente dem hos os. Nu maae ieg til at slutte, da ieg har ikke mere Plads at skrive paa. Hels Mad^m Dahl fra os alle og tak hende for hendes muntre Fornøyls hvor med hun oplivede os alle i den tiid i var hos os. Nu ønsker vi Eder alle en god Høst, og en fornøylig Sommer. Der med befales eder Gud; lev vel, lev vel. — Det ønsker Eders gamle Fader

Christian Dons

Dons d. 16 Sebt 1861

Kiere Venner

Det Brev du skrev forlæden Kiere Datter til din Maaster paa Landerup Gaar har hun rigtig modtaget som ieg lovede hinde at takke dig for, hvor af hun fik nogen trøst, hun havde det med sig her henne og ieg læste det, ia det var et godt Brev, hun tog det med sig igien for siden atter at læse det for atter at kunde have Trøst der af, det staaer immer for hinde at hun er saa bange for at hun skal forlise hinders Siæls Salighed; i siste Uge og til met i denne Uge er Else Marie der hos hinde, saa skulde Moder der hen og være hos hinde noget igien, da det er ikke saa godt at hun er ene. Hun er dog lige som let bedre, men det er fra og til, saa i det Hele er det ikke godt. ieg skulde helse Eder saa mange Gange fra Chresten Hansen og Maren. Hun har været meget daarlig, fra den 8de til den 10de Dennes laae hun af og til i Besvimelse og kunde ikke tale, di hændet Dogteren og hand gav eller ordeneret Medesin som di brugte, men den 10de om Natten maate di hænte iorde Moderen og hun forløste hinde og ned kom med 2de Sønner, hvor af den ene var død fød, den anden var levende men svag, og knap et Par Dage efter døde det. i Gaar d. 15 blev di begravet, hvor Pastor Friæst holdt en rørende Tale ved Graven. Meget svag er Maren ind nu, men er dog en stor Deel bedre og nu er kommen til at tale, saa di saa vel som os alle har stor aarsag at takke vor kiere Gud og Hiemmelke Fader for ald hans Naade og Godhed i mod os stakkels syndige og svage Minnesker. — Hvad os an gaar da er ieg og ved let uforsigtighed kommet let til skade, ieg vilde hielpe en af Karlene at skyde en Vogn bagelins ud af Laden, ieg gik baglins og rykte medens Karlen styrede og skiød paa den, ved enden af Laden er et lidet Reen neer, og ved hand skiød saa stærk paa agtede hand ikke at ieg faldt om og det ene Hiul rente saa hort paa min Side saa ieg fik et slem stød; ieg var ved Jacop Brøndum, hand ordeneret mig noget som ieg brugte nogle Dage men hialp ikke meget, ieg maatte da til Dogteren og da hand fik

mig rigtig efter seet fandt han det ene Side been var skiøret, da ordeneret hand mig noget som ieg nu bruger, og ieg er dog noget bedre, ieg er ellers fræsk og sund og har ellers Gud skee tak, en skikkelig god Helbred, men Dogteren bad mig at være saa meget i Rolighed som muligt for at Beenet kunde groe sammen igien, ieg skal der næst helse eder fra os alle ogsaa dem i Færup, vi lever alle vel og er ved god Helbred, Ane Marie gaar ind nu og er rask, men venter sig nok ikke meget længe, aldt Kornet har vi alle sammen faaet godt i Huus, saa nær som Thule, hand satte 2de Hæser en Dag det blæste stærk og di blev kromme for ham, saa at hand nu blev kiæd af at sætte Hæser, og til næste aard i fald hand lever vel hand til at byge for alvor; vi ønskede gierne at faae et Brev fra eder, vi længes dog ofte efter at faae at vide hvor ledes i lever. Posten er her og venter efter at faae Brevet med, der for maae ieg slutte, lev vel ia lev vel kiere Venner.

Eders hulde Ven og Fader er stedse

Christian Dons

P. S. ieg skulde bede dig fra din Syster Maren, at der som det Tøy hun havde i med dig, og der kom nogle af Eder til Weile Markind d 27 Octbr, om du da vilde sende det hun kunde faae med, da Chresten kommer der til. —

Lev vel, lev vel. —

Chr. Dons.

IV

Dons d. 15 Janv 1862

Kiere Venner

Moder blev saa syg i aftes aller bæst som hun sad paa en stoel, og fik ligesom et Rørelse eller Slag tilfælde, vi hentet strags Dogteren, hand aareladte hinde og bandt Sæneps kager om hinds Been, og hun kom dog let mere til Roe, nu ordeneret hand nogle Draaber hun faar af, og vi synes dog at hun er kommen mere til Rolighed og kan slumre noget i mellem, men hvad det kand blive til maae Gud vide; da Petter Larsen rejser til Ielling i Dag vilde

vi skrive eder det til for om i kunde havde kommet her hen for vi ved som sagt ikke hvad det kand blive til, vi har nu Bud ved Dogteren i Dag i gien om hand vilde ordenere andet Medesin, skulde du Kiere Iens Iørgensen ikke komme til Jeling i Dag, lovede Petter at faae din Broder Morten til at sende dig Brevet, Kiere Venner vi havde det nu saa godt, men saa kom dette sørgelige lige med et, Bertel kom og noget til skade i gaar, hand faldt neer af et Lai og slog sig slem i hans Hoved men vi haaber dog nok at hand kommer sig da Dogteren mente nok hand skulde komme sig, han har rigtig nok en slem Hoved Pine. — Tak kiere Datter for dit kiere Brev som vi har rigtig modtaget, ieg har ikke godt ved at skrive meere, da ieg er ikke godt til Mode. Lev vel, ia lev vel Kiereste Venner — det ønsker eders gamle Fader
 Christian Dons.

V.

Dons d. 16 Janv 1862

Kiereste Venner

Her sendes eder det sørgelige Bud, at min kiere Hustru er død i Formiddag Kl. 11. Det er et tung Budskab for mig saa vel som for alle hinds kiere Børn og Familie, men den Kiere Gud har nu i hans uransagelige Visdom fundet det tienlig, at kalde hinde fra os, og især fra mig Gamle stakkel som gaar paa Gravens Bred, og Gud giv mig og os alle Talmodighed, og vel grunnet Sins Roe og Tilfredshed at bære dette for os saa sørgelig tiende. Hun var dog kommet noget til Roe, da Dogteren havde aareladt hinde, og lagt Sænnepskager paa hinds Been, og ordeneret nogle Draaber som hun fik ind, og i Gaar var Chresten Hansen hos Dogteren for hinde og da ordeneret han noget Medesin som hun skulde have 4re Gange af daglig, men hun fik kuns 2de Gange, saa blev hun ringere, og i Dag hentet vi Dogteren igien, men hand sagde der var ikke noget at gjøre mere, og da slummeret hun hen mens hand var her. — Nu sender vi Eder dette Brev fordi i ikke skulde rejse her hen, førind paa Torsdag den 23 Janv da vi saa meente

at vilde faae hinde begravet, det er io følgerig at i maae komme her paa Onsdag. Vi har rigtig nok ikke ind nu taldt med vores Præst der om, men vi venter ikke at der bliver noget i Vejen fra hans Side, skulde det være til fældet, skal i nok faae nærmere underretning. Men kommer der ingen nærmere Bud til eder saa venter vi eder paa Onsdag Eftermidag d 22 Janv; havde eders Præst*) Lejlighed til at følge med eder her hen, vilde det være os meget kær. ieg beder at i undskylder at ieg ikke skriver mere, da ieg er meget veemodig. — Dog lovede ieg Peder Larsen at sige eder, at han har opsat hans Rejse norpaa i 8te Dage. — Lev der med vel kiere kiere Venner og der med ver helset mange Gange fra eders Sorgfulde Fader. —

Christian Dons.

VI

Af dette brev, som Christian Dons skrev til sin stedatter omkring 1. Oktober 1862, mangler den første (og vistnok største) del.

..... Else Maries Søn Bertel, eller min Søn Bertel tage $\frac{1}{2}$ Part med ham, saa var hand villig der til, hvilket di ikke godt turde vove dem ved. Endelig og endelig blev di ens om at di bege tog $\frac{1}{3}$ deel Part med dieres Morbroder,**) i mod at de Øvrige arvinger lod dieres arv staae uopsagt i 2 aard, i mod at di til Decbr termin d. a. faar Beviis der for og med 4re Proc. Renter fra samme Termiin. Nu har di 3 som tog mod Landerup Gaard, i disse Dage forpagtet den bort i $5\frac{1}{2}$ aard og skal have 2200 rdl aarlig i Pagt, naar den tiid nu gaar faar di at see, hvor ledes Vor Herre saa vel have at det skal gaae da aldt staaer i hans Haand, hvem af dem saa bæst kand tage den.***) Kiere Datter ieg har denne Gang skrevedt dig et lang Brev til, det render mig der ved i tanker, om maaskee det bliver det siste ieg i met Liv skriver dig til,†)

*) Den bekendte R. Th. Fenger, der en tid sammen med C. J. Brandt udgav »Dansk Kirketidende«.

***) Johan Vilhelm Bertelsen på Egeland.

***) Da forpagtningen var udløbet 1867, blev Landerupgård indrettet til opdragelsesanstalt, filial af Flakkebjerg.

†) Uden på brevet har modtagerinden skrevet: Min stiftaders siste Brev.

da ieg er ikke rask, abetikken gaar meget fra mig, ieg maae bestandig søge Dogter og leve mest ved Medesin, og svinder og taber saa meget af mine Krævter og kand saa godt mærke at di svinder meer og meer, men nu er ieg ogsaa snart 77 aard, saa ieg kand ikke nok fuld takke Gode Gud der har i met heele Liv været saa god i mod mig, og giver mig saa lang en Naadestiid til at berede mig til min Bortgang her fra, ieg har Gud være lovet ikke store Smerter, ieg er bæst til Pas naaer ieg spiser minst. — ieg kand helse dig fra Hans Haar og hans Familie, saa vit ieg ved lever di godt, hand er nu bleven meget ædruelig og skikkelig, bliver hand ved der med er det io et stoor Guds Godhed for ham selv og for hans Børn og Familie. skipperens i Brandrup lever og saae vel, vi var der og besøgte dem da min Datter Kiersten for en 3 ugers tiid siden var her hiemme i Dons, hun var her med alle hinde 5 Børn og Barne Pige, i en 14 Dage og i den tiid besøgte hun alle hinde Søs kinde og Bekientere og gode Venner, hun har det godt, hun har en god Mand og 5 deilige Børn. — Vel du tiene os i at lade din Pige Lovise gaae hen til Enkefrue Kragerop som boer i Boldhuus Gade N° 3, tridie Sal, og helse hinde fra os at hun kand være sikker paa at faae 3 Dritler Æversmør fra os, men vel næppe blive før medt i denne Maaned, da vi ind nu mangler en Drittel som vi ind nu skal have samlet. ieg beder dig helse Mad^m Petersen fra os og takke hinde for den Fornøelse vi havde sammen i [den] korte tiid hun var hos os i Sommer. [Vel du helse] hinde fra min Datter Ane og takke hende for den ulejlighed hun har havt med [.] hun sente os af vores sal. Mod[ers] Vel du til melde mig naar du sk[river mig] til hvad udgibt hun har havt de[r med, skal] ieg til ald takke betale hinde det, Chresten Hansen lovede mig forleden at skrive hinde til og helse hinde fra os, men ieg ved ikke om hand har giort det. Nu Kiere Datter nu maae ieg til at slutte mit Brev med at befale dig og os alle i Guds Naadige Vare tægt, for føre Gud os, saa gaaer vor Vandring ret. Lev vel, lev vel det ønsker din Oprigtige

Christian Dons

P. S. Hels Mad^m Petersen fra Iens Iørgensen at det Brev hun havde skrevet ham til om Befordring i Sommer fra Horsens, var gaaet fejl. Det var gaaet til en Gaard noget der fra som heder Burgaard, i stædet for til Bjerregaard, og hand fik det ikke inden 3 Dage efter at hans Vogn skulde havde været i Horsens, saa var det for sildig; lev vel.

VII

Met Ønske paa Nytaars Dag til
Mette Bertelsen paa Landerup Gaard.

Det Gamle Aar i Jesu Naun har Ende,
med tak til Gud der altid naadig var!
og tanker nu aldt til det Nye hen vender,
hvis første Morgen nys vi skuet har!
Hvad der skal møde os vi ikke vide,
om vel vi leve skal i Fryd og Fred;
hvad heller vi med Modgang haart skal stride
og prøve Verdens Sorg og Bitterhed!
om vi vel flere Aar skal her tilbringe,
om vi maaske ind længe leve skal;
hvad heller Dødning Klokkerne skal ringe,
og vi henregnes skal til Dødes tal;
vi ved det ey hvor dan vor Død skal være,
hvad der os fore staar af Kamp og striid;
styrk os o Gud til modig aldt at bære!
og gør vor siste time mild og blid!
Vi ved det ey hvor Døden os skal finde,
hvor da vi færdes paa (vor) Vandring her;
men lad den troe i Hiertet styrke finde,
at du o Gud os over aldt er nær;
vi ved det io Gud er vor Gode Fader,
som hid til førte os i Kierlighed!
Vi ved det io sinne Børn hand ey forlader,
hans Fader Omhu varer evig ved!

Ja hvorhen og din Faderhaand os fører,
 vel du o Gud dog ey forlade os;
 i Liv og Død vi ved vi dig tilhører,
 i Liv og Død staaer aldt vor Haab til dig;
 Med saadan Haab vi aaret vel begynde
 og vandre fort i Jesu Christi Naun,
 med Haab til Gud ind skiøndt vi ere Syndere,
 skal vi dog en Gang finde Fredens Haun!
 Der til o Gud du os din Hiælp forunde,
 du naadig ræker os din Fader haand!
 at naar vi da i Dødens Søvn skal blunde,
 annam du da i Jesu Navn vor Aand!

Det ønsker jeg dig min Kiere M. Bertelsen
 saa vel som mig selv.

Dons d. 1 Janv 1862

Christian Dons

5. *Peder Dons.*

Christian Dons og Mette Marie Bertelsen havde sex børn, 2 sønner og 4 døtre, der alle blev ret betydelige mennesker.

Den ældste af dem var *Peder Dons*, født den 20. Oktober 1815, og han var tillige den, der blev mest bekendt af søskendeflokken, idet han igennem mange år jævnlig ledsagede Peter Larsen på dennes lange køreture omkring i Jylland. Han optrådte dog ikke som taler, men havde sin styrke i samtalen, ved hvilken hans jævne, milde, hjærtelige væsen rigtig kom frem. Dærved kom han ofte til at øve en velgørende modvirkning til Peder Larsen, der af naturen var noget buldrende og bydende.

Peder Dons var ikke nogen udpræget personlighed. I så henseende stod han ikke alene tilbage for sin fader, men også for sine søskende. Til gengæld synes han at være bleven fuldstændig forskånet for slægtsarven det tunge sind, hvilke to ting sikkert hører nøje sammen.

Peder Donses største betydning ligger i det hjem, han skabte

sammen med sin hustru *Ane Christensdatter*, født den 25. Marts 1816. Hun var født og opvolet i den lille gård Skræddergård i Fousing ved Struer, og historien om, hvorledes disse to, skønt deres barndomshjem var skilt ved så mange mil, fandt og fik hinanden, er som en hel lille roman.

En sommerdag 1836 stod Christian Dons udenfor sin gård og så da, at der kom to piger gående ad landevejen sydfra. Han kunde strax på deres dragt se, at de ikke var fra denne egn, og da de kom hen til ham, gav han sig i snak med dem og spurgte dem, hvor de kom fra og hvor de skulde hen. De svarede, at de kom fra Christiansfeld og skulde til en by, der hed Fousing nord for Holstebro. Han bød dem da indenfor at hvile sig og få noget at spise. Det tog de med tak imod, og mens de sad og spiste, fortalte den ene af pigerne, at hun hed Ingeborg Christensdatter og havde været i Christiansfeld for at se til en søster, hun havde dær. Christian Dons spurgte da, hvorledes denne søster var kommet til Christiansfeld, og Ingeborg sagde, at det var en god ven, de havde, Frants Lund i Skern, der havde skaffet hende dærned. Ham kendte Christian Dons godt. Han var Hernhutternes agent og havde som sådan også været i Dons, ja, hvad mere var, Christian Donses ældste datter Kirsten havde et år opholdt sig i hans hus. Nu kunde snakken rigtig gå, da de havde fundet fælles bekendte, og Christian Dons kom til at synes svært godt om de to piger. De fortalte, at på henvejen var de kommet til at køre med en rebslager fra Holstebro og til Kolding, men hjem skulde de gå hele vejen, hvis de da ikke fik tilfældig agen; den første nat vilde de overnatte i Give, og den næste i Snebjerg. Da Christian Dons kort efter tog afsked med dem, sagde han, at han gjerne vilde have en Vesterbopige i sin tjeneste, og hvis de skulde høre om en, som havde lyst til at komme dærned, skulde de lade ham det vide.

Da pigerne kom hjem til Fousing og fortalte om den lille oplevelse i Dons, ytrede Ingeborgs søster den 20årige Ane strax lyst

til at komme dærned. Hun var som hele sin familje hernhutisk vakt og syntes, det kunde være skønt at få en plads, hvor man ikke var ilde påset af den grund, og efter hvad hun kunde forstå på søsteren, vilde hun ikke blive det hos Christian Dons. Der blev så hen på eftersommeren skrevet til Dons, om hun kunde få pladsen. Christian Dons svarede imidlertid, at nu var pladsen optaget, men næste efterår vilde han gjerne have hende. Efterhånden som tiden nærmede sig, at hun skulde afsted, blev forældrene dog lidt betænkelige ved at sende hende så langt bort, men da Ane vilde afsted, bestemte de sig til på deres måde at spørge Gud til råds. De skrev til Christian Dons, om han vilde hente hende i Skern. Vilde han det, betragtede de det som Guds vilje, at hun skulde dærned, nægtede han det, så beholdt de Ane hjemme. Christian Dons vilde, og den 31. Oktober 1837 så Peder Dons, der den dag kom med vognen til Skern, for første gang sin tilkommende brud.

Ane Christensdatter kom ikke til at føle sig godt tilfreds i Dons ligestrax. Alt var så fremmed for hende, og hernhutiske var jo hverken hendes husbondfolk eller naboerne. Både Peder Dons og hans søstre gik til legestue, og stundom holdtes legestuen endogså dær på gården. Men snart kom det til at gå bedre. Hun fik Christian Dons til at nægte de unge at holde legestue i hans gård, og hun fik hans datter Kirsten til at holde op med at gå til dans, skønt det kneb. Hvad der hjalp mest, var dog, at hun og Peder fik sind til hinanden. „Vi var ikke sammen i gården ret længe“, skriver Ane Dons på sine gamle dage, „inden vi kom til at elske hverandre, skønt vi stred imod det begge to. Det var noget sjældent, at det kunde gå an dengang, at en rig tog en fattig.“ Ja, det var sjældent dengang, og her kunde det heller ikke gå an. Christian Dons og hans kone satte sig bestemt imod forbindelsen, endskønt de syntes godt om Ane, der blev hos dem år efter år. Tilsidst måtte de dog til at give deres minde, da det i 1844 viste sig, at Ane skulde have et barn, men det var kun nødtvungen, de gjorde det, og hvor ærekære de end var, vilde de dog hellere,

at deres søn skulde have båret skammen, der jo forresten efter den tids moral så godt som udelukkende faldt på pigen, end at han skulde gifte sig med tjenestepigen. Endnu den morgen, brylluppet skulde stå, den 22. Juni 1844 — Ane tjente da i Dalby — sagde Mette Marie til sin søn: „A sæjer de, Pæjer, kund' du ett la et vær?“ men Peder svarede: „Nej, det kan jeg ikke, hverken for Anes skyld eller for det barn, hun går med.“

Peder Dons og Ane blev så gift, og de kom foreløbig til at bo i et daglejerhus, som lå på gårdens udmark. Det var så meningen, at Peder Dons skulde gå i dagleje hos faderen. Men det gik ikke godt, Peder kunde ikke møde så tidlig om morgenen, som faderen vilde have det, og Christian Dons klagede sig tit over, han vidste ikke, hvad han skulde gøre ved de nygifte. Da sagde hans broder Hans Henriksen til ham: „Du kan jo bygge en gård til dem på din udmark, du kan jo selv brænde stenene.“ Christian Dons fulgte rådet, og som før fortalt købte han tømmeret til den i Stenderup skov. Gården, der blev bygget 1845, fik navnet Pederslyst.

Marken til Pederslyst var ikke af bedste slags, og nogen særlig dygtig bonde var Peder Dons vel heller ikke, men han skaffede sig en god extraindtægt ved at drive et teglværk ved siden af sit landbrug, og det varede derfor ikke længe, før de unge ægtefolk var ret godt over deres ting.

Hjemmet på Pederslyst blev et godt hjem, hvis ry gik viden om, og endnu den dag idag, næsten et halvt hundrede år efter at det opløstes, står der glans af det både her på egnen og videre omkring. Dørene stod vidt åbne for gæster, men det var ikke tom selskabelighed, der dreves: mange gode ord lød, og mange gode sange blev sungne ved de festlige sammenkomster dær. Peter Larsen fra Donsgård var en hyppig og kær gæst på Pederslyst, og snart blegnede den hernhutiske pietisme hos Ane, og både hun og hendes mand sluttede sig med liv og sjæl til den grundtvigske anskuelse. Efter Peder Larsens død 1873 stod Peder Dons som patriarken for den grundtvigske vennekreds hér på egnen, og de

store møder på Donsgård afløstes nu af de små hyggelige sammenkomster på Pederslyst.

Sjældent er et hjem blevet så hårdt og så tit ramt af sorger som hjemmet på Pederslyst. Af Peder og Ane Donses 7 børn døde de 5 yngste som små. Den ældste datter *Mette Marie* døde 21 år gammel 1865, efter at hun året i forvejen havde mistet sin kæreste, friskolelærer *Jens Hansen* i Drigstrup ved Kærteminde. Nu havde de kun datteren *Karen* tilbage. Hun var fra sin tidligste ungdom forlovet med friskolelærer *Marinus Jørgensen*, og Peder og Ane Dons byggede i 1869 en friskole til dem i Vester Nebel, men samme år døde *Karen*, 14 dage før hun skulde have haft bryllup, og 9 år senere døde *Marinus Jørgensen*, hvem de efter *Karens* død havde betragtet som deres søn.

Men Peder og Ane Donses lykkelige sind og stærke hengivelse i Guds vilje bar dem igennem alle sorgerne, og hjemmet blev ved at være lige hyggeligt og elskeligt for vennekredsen.

Godt tre måneder efter *Marinus Jørgensens* død døde Peder Dons julemorgen 1878, og Ane Dons stod nu alene. En brodersøn *Peder Olesen*, som hun tog til sig som sin egen, havde hun også den sorg at miste (1884). Men hjemmet vedblev at være samlingssted for vennekredsen helt til hendes død den 24. Februar 1885.

Efter Peder Donses død gjorde Ane Dons sit testamente, ifølge hvilket halvdelen af hendes formue skulde tilfalde familien, medens der for den anden halvdel skulde oprettes et legat „Peder og Ane Donses legat“, hvis midler skulde anvendes til støtte for valgmenigheder, folkehøjskoler og friskoler. Legatsummen var oprindelig ca. 20000 kr., men er i årenes løb voxet til ca. 26000 kr., hvis rente for øjeblikket uddeles med $\frac{2}{5}$ til højskolehjælp, $\frac{2}{5}$ til Ågård valgmenighed og $\frac{1}{5}$ til Ågård friskole.

6. Bertel Dons.

Bertel Dons var født den 2. Maj 1825. Han var vist den af børnene, som lignede Christian Dons mest, idet han havde arvet både dennes dygtighed og tunge sind, men skønt han var en udpræget personlighed, fik han dog langtfra den betydning, som hans fader havde haft.

Når man læser Christian Donses breve får man indtryk af, at hjemmet spillede en stor rolle for ham. Det samme var jo i høj grad tilfældet med Peder Dons, og det lå vist til slægten i det hele taget, at den var hjemkær. Men det blev netop Bertel Donses store ulykke, at han aldrig kom til at skabe sig et hjem. En mand med hans sind trængte netop til en hustru at udøse sine mange bekymringer for; nu måtte han bære dem alene. Hans søsterdatter fortæller („Slægten Ravn“ side 165), at når noget gik ham imod „gik morbror Bertel hjem i sin ensomme stue. Han havde ingen kærlig hustru at tale med; men han satte sig i sin gamle sofa og klagede: Å ja, å ja!“

Af Christian Donses breve (II) ses det, at han meget ønskede at få Bertel gift, men dette ønske faldt ikke sammen med den øvrige families. Thule Nielsen i Ferup, der var gift med Bertel Donses søster, har fortalt: „Bæddel spuhr tit vi anner te råds, om han skuld gywt sæ heller ett: a rådet ham altid frå et.“ Og som Thule Nielsen gjorde, sådan gjorde nok også de andre, for familien kunde nok lide, om den kunde få Bertel Donses penge til deling.

Bertel Dons var nemlig rig. En god arvepart havde han fået efter sin fader, og den øgedes mægtigt i de 22 år, han var mand på gården. Det lå til slægten at samle penge, men ingen var ivrigere dærefter end Bertel Dons. Stundom kunde han være for ivrig. I 1856, da han allerede stod for gårdens drift uden dog endnu at have overtaget den, lod han laden ombygge og byggede den af de bedste og sværeste materialer, der kunde fremskaffes, uden at tage hensyn til omkostningerne, idet han ræsonnerede som så, at når han nu snart overtog gården, så fik han den nok til samme pris, enten der var ny lade eller ej. Men her forregnede

han sig, ti da den gamle Christian Dons sex år senere skiftede mellem sine børn, trak han så meget fra Bertel Donses arvepart, som laden havde kostet.

Bertel Dons havde ord for at være gerrig og forsåvidt med rette, som han var en bestemt modstander af alt, hvad der på nogen måde kunde komme ind under begrebet luxus, og var meget nøjeregnende med småting. Brugte hans husholdersker for mange tændstikker, kunde han skælde dem huden fuld. Da hans søsterdatter, Mette Marie Christensen, en tre måneder holdt hus for ham, sendte hun engang bud med til Kolding efter et fjerdingspund sukker; han købte det også, men sagde dog først til hende: „A ka no ejsen ett li di kræmerhuhs“. Til Marie Bertelsen, der i de sidste sex år, han levede, holdt hus for ham, og som han ellers satte stor pris på, sagde han engang, da han syntes, hun havde fyldt en tiggerkones mælkespand for rigeligt: „A kinner bestemt ingen, der håår sådan en smedd o å la stå til som dæ!“

Men betegnelsen gerrig passer alligevel ikke helt rigtig på Bertel Dons. Når småfolk eller daglejere i Dons trængte til en skæppe korn eller lignende, så var der ingen, de gik hellere til end Bertel Dons, og i sådanne tilfælde var han altid rede til at hjælpe.

Nogen foregangsmand på landbrugets område, sådan som hans fader i sin tid havde været, var Bertel Dons ikke. Han drev sin gård på gammeldags vis, og det var ved små udgifter og ikke ved store indtægter, han vandt sin rigdom. Men han var en arbejdets mand ligesom faderen og mente, at det var en bondes pligt først og fremmest at passe sin gård. Han var dærfør nær ved at ærgre sig syg, da en ung og meget åndelig interesseret mand i Dons ved en lejlighed sagde til ham, at den bedste bonde var den, der passede sin gård dårligst.

Bertel Dons var dog også åndelig interesseret; f. eks. var han ret stærkt optaget af politik. Hans søstersøn, pastor H. C. Christensen i Vinding, fortæller således om ham („Slægten Ravn“ side 238): „Han var Højremand, og da den kreds, han færdedes i, gennemgaaende var venstresindet, havde han ofte lejlighed til at

bryde en lanse for de meninger, han ansa for de rette. Han gjorde det med forstand og varme. Og han gjorde det gjerne. Han lagde aldrig skjul på sine meninger, selv om han stod overfor en overlegen modstander; men *han følte det altid som sin pligt at tjene det, der stod for ham som sandhed og ret.*

Da det forenede Venstre var dannet, gik hans politiske interesse så vidt, at han lod sig stille på den Uriaspost at være C. Bergs modkandidat ved valget i Kolding den 20. Septbr. 1872. Berg, der jo forresten var gift med hans kusine Maren Bertelsen fra Egeland, en af de mange kvinder, Bertel Dons i sin tid havde haft sind til, var ham selvfølgelig langt overlegen i debatten, men behandlede ham forøvrigt mildt og pænt. Det gjorde dærimod Peter Larsen ikke. Han, der var talende stiller for Berg og, efter hvad folk troede, nærmest var blevet det for at kunne komme til at tale imod sin nabo, begyndte sin tale således: „Jeg har en gammel bog hjemme, der hedder Bibelen, og i den står der de ord: „Vogter eder for en gerrig!““ Mange hånlige tilråb måtte han også døje fra vælgerflokkene, der stod omkring tribunen, og det var derfor med nogen grund, at hans søster Maren, efter hvad Ane Thulesen fortæller („Slægten Ravn“ side 164), da de ophidsede vælgere om aftenen kørte forbi hendes gård og råbte: „Bæddel er folden!“ sukkende sagde til sine børn: „Ok, a tøvs, Bæddel stoe li' så jenn som Jesus i Getsemane!“

Heller ikke det folkelige og kristelige røre, som var i tiden, stod Bertel Dons udenfor. Det første viste han dærvæd, at han i 1882 skænkede en grund, hvorpå byen kunde bygge sit forsamlingshus, og det sidste dærvæd, at han var en stadig deltager i Peder Larsens møder, skønt forholdet mellem de to naboer jo langt fra var godt.

Den 11. Septbr. 1884 døde Bertel Dons, kun 59 år gammel, men han var dog stærkt legemlig svækket. Hans store sorg i de senere år var, at han ikke længere selv kunde gå foran i arbejdet. Selv om han havde dygtige karle, syntes han, at arbejdet skred for lidt, når han ikke selv var med.

XVIII.

En landskendt bondemand i Dons.

1841 købte *Peter Larsen (Skræppenborg)* eller, som hans navn egentlig lød, *Ole Peter Holm Larsen*, Donsgård, og med ham kom der en mand til Dons, hvis navn var eller i hvert fald snart blev kendt over hele landet. Der er skrevet både hele bøger og mindre afhandlinger om ham,*) og en del af, hvad her bliver fortalt, har jeg selvfølgelig hentet fra disse, men jeg håber dog, at det, jeg har kunnet føje til, må hjælpe til at gøre billedet fyldigere og klarere af denne enestående, herlige bondeskikkelse.

Han er oprindelig Fynbo, og sit syngende fynske mål beholdt han til sin dødsstund. Han er født den 8. Oktober 1802 i Hundstrup ved Odense, hvor hans fader boede som branddirektør. Kun 19 år gammel blev han gift med den 36-årige Anna Kirstine Jørgensdatter, der var arving til gården Skræppenborg i Brylle sogn. At det mere har været kærlighed til gården end kærlighed til pigen, der har givet stødet til denne forbindelse, kan der næppe være tvivl om, ti det havde helt fra barndommen af været Peter Larsens mål at blive bonde; men ikke desto mindre må deres 45-årige ægteskab dog betegnes som lykkeligt. Begge sluttede sig med varme til „den fynske opvækkelse“, og da Peter Larsen i 1841 flyttede til Dons, havde han alt i adskillige år virket som lægprædikant.

Peter Larsen var ligeså udpræget en personlighed som Christian Dons, men de var højst forskellige. Peter Larsen var i mangt

*) Den ypperligste levnedstegning af ham har *N. J. Termansen* givet i *Sofus Borgens* lille bog „Til minde om Ole Peter Holm Larsen“, Kbhvn. 1873, men hans liv og gærning er udførligst fremstillet i *Ludvig Schrøders* bog: „Ole Peter Holm Larsen“, Odense 1875.

og meget en oprører imod det gamle, imod gamle vaner og uvaner, hvorimod Christian Dons bundede dybt i dette. Peter Larsen er den storformede, Christian Dons den mere småtskårne, hvilket også giver sig udslag dæri, at medens Peter Larsen ikke kan nøjes med mindre end hele Danmark til sin virkekreds, har Christian Dons nok i sin landsby.

Drak Donsingerne for meget, så sagde Peter Larsen det til dem i deres åbne øjne og revsede dem strængt med Skriftens ord. Overholdt de ikke markfreden, så tog han deres kreaturer i hus og lod ejerne betale klækkeligt for at få dem tilbage. Sligt anså Donsingerne for den skinbarlige ondskab, og dærfør mente Christian Dons at have ret, når han udtrykte sig således: „Peter er, så mænd å Guj, et skån!“

Det kan ikke nægtes, at i kampen mellem Peter Larsen og de andre Donsinger var den førstes våben de blankeste. Hvad han foretog sig imod dem, det gjorde han åbenlyst, medens de nok holdt af at anfælde ham bagfra. Det gjorde den gamle Anders Uth i bogstavelig forstand, da han skubbede ham i kanalen, men også de andre gjorde det på deres vis.

Det hændte nok mere end een gang, at når Christian Dons vidste, at Peter Larsen havde hårdt brug for folk, passede han daglejerne op, når de om morgenen kom for at gå til Donsgård, og bød dem med ind til en morgendram. Det sagde de naturligvis ikke nej tak til; men når de så havde fået et par dramme, kunde han sige til dem: „I behøver forresten ikke at gå til Peter Larsen; I kan godt få arbejde hos mig!“ og det enten han havde særlig brug for dem eller ej.

Som et andet eksempel på den smålighed, Peter Larsen havde at kæmpe med, kan nævnes følgende træk: I pastor Fritzes tid (1859—69) gik Peter Larsen ikke meget i kirke i Almind, men dærimod blev han en stadig kirkegænger, da pastor Wagner kom. Almind kirke var meget kold om vinteren, og Peter Larsen tilbød da, at han vilde skænke en kakkellovn til kirken. Sognerådet takkede vel for tilbudet, men indvendte dog, at så blev det jo også

galt med ildebrændsel. „Ja, det skal jeg nok skaffe også“, svarede Peter Larsen. Men da sognerådet dærefter ytrede, at så skulde der også en mand til at fyre, og tydelig nok viste, at de også ønskede, Peter Larsen skulde lønne denne, sagde han: „Nej tak, så vil jeg dog hellere tage en overfrakke på i kirken.“ Almind kirke fik ingen kakkellovn dengang.

Peter Larsen var bonde med liv og sjæl, og en ualmindelig dygtig bonde var han. Han var ikke selv bange for at tage del i arbejdet, fordrede trofast arbejde af sine folk og tålte ikke, at noget gik til spilde i bedriften. Betegnende for dette sidste er, at da hans bedste ven, præsten Vilhelm Birkedal, i 1849 skulde flytte fra Sønderomme til Ryslinge, og i den anledning bad Peter Larsen køre et læs flyttegods til Fredericia, svarede han et rent nej til denne forholdsvis ringe tjeneste, skønt han både før og siden adskillige gange viste, at han var rede til at bringe store pekuniære ofre for denne sin ven. Han begrundede sit afslag på følgende måde: „Nu skal jeg pløje og så, og føjede jeg Dem og så siden den dag savnede heste og vogn, så blev jeg arrig, og det har hverken De eller jeg godt af. Så blev det jo en ond, ikke en god gærning.“

Som bonde var Peter Larsen på engang både yderliggående fremskridtsmand og stokkonservativ. Hvad selve landbrugets drift angik, var han ikke bange for, hvad nyt der kom frem, og sikkert har de Donsinger, for hvem landbrugets rentabilitet nærmest var afhængig af de små udgifter, korset sig over hans dyre driftsmåde. I næsten alle de år, han boede i Dons, købte han staldgødning i Kolding, og dag efter dag kunde folk, der færdedes på landevejen mellem Dons og Kolding, møde Peter Larsens tre gødningsvogne, der kom med svingende fulde læs. Især i 1864, da der var en hel mængde tyske heste opstaldede i Kolding, købte han en mængde gødning. Også kunstgødning købte han. I et brev til Grundtvig 1854 skriver han, at han lige har købt „patent gødning for 200 rdl. og drainsrør for 100 rdl.“, hvorfor han ikke kan be-

tale ham de 200 rdl., han har lovet ham til højskolen, før hen i April. „Dette skal jeg nu have Dem fortalt, for at De kan vide, at jeg passer på at så, hvor jeg kan vente at høste, og at jeg som bonde gjerne vil passe min dont.“ Sin kostald lod han indrette på en mere hensigtsmæssig måde end almindelig var, og sit mejerivæsen omordnede han efter afkølingsmetoden, noget de andre Donsinger til at begynde med rystede svært på hovedet ad.

Men hvad bondens levesæt angik, vilde Peter Larsen ingen fremskridt have. Fine klæder, fine møbler og fin mad var ham en pestilens, og hvor han hos en bonde traf noget af den slags, glemte han ikke at skælde ham ud eller at lade bidende spot regne ned over ham. Til sin gamle ven Anders Larsen, Gamborg, der var blevet rigsdagsmand, og som sådan noget fin på det, skriver han i et offentligt skrift følgende: „Da jeg sidst var i rigssalen, da faldt mine øjne på en mand, som jeg ellers har været godt kendt med i mange år, men som, hvis han ikke selv havde kommet og kendt sig ved mig, jeg tror, det havde været mig en umulighed at kende. Du kender ham også godt,*⁾ for det er en af dine standsfæller, han er fæstebonde akkurat ligesom du; men tænk engang, jeg tror såmænd, han havde fået afskåren kjole, åben vest; jeg ved ikke rigtig, hvad sådanne anstalter skal kaldes, men såmeget ved jeg, jeg kunde ikke kende ham for bare — jeg ved ikke hvad.“ Ved hans store høstmøder, hvor der blev spist rigeligt, var det altid jævn, solid bondekost, der var på bordet. Dog kunde han gøre en undtagelse med præsterne, de var jo nu engang vant til fin mad, og dærfor kunde de godt få „rød vælling“ (sødsuppe), ja stundom kunde han endogså sætte vin på bordet for dem; men så glemte han også sjældent at lade dem vide, at det ikke var rigtigt med deres ødsle levned.

Ja, Peter Larsen var bange for forfinelse. Dærfor var han også til at begynde med bange for højskolerne. „Dette lille ord høj“, skriver han til Grundtvig 1854, „det er noget, som vi bønder er meget bange for; ti vore knægte er i almindelighed hovne nok,

*) Det var jo selvfølgelig Anders Larsen selv.

skal de endnu lære mere hovenhed eller højhed, så kommer vi ingen steder med dem.“ Men da Peter Larsen fik at se, hvilke frugter højskolerne bar, var han ikke længere betænkelig ved dem.

Peter Larsen var i sine unge dage en meget ivrig danser. Han fortæller selv således: „Når de unge folk i byen legede jul, var jeg saa tit med, og havde da min hjærtens lyst og liv i at danse, og det til sveden sprak således ud af mig, at der ikke var en tør tråd på mig. At holde måde kendte jeg ikke, når jeg skulde have min fornøjelse. Jo galere det kunde gå, jo mere fornøjet var jeg, da det just var dæri, fornøjelsen bestod for mig.“ Hans godgørenhed, der siden gav sig så storstiledede udslag, synes heller ikke dengang at have fornægtet ham, idet han altid dansede med de piger, som ingen andre vilde danse med. Da Peter Larsen omkring nittenårsalderen blev kristelig vakt, forsagede han dansen, og det varede længe, før han igen forsonede sig med den, om han i det hele taget nogensinde gjorde det. I et lille skrift fra 1842, „Dands og Spil, Verdens Afgud“, siger han ganske vist, at „ikke gærningen i sig selv, men måden, på hvilken den sker, er det, som gør den ond eller god“, men han bryder dog fuldstændig staven over dansen i dette skrift.

Sin første kristelige påvirkning fik Peter Larsen fra Skræppenborgfolkene, der var hernhutisk vakte, og ved dem var det vel nok, han kom i forbindelse med præsten Salling i Vonsild, hvem han til sin sidste stund blev ved at sætte pris på, skønt han synes at have været en sær, forskruet person. Han var ivrig Hernhut, men havde dog også øje for Grundtvigs betydning, og det var ham, der først henledte Peter Larsens opmærksomhed på denne. Få år senere (1825) udkom Grundtvigs „Kirkens Genmæle“, og den blev Peter Larsen glad ved at læse, ja så glad, at han, som han selv senere fortalte, „sprang 2 eller 3 alen fra jorden.“ Fra dette øjeblik af elskede han Grundtvig, selv om der endnu skulde gå mange år, før han vilde kalde sig Grundtvigianer.

Det var også midt i tyverne, at Peter Larsen kom i forhold til

den bevægelse, der udgik fra Kærtemindeegnen, og hvis første-mand dengang var snedkeren Christen Madsen fra Bregnør. Han var lægprædikant, og ved ham var det, at Peter Larsen også blev det. I vinteren 1828—29 skulde Christen Madsen over til Jylland, og han tog da Peter Larsen og flere andre gode venner med. Men da de kom til Middelfart, blev Christen Madsen syg og måtte vende om. De andre fortsatte så rejsen, der gik til Bjerre herred, Silke-borgeggen, Salling, Holstebro- og Skern-egnen og endte i Vonsild hos pastor Salling. På denne rejse blev Peter Larsen hoved-manden, og den blev begyndelsen til den række rejser, han år efter år foretog omkring i Jylland.

Mange ubehagelige æventyr oplevede han på disse sine ture. I 1836 holdt han et par møder i Hjarup ved Kolding, for hvilke han ved underretten i Kolding blev idømt en bøde på 20 rdl., og da sagen blev indanket for overretten i Viborg, blev dommen stad-fæstet dær. Året efter blev han hos Jens Jørgensen i Holtum (senere Bjerregård) arresteret og sad et par dage fængslet i Vejle. Også i Skern blev han fængslet, men slap dog ud efter kort tids forløb. Tiden, fængslingerne stod på, fik han til at gå ved „såvel nat som dag“ med sin kraftige røst at synge salmer, saa det kunde høres langt uden for fængslet. Engang, da Peter Larsen var på Lyø for at holde forsamling, gik han selv hen til præsten for at anmelde det, men denne modtog ham med et vældigt Ørefigen. „Det er ikke den måde, De skal kæmpe på,“ sagde Peter Larsen roligt. Han fortalte forresten senere, at han havde en vældig tandpine, da han kom ind til præsten, men denne forsvandt fuldstændig ved slaget.

Disse begivenheder gav i 1837 anledning til en forhandling i „Nordisk Kirke-Tidende“ om de gudelige forsamlinger, ved hvil-ken lejlighed Grundtvig, skønt han naturligvis i høj grad misbil-ligede den gejstlige og verdslige øvrigheds optræden mod forsam-lingsfolkene, udtalte sig temmelig hånende om dem og bl. a. sagde, „at de gudelige forsamlinger er hverken værd at stride eller lide for.“ Heri var Peter Larsen naturligvis grunduenig med ham, og

han og nogle venner søgte derfor en samtale med Grundtvig. Sagnet fortæller, at Grundtvig ikke vilde samtale med dem, og at han vilde lukke døren i for dem, da de kom, men Peter Larsen fik sin store fod anbragt mellem døren og dørkarmen, og Grundtvig måtte så lade dem slippe ind. Nogen enighed kom de ikke til, men det forstyrrede dog ikke Peter Larsens gode tanker om Grundtvig, og få år senere sluttede han sig helt og fuldt til ham.

Peter Larsens tilslutning til Grundtvig betegner ikke et brat brud med hans forrige anskuelse. Det vil sikkert være umuligt at nævne noget bestemt årstal, da overgangen skete, idet den foregik gradvis. Det varede temmelig længe, før han fik syn for betydningen af Grundtvigs folkelige virksomhed, og det mishagede ham en tidlang at høre grundtvigske foredragsholdere fortælle sagn, myter og æventyr. Men da han hørte Birkedals og andres åndfulde taler over slige æmner, ændredes hans syn også dær, og Svendsen, Jelling, kunde dærfor med fuld ret sige til ham: "Holger Danske er kommen bag på Dem, Peter Larsen!" Dog var det først i hans allersidste år, at det folkeliges betydning rigtig gik op for ham. Friskolelærer Marinus Jørgensen fortæller, at da han i påsken 1863 besøgte Peter Larsen, hvor der var en hel del af egnens opvakte til forsamling, gav han og nogle andre unge efter forsamlingens slutning sig til at synge: „I alle de riger og lande“. En af forsamlingen spurgte da Peter Larsen, hvad han syntes om det, og han svarede: „Å, på sin tid og sit sted kan jeg nok bruge det, men når de forfløjne seminarister begynder på det, så holder jeg ikke videre af det!“

Peter Larsen var en sangens mand. Oprindeligt var det Brorsons salmer, der havde hans hjærte, og af disse igen „svanesangene“, især „Den store, hvide flok vi se.“ Senere kom Grundtvigs salmer til, af hvilke „O Kristelighed“ var hans yndlingssalme. I hans sidste år kom fædrelandssangene med. Den af disse, han elskede højest, var „Fædreland, ved den bølgende strand“, som man begyndte at synge efter 1864. Da han i Norge 1871 for første gang hørte Bjørnsons „Ja, vi elsker dette landet“, blev han også stærkt betaget af den.

Noget af en Pietist blev Peter Larsen vel nok ved med at være, men hvor frigjort hans syn på det menneskelige er blevet, får man dog et stærkt indtryk af ved at sammenligne hans førnævnte skrift „Dands og Spil“ fra 1842 med et brev, han skrev i „Dansk Kirketidende“ 1852. I dette blad havde en mand skildret hedeboerne med meget mørke farver. De gik nok i kirke om søndagen, selv om de havde en hel mil at gå, men både før og efter kirketid søgte de kroen. Dette angreb kaldte Peter Larsen frem med et meget langt brev, hvori han stærkt hævder, at fra „den menneskelige side“ har angriberen været „alt for stræng ved de kære hedeboere“. Deres liv på den trøstesløse sorte hede kan nok trænge til lidt afveksling, og man skal dærfør ikke „fortryde på eller se skævt til den smule fornøjelse“. Når de har gjort Vorherre den tjeneste „at gå en milsvej til kirke og siddet dær en timestid eller to og hørt på noget, jeg ved ikke hvad“, så kan de nok trænge til „at komme ind i kroen, slå en sladder af, drikke en punsch, slå en handel, om det så også ved denne lejlighed skulde komme til at gå lidt temmelig vidt imellem, som de siger, over tørsten. Sandelig, det være langt fra mig at misunde dem den smule fornøjelse, som de vel indbilder dem og synes at have dæraf.“

Peter Larsen var en ivrig forkæmper for kirkelig frihed. Allerede før 1840, altså før han endnu helt havde sluttet sig til Grundtvig, hævder han i en forhandling med biskop Mynster, at der bør være fuld religionsfrihed, at præsterne burde have ritualfrihed, og at sognebåndet burde løses. Da N. M. Spandet 10 år senere fremsatte sit trosfrihedsforslag, ifølge hvilket han krævede 1) borgerligt ægteskab, 2) at forældre selv skulde bestemme, om deres børn skulde døbes, 3) konfirmationens frigivelse og 4) at ikke-kristne ved edsafleggelse måtte sværge ved, hvad der var dem helligt og dyrebart, stod der en anonym artikel i „Kolding Avis“, der begyndte således: „Det er bekendt nok, at det nu forsamlede folketing med stor iver har antaget sig et lovforslag, hvorved det tillades alle og enhver at leve sammen uden ægtevielse, at lade

deres børn opvoxe uden undervisning i Kristendom, uden dåb og konfirmation, samt at aflægge ed for øvrigheden ved hvad de selv kan hitte på at sværge ved.“ Imod denne forvrængning af lovforslaget tog Peter Larsen skarpt til orde. Under forhandlingen viste det sig forøvrigt, at den anonyme forfatter var Peter Larsens egen sognepræst, H. F. Binzer, en mand, han ellers satte stor pris på.

Loven om sognebåndets løsning kom 1855, og den var vel nok alle Grundtvigs venner glade ved, men da ved samme tid kravet om præstefrihed kom stærkt frem, blev mange af Grundtvigs venner betænkelige, men Peter Larsen var ikke blandt dem. Han var og vedblev at være sikker på, at friheden vilde gavne det kirkelige liv; „hvad tvangen har kunnet udrette, det har vi jo set.“

I 1859 kom der en præst, A. E. Fritz, som Peter Larsen ikke kunde bruge, til Almind. Under vakancen forud havde han søgt til alters hos H. Sveistrup i Rødding, og det blev han ved med uden at løse sognebånd, da han ikke vilde unddrage sognepræsten offeret. Det første år indbød han pastor Fritz til sit høstmøde, men denne erklærede, at han ikke vilde sammen med alle de grundtvigianske præster, der kom, og udtalte sig meget skarpt om Grundtvig. Han havde lavet en fjerde troens artikel, han havde sagt, at Guds ord var dødt. Det kunde Peter Larsen ikke finde sig i at høre og kom i sin harme til at sige: „Å, sikken sludder!“ hvilken udtalelse præsten tog ham meget ilde op. Alligevel løste Peter Larsen ikke sognebånd ligestrax. Henimod jul tegnede han sig selv og et par tjenestefolk til alters hos Sveistrup. Da sognepræsten fik dette at vide, sagde han til Sveistrup: „Ja, at Peter Larsen og hans nabo [Peder Dons] går til alters hos Dem, dette vil jeg lade gå, men når han nu begynder at overtale sine tjenestefolk til det samme, så skal de løse sognebåndet.“ Peter Larsen sagde da til pastor Fritz, at han vilde løse sognebånd, hvortil denne svarede: „Ja, gør De det, Peter Larsen, så er vi fjender!“ Peter Larsen, der helst vilde have fred med præsten, tøvede da en tid endnu, idet han tænkte: lad det så blive ved at gå ved det

gamle, du skal jo da hverken have barsedåb eller brudevielse. Men da han så i aviserne læste om en skandale på en kirkegård, slog det ham: dø skal du jo engang, og sådanne skandaler er det bedst at undgå. Så løste han sognebåndet, og det varede ikke længe, inden han fik „troen i hænderne på, at præsteskabet viser sig i sin i sin fulde myndighed, hvor det med ret eller uret tror sig berettiget dertil.“ Det var ved sønnens død i foråret 1862.

Peter Larsen havde haft to sønner, hvoraf den ældste var død som lille, og den yngste, Johannes Larsen, døde nu som gift mand, 36 år gammel. Som naturligt var, bad Peter Larsen da Sveistrup kaste jord på ham og tillige holde en tale ved graven. Dette lovede denne, men sagde, at hvis vejret blev dårligt, måtte han skaffe dem ind i kirken. Peter Larsen gik da til sognepræsten, men denne nægtede på det bestemteste, at kirken måtte bruges, og det hjalp ikke noget, at Peter Larsen strax skrev til sin Ven rigsdagsmanden Jens Jørgensen og bad ham gå til kultusministeren; ti denne kunde intet gøre med mindre der kom en ansøgning, men han trøstede Jens Jørgensen med, „at vi nok skulde faa godt vejr den dag.“ „Det slog til“, skriver Peter Larsen, „ministerens tro var stærkere end min; vi fik prægtigt vejr den dag og så en herlig ligtale, hvortil jeg havde foreskrevet texten: Død, hvor er din bråd, Helvede, hvor er din sejr!“

Johannes Larsen var meget forskellig fra faderen, en stille, søgende natur, hos hvem følelseslivet lå dybt gemt. Han læste meget; baaede Grundtvigs historiske skrifter og Søren Kierkegårds skrifter var han godt hjemme i, men den enfoldige barnetro, som hans fader havde fundet hvile i, faldt det ham svært at hengive sig til. Han vilde, som hans fader har sagt „bestandig forud begribe alt“, og Termansen, der kendte ham godt, siger, at han „aldrig lod sig forlede til at gå et skridt videre eller sige et ord mere, end hjærtet fuldelig var med i. Han vilde gå og gik sin egen stille vej, og den strid, han dær stred, er bedst kendt af ham, der skuer i løndom.“ På sit dødsleje fik han frimodighed til højt og lydt at

bekende sin dåbspagt, og da kom der fred i hans sind. „O, vi er ligeså gode venner, lille fader!“ var de sidste ord, han sagde.

Skønt Peter Larsen aldrig havde tvivlet om, at sønnen var et virkelig troende menneske, blev han dog så glad ved sønnens bekendelse, at det tog brådden af sorgen over hans død, ja, han udtrykker sig endog så stærkt: „I stedet for sorg havde mit hjerte nær bristet af glæde.“ Efter jordefærden sagde han til N. J. Termansen: „Jeg har altid før med nogen gru tænkt på den mørke Grav; men siden Johannes er lagt dærned, kan jeg godt tænke på at lægges ved hans side.“

Da Grundtvig fik meddelelse om Johannes Larsens død, var det, han skrev den smukke salme, der begynder med linjerne:

„Sejervindersken på jorden
over verden er vor tro,
den kan dæmpe lovens torden,
midt i striden skabe ro.“

Peder Larsen var ikke nogen stor taler. Begrænsningens kunst lærte han aldrig at nemme, og derfor blev hans taler næsten uudholdelige ved deres længde. „Vi kunde tro, at nu var han færdig“, har L. B. Poulsen, Boulund, fortalt mig, „men så stødte han på en apostel, og så kilede han løs igen.“ Og Vilhelm Birkedal fortæller følgende fra Norgesturen, hvor Peter Larsen vilde klare Grundtvigianismen for Trønderne: „Efter at han havde talt i 3 kvarter, gik Wexelsen og jeg udenfor, for at trække frisk luft, en halv times tid. Da vi kom ind, talte Peter Larsen endnu. Jeg gik da hen til ham og trak ham læmpelig i koftens; han vendte sig, forstod min mening og begyndte at sakke af, men der kom en ny sidebetragtning frem for ham, og nu kilede han på igen. Der gik et kvarter, og atter rørte jeg ved hans klædebon — igen gjorde han tilløb til at standse, og således fort, indtil han havde talt vist henved 2 timer.“

Nogen orden var der heller ikke i hans foredrag. En bladmand, der engang vilde referere hans tale, holdt efter kort tids

forløb op og sagde halvhøjt: „Nej, sådant vrøvl har jeg aldrig før hørt!“ hvad Peter Larsen forresten morede sig meget over, da han fik det at vide.

Der er ingen tvivl om, at Peter Larsen ved sine taler har udrettet meget for Kristenlivets fremme i Danmark, men det var sikkert ikke ved helheden i dem, men ved enkelthederne. Således er det jo bekendt nok, hvilken betydning det fik for Christen Kold, da han hørte Peter Larsen sige, at Gud elskede menneskene.

Om Peter Larsen som skribent gælder det samme som om ham som taler. Heller ikke her kan han følge den lige vej, men har en mængde svinkeærinder og bruger alt for mange ord. Også hans stil er det galt med, den kan være meget knudret og uklar og ikke sjælden helt forvirret. Men der er mange skønne og herlige enkeltheder både i hans skrifter og breve.

Her skal gives en fortegnelse over de vigtigste af hans skriftlige frembringelser, og af denne vil det ses, at han heller ikke, hvad titlen angår, formåar at begrænse sig:

En kort Afhandling om gudelige Forsamlinger. Odense. 1887. 26 sider.

Et Par Ord i Anledning af vores hellige Daabspagt. Odense. 1839. 55 sider.

Er det godt for os her i Danmark, at vi har en Enevoldsregent eller Konge; eller var det bedre, at vi fik ham afsat, og Regjeringen delt imellem os selv indbyrdes? Odense. 1840.

Dands og Spil, Verdens Afgud. Fremstillet i sin Nøgenhed. Odense. 1842. 16 sider.

Sendebrev til Hs. Høiærværdighed Biskop Dr. G. P. Brammer. I Anledning af hans Anmeldelse i nyt theologisk Tidsskrift af Pastor V. Birkedals og Magister K. Viborgs Bog: „Skal Præsten være Sognepave eller Menighedens Tjener?“ Kolding 1852. 16 sider.

Til Gaardmand Anders Larsen paa Gamborg Mark. 1853. 2 sider.

Veiledning til Bedømmelse af: „Veiledning til Bedømmelse om Opvækkelsen i vore Dage“. Kolding 1854. 68 sider.

Er Grundtvigs Lære uluthersk? Foranlediget ved „Noget om Kirkestriden i Danmark“. Kolding 1855. 72 sider.

Af hans mange tidsskriftsartikler fortjener at fremhæves:

I „*Nordisk Kirke-Tidende*“: 1837, nr. 9 (Et indlæg i sagen angående private gudelige forsamlings afholdelse).

I „*Dansk Kirketidende*“: 1852, nr. 21 og 22: Et Brev fra en jydsk Bonde. — 1854, nr. 45: Et Par Ord i Anledning af Pastor Nansens Foredrag ved Mødet i Aarhus den 6te Juli om Grundtvigs og flere Lægmands Forslag om Præste-Frihed i Henseende til Lære og Lithurgi. — 1859, nr. 16: Et Brev til Pastor J. F. Fenger. — 1860, nr. 10: Et Ord til Hr. Pastor Hjort i Kolding. Nr. 21 (Uddrag af et nyt indlæg mod samme). — 1863, nr. 1 og 2: Sendebrev til Høiærv. Dr. H. C. Kalkar. — 1868, nr. 14: Et Brev (til F. E. Boisen).

I „Budstikken“ 1853, side 186—92 (I anledning af stykket: Det er godt at være barn om Julen).

I „Dannebrog“ 1854, nr. 2 og 3 (Et brev til Grundtvig om hans højskole og den danske forening).

Desuden udgav Peter Larsen følgende gamle bøger:

Luthers store katekismus 1839.

Bogatzkys gyldne skatkiste 1837 og 1840.

Gudelige tanker (oversat fra Tysk af M. C. Poscholan) 1842.

En prædiken af biskop B. Brorson 1859.

Peter Larsen var rigtig i sit es, når han kunde samles med venner og trosfæller, hvor religiøse spørgsmål drøftedes, opbyggelige ord taltes, og sangen lød. Han fik ikke alene tid til selv at holde en mængde møder trindt omkring i landet, særlig i Jylland, men var også deltager i de nordiske kirkemøder (København 1857, Lund 1859, Kristiania 1861, København 1871) og de kirkelige vennemøder i København (1863, 1865, 1866, 1868, 1869, 1871 og 1872). Ved disse store møder var han mest tilhører. Dog skete, hvad

Grundtvig i „Kirkespejlet“ kalder „det utrolige“, at han ved kirke-mødet 1857 kom til at tale fra katedret i universitetets højtidsal. Og ved vennemøderne kunde han også stundom tage ordet, således i 1863, da Grundtvig var blevet biskop, hvor han spøgende ud-talte, at man forgæves søgte efter hans bispedømme på landkortet, men regeringen havde vel sagtens ment, at hans bispedømme skulde være i åndens verden, og det var rigtigt tænkt af den. Han var også en sikker deltager i de kirkelige vennemøder, der i tres-erne holdtes udenfor København, f. ex. i Rødning, Ryslinge og Kærteminde.

Men de møder, der gjorde Peter Larsens navn mest bekendt, var dog dem, han lod afholde hjemme hos sig selv. Disses op-rindelse går helt tilbage til 1820erne. Som allerede nævnt døde Peter Larsens førstefødte søn som lille, og fra den tid af højtidelig-holdt han dennes dåbsdag (adventssøndag) med et møde i hjem-met. Termansen fortæller, at ved det første adventsmøde, han holdt i Dons, var der 300 mennesker tilstede, hvilket vakte en mageløs opsigt blandt de adstadige Jyder. Siden hen holdt han også forsamlinger i hjemmet hver af de tre store højtidsdage, jule-dag, påskedag og pinsedag. Foruden disse møder holdt Peter Larsen hvert år et høstgilde, der også formede sig som en for-samling. Oprindeligt holdtes dette høstgilde Mikkelsdags aften, men fra slutningen af halvtredserne rettede dets afholdelsesdag sig efter det årlige missionsmøde i Kolding, da mange af de præster, der deltog i dette, var Peter Larsens nære venner, og de kunde så komme med til hans høstgilde og tale til hans gæster.

En så storstilet gæstfrihed, som Peter Larsen udviste ved disse høstgilder, skal man lede længe efter. Gæsternes antal kunde være i hundredvis, og det var ikke blot den åndelige side af deres behov, Peter Larsen tænkte på, men også den legemlige. Borde stod dækkede med mad og drikke, jævn, solid bondekost, og en-hver kunde frit tage for sig af retterne. Smålig var Peter Larsen ikke. Da der blev sagt til ham, at en del af beboerne på Almind hede kom til hans møder udelukkende af hensyn til den gode og

rigelige mad, svarede han: „Det gør ikke noget; lad dem kun komme, det kan altid ske, at der alligevel hænger noget ved.“

Et gammelt ord siger, at hvor der er hjærterum er der også husrum, men det slår ikke altid til. Peter Larsens hjærte rummede fler, end hans stuehus rummede. Dette vidste han dog råd for, ti i 1864 rev han sit gamle stuehus ned og byggede et nyt, hvori der i den vestre ende var en stor sal, der, når den sattes i forbindelse med et tilstødende stort værelse og en gang, nok kunde rumme nogle hundrede mennesker. Over døren til denne sal lod han indmure en stor sten med en indskrift, der begyndte således: „Denne Stue er bygget 1864, ikke for at tilfredsstille verdslig Lyst, men til deri at høre Guds Ord, „det Troens Ord“,“ og slutter således: „Gud velsigne dette Hus til Dagens Ende! Amen.“ Imellem begyndelsen og slutningen er indføjet lange bibelsprog, både fra Gamle og Nye testamente. Heller ikke når det gjaldt en Inskription, forstod Peter Larsen at begrænse sig.

I sit brev til Grundtvig af 1854 siger Peter Larsen: „Jeg er gærrig som en jøde.“ Denne bemærkning har man lidt ondt ved at forstå, ti ganske vist var Peter Larsen meget påpasselig i sin bedrift og fjalte ikke at noget gik tilspilte, men samtidig udfoldede han en godgørenhed, som søger sin lige. Da den fattige Anders Uth i Dons mistede en hest, gav Peter Larsen ham penge til en ny, uden smålig hensyntagen til, at det var den samme Anders Uth, der kort tid i forvejen ondskabsfuldt havde skubbet ham i kanalen. Også andre fattige Donsinger gav han penge både til heste og køer. Nuværende husmand i Dons Jakob Knudsen har fortalt mig, at da han omkring 1870 tjente hos Peter Larsen, kørte han en dag for ham til Kolding, og bag i vognen havde de en kalv, som skulde sælges. Da de kom til Bramdrupdam, mødte de en mand, ved navn Hans Udsen, der havde haft Vingsted mølle, men var gået fallit. Han spurgte da om, hvad kalven skulde koste. „Ve do ha kalli?“ spurgte Peter Larsen på sit Fynsk. Ja, han vilde da nok først vide, hvad den skulde koste. „Jæ sier, ve do ha kalli, så ka do ta en“,

svarede Peter Larsen, og det lod Hans Udsen sig naturligvis ikke sige to gange. Jakob Knudsen kunde ikke lade være at sige til Peter Larsen, at han syntes, ingen mening der var i at give den gode kalv bort til den første den bedste, de traf, men Peter Larsen svarede: „Den mand har kendt bedre dage, han havde mere brug for kalven, end jeg for pengene, jeg kunde få for den.“

Peter Larsens godgørenhed indskrænker sig ikke til Dons og dens nærmeste omegn, ja endog kongeriget Danmarks grænser var for snævre for den. Da han i 1847 hørte om nøden i Irland, foreslog han, at den sum, missionsselskabet havde indsamlet, skulde bruges til at lindre denne nød, „ti når vi ikke for øjeblikket ser udveje til at hjælpe sjælene, så skal vi dog kurere på legemerne.“ Selv tegnede han sig for et extra bidrag på 200 rdl., og lignende store summer har han gentagne skænket, således da der var hungersnød i Finland og Nordsverige, for ikke at tale om, da stormfloden havde hærget vort fædreland 1872.

V. Birkedal fortæller, at da han i 1846 måtte til at ombygge stuehuset i Sønderomme præstegård, noget han ikke godt havde råd til, kom Peter Larsen en dag kørende med et stort antal flæskeskinker, som han mente, Birkedal kunde have brug for til at koste arbejderne med. Dette syn fik Birkedals nabo til at udbryde: „Tænk, han kom til præsten med så mange skinker, to tommer flæsk var der på dem — *det er kærlighed!*“

En del af de mennesker, der blev kristeligt vakt i 1820erne og 1830erne, gik senere over i politikken, og om ikke få af dem gælder det, at de synes at have glemt deres første kærlighed over denne ny kærlighed. Intet af dette gælder Peter Larsen. For ham havde politikken ingen tiltrækning, vel at mærke døgnpolitikken, ti før de store linjers politik var han altid dybt interesseret.

Til at begynde med var han ligesom Grundtvig enevældens mand, men da folkefriheden var vundet, vilde han, at den skulde udnyttes og vedblev til sin dødsstund at være en frihedsmand af den rette slags.

Et par gange tænkte han på at stille sig til rigsdagen, da der var vigtige spørgsmål, der skulde afgøres. Den første gang var 1853, da der kæmpedes om arvefølgespørgsmaalet („det gælder ikke her om at få nogle tønder korn eller et par stude godt solgt,“ skrev han), den anden gang var under grundlovskampen i 1866. „At man vilde indskrænke den almindelige valgret og give hartkornet og ejendommen en politisk forret, nytte folkets ulykke til at sætte en partianskuelse igennem, det oprørte hans sjæl“, siger hans ven N. J. Termansen om ham.

Da det forenede Venstre dannedes, var der mange af Peter Larsens grundtvigske venner, der tyede over i Højre, men Peter Larsen blev trofast hos Venstre, og den 20. Septbr. 1872, 3½ måned før sin død, stod han på tribunen i Kolding som Bergs talende stiller. Rygtet siger, at det var for at komme til at tale imod sin nabo Bertel Dons, at han var blevet stiller, men det var sikkert mere ideelle grunde, der fik ham til det. N. J. Termansen fortæller, at det, der fik ham frem, var en bevægelse, fremkaldt ved lovforslaget om de kommunale valg, der var kommen frem i hans kreds, „hvori han kun kunde se et udtryk af gårdmandsklassens og i det hele de velhavendes interesser, med miskendelse af småfolks ret.“

Om Peter Larsens politik gælder det, at han formåede i en sjælden grad det, som det altid kniber for professionelle politikere med, at sætte særinteresser tilside for det almene vel. Det viste han ikke mindst to gange i 1864. Om sommeren dette år, da hele det sydlige Jylland led hårdt under den fjendtlige besættelse, satte han sig i spidsen for en adresse til regeringen om, at den ikke måtte tage hensyn til denne egns lidelser, men blot til Danmarks ret og ære. Da den ulykkelige fred var sluttet, var der mange danske, der tænkte: mon kongen, der er født i Sydslesvig og opdraget blandt tyske mænd, har rigtig forståelse af det danske, og nu forstår at finde de rette danske mænd? Tvivlen var så meget stærkere, som man ingen tillid havde til det ministerium, kongen havde valgt sig; det havde jo allerede vist, at det vilde ændre Juni-

grundloven og indskrænke den almindelige valgret. Men Peter Larsen kunde ikke lide, at sådanne tanker og sådan tale førte en skjult tilværelse, og da kongen sidst på året kom til Kolding, besluttede Peter Larsen at lade ham vide, hvad der rørte sig hos det menige folk. Han fik også tilladelse til at tale med kongen, men kongen glemte det og huskede først på det, da han var stegen til vogns. Han gav da Peter Larsen lov til at holde sin tale på rådhus-trappen. Han begyndte sin tale med at udtale sin glæde over, at vi nu kunde samles med „vor kære konge“ her, hvor vi i så lang tid kun havde mødt fjendtlige tropper, takkede dernæst kongen, fordi han i 1848 blev Danmark tro, medens hans slægtninge sveg, og omtalte det lykkelige varsel for Danmark, han så dæri, at kongens børn havde udsigt til at komme til at beklæde adskillige af Europas troner. „Men, kære konge“, således sluttede han, „skal det blive til velsignelse for konge og folk, så tror vi, at det kun kan ske, når konge og folk slutter sig nær og inderlig sammen. Det er dærfør vor inderlige bøn, at Deres majestæt *må omgives af danske mænd, og at de, som står tronen nær, må opdrages i dansk ånd og dansk nationalitet.* Ti, kære konge, det skal ikke dølges, at mange af os under denne gruelige krig ikke har kunnet holde den frygt tilbage, at *Deres kongelige majestæt, født på grænsen af tysk og dansk, ikke naturligen har kunnet føle for Danmark og de Danske — — —*“. Længere kom Peter Larsen ikke i sin tale, for nu rejste kongen sig op i vognen og sagde: „Jeg vil spørge de tilstedeværende, om Bluhme og Tillisch ikke er danske mænd.“ Efter at der havde lydt nogle jær fra de omstående, fortsatte kongen: „Denne mand mener, at jeg i følge min opdragelse ikke ganske kan føle med det danske folk. Jeg er født Slesviger, og jeg spørger Dem, om De ikke regner Slesvig for et dansk land, om De tror, at Slesvigerne ikke føler ligeså varmt for Danmark som De?“ Kongens ord modtoges med jubel af de omstående, hvoraf de fleste var Slesvigere, og der er ingen tvivl om, at Peter Larsen har følt sig smærtelig berørt ved at mærke, at han havde såret kongen, hvem han holdt meget af, men der er heller ingen tvivl

om, at han anså det for sin pligt mod konge og fædreland at handle, som han gjorde. Christian den niende kom aldrig i sin lange regeringstid mere til Kolding, og det er den almindelige mening, at det pinlige optrin på Kolding rådhustrappe var skyld dæri.

Som tidligere nævnt kneb det Peter Larsen at spændes med sine naboer. Egentligt er dette ikke saa underligt, ti sådan vil det vist altid gå, når en mand har så mange skarpe kanter, som Peter Larsen havde, og ved enhver lejlighed siger sin mening så lige ud, som han gjorde. Desuden kunde de Donsinger slet ikke forstå ham, han var dem for „åndelig“. Dette fik et betegnende udtryk i 1849, da Tyskerne nærmede sig Dons. Peter Larsen kaldte da Donsingerne sammen for at rådslå med dem om, hvilke forholdsregler, man skulde tage. Da stemningen var meget trykket, søgte Peter Larsen at sætte den op ved at sige: „Det er da en trøst, at de ikke kan tage mere end livet fra os.“ Dertil svarede den gamle Hans Henrichsen: „Ja, men ser du, Peter, det er og nok.“

Det gik dog efterhånden op for Donsingerne, at de havde en stor mand i deres midte, og i sine sidste år var Peter Larsen en meget anset, om end ikke just nogen meget afholdt mand i sin by.

„En kæmpe var han med et stort hjærte og en fyrig ånd“, sagde pastor Sveistrup i ligtalen over ham. „Begge forenede måtte til for at gøre ham til den dådens mand, han var. Det kendtes hjemme i hans daglige bedrift og omgængelse. Fart måtte alt have; ladhed og blødgættighed måtte vige.“ Om hans fyrighed har Birkedal, der forresten sagde, at han hørte til „rytteriet i Vorherres slagorden“, fortalt, at engang de kørte sammen og kom op at disputere, „glemte han alt omkring sig, fægtede med pishen i luften over mit hoved, som vilde han slå mig, så forbiørende folk holdt stille på vejen med stirrende blik og ventede et håndgribeligt sammenstød.“ På Norgesturen gik hans fremfusenhed især ud over „skyds gutterne“. „Du er en klodrian, jeg stoler mere på de danske heste end på de norske kuske — du kan jo ikke

køre!“ kunde han bruse op. Så sagde Birkedal til ham: „Husk på den gamle salme, vi så tit har sunget hos Dem i Dons: „Tålmodighed behøves“ — vis det nu i gærningen.“ Da bøjede han ydmygt hovedet og tav, indtil atter ved en ny lejlighed naturen gik over optugtelsen.

Peter Larsen var nok en alvormand, men han var dog heller ikke bange for skæmt og vittighed, og i sine breve holdt han meget af at bruge den småspøgende stil, som Grundtvig anbefaler. Her skal anføres et par træk som eksempler på hans spøg.

Henne ved Fredericia lå nogle huse, som kaldtes „Himmerig“. En gammel kone dærfra gik engang til Dons for at besøge sine slægtninge dær, og hun mødte da Peter Larsen. „Hvor kommer I fra, lille mor?“ spurgte han. „A kommer såmænd fra Himmerig“, lød svaret. „Da skulde I hellere have blevet dær“, sagde Peter Larsen.

Forfatteren Jakob Knudsen har fortalt, at da Peter Larsen engang besøgte hans fader i Aggersborg og så dennes ret store børneflokk, sagde han til ham: „Hør, Knudsen, jeg tror, at det eneste Guds bud, som menneskene holder sig rigtig efterrettelig, det er dette herre: vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder jorden!“

Vilhelm Birkedal fortæller følgende morsomme træk fra Norgesrejsen: „I Trondhjem og omegn var Peter Larsen Trøndernes yndling, så mild, ejendommelig, alvorlig og dog kærlig han var. Jeg glemmer aldrig et stort og fint selskab, den danske konsul Dahl i Trondhjem gjorde for os. Der var folk af alle slags: vi danske Grundtvigianere, en Haugianer, en sangerinde fra Paris, åndrige verdensfolk, endog en Slesvigholstener. Der blev holdt mange taler ved bordet — da stod pludselig Peter Larsen frem med champagneglasset i sin hånd og holdt en humoristisk skåltale for *kvinden*, og gjorde det rigtig godt. Alle de fine damer rejste sig og måtte hen og klinkede med den danske bonde, der stod dær i sin grove vadmelstrakke og store støvler — den franske sangerinde svævede hen, klinkede og rakte ham sin silkebehand-

skede hånd, som han trykkede så trofast i sin barkede næve, at hun vist ømmede sig derved.“

Den 6. Januar 1873 døde Peter Larsen, og den 13. Januar foregik hans jordefærd, der blev den mest storslåede jordefærd, man havde set på disse egne. Følget var på ca. 1000 mennesker, dæriblandt ikke mindre end 30 præster. I hjemmet talte præsterne *H. Sveistrup*, *Vejen*, *Andr. Leth*, *Middelfart*, *Rasmus Lund*, *Mors*, og *M. Melbye*, *Asperup*, samt folketingsmand *Jens Jørgensen*, *Bjerregård*, og i kirken dr. *L. Helveg*, *Odense*, samt den midlertidigt ansatte sognepræst i *Almind*, *Sofus Borgen*, hvilken sidste forrettede jordpåkastelsen.

Den 8. Oktober 1902, hundredårsdagen for Peter Larsens fødsel, rejstes en mindesten for ham i Donsgårds have. Stenen er godt 2 m høj og er prydet med et billede, som kunstneren *Rasmus Andersen* har dannet efter det eneste fotografi, der er taget af Peter Larsen.

XIX.

Nogle stamtavle-brudstykker.

Som overskriften viser, er efterfølgende stamtavler ikke fuldstændige. Jeg har ingen specielle undersøgelser foretaget angående dem, men kun taget med, hvad jeg fandt ved mine andre undersøgelser. Når jeg trods deres ufuldstændighed har taget dem med, er det, fordi jeg mener, at de muligvis kunde tjene til støtte for senere stamtavleforskninger.

Stamtavlernes numre svarer til gårdenes numre.

s. b. o: som barn.

Stamtavle I a.

Anders Thommesen

↓
Sidsel Andersdatter, f. ca. 1644 † 1706

~ 1. Jørgen Christensen Smed, † 1690

~ 2. Niels Jensen (se stamt. Ib)

Kiersten f. ca. 1666 † 1744 ~ Simon Sørensen d. y. (gård nr. IV)	Anders f. ca. 1676 † 1702	Hans f. ca. 1680 ~ Sophie Jespers- datter † 1767	Maren f. ca. 1683 ~ Mads Iversen Borlev	Kiersten f. ca. 1687 † 1741
Maren f. 1711 ~ 1742 skipper Laurids Povlsen, Kolding	Anders f. 1716 gæstgiver i »De tre tobaksruller«, Nørregade, Kbhvn.	Hans f. 1726 † 1765 ~ 1753 Anna Christensdatter Ravn; boede først på gård nr. I, siden på gård nr. IV	6 børn til: Jesper, f. 1705 Jørgen, f. 1708 Anders, f. 1714 Mads, f. 1719 Elsbet, f. 1722 Kiersten, f. 1728	
Søren f. 1755 † s. b.	Hans f. 1756 † 1778	Christen f. 1761 † 1779	Sidsel f. 1758	Søren f. 1764

Stamtavle I b.

Niels Jensen (se stamt. I a)

- ~ 1. Sidsel Andersdatter, f. ca. 1644 † 1706
~ 2. 1707 Karen Nielsdatter

Sidsel f. 1708	Inger f. 1710 † 1736 ~ Peder Christensen (se stamt. VII)	Johanne f. 1713 ~ 1741 Hans Pedersen, Brakker	Anna f. 1716 † s. b.	Jens f. 1717
-------------------	---	---	-------------------------	-----------------

Stamtavle I e.

Niels Hansen Grunnet, f. 1735 † 1815
~ 1757 Else Nielsdatter, f. 1735 † 1809 (se stamt III)

Hans f. 1757 † 1823 ~ 1779 Mette Rasmusdatter f. ca. 1747 † 1808 (boede i Ågård)	Niels f. 1759 † 1777	Søren f. 1764 (boede i Herslev)	Margreth f. 1769 † 1806 ~ 1795 Jes Christensen (se stamt. V)	Mette f. 1774 † 1814 ~ 1806 Hans Henrichsen (se stamt. VII)	Christen f. 1776 (se stamt. II c)	6 børn (døde som små): Sidsel, f. 1762 Margreth, f. 1765 Sidsel, f. 1768 Marie, f. 1771 Bertel, f. 1773 Kirstine, f. 1781
--	-------------------------	--	--	--	--	--

Niels f. 1779 † 1821 ~ Ane Cathrine Nielsdatter (boede i Ågård)	Rasmus f. 1781	Anna f. 1783 ~ Niels Andersen (se stamt. III)	Else Kirstine f. 1786 (opfostret hos bedstefaderen N. H. Grunnet) ~ 1809	Bertel f. 1789 † ca. 1840 ~ Ane Marie Villumsdatter (boede i Dons)	Søren f. 1792
---	-------------------	--	---	--	------------------

Hans f. 1812	Niels f. 1814	Peder f. 1817	Søren f. 1819	Antaget barn: Hans Kring (se stamt. III)
-----------------	------------------	------------------	------------------	--

Stamtavle II a.

Niels Hansen, f. ca. 1636 † 1705
 ~ Kiersten Hansdatter, f. ca. 1647 † 1727

Anders (boede i Ravnholt)	~ Maren Hans Nissen, Vonsild	~ Else Sivert Andersen, Borlev	Sidsel f. ca. 1682 ~ 1716 Anders Andersen, V. Gjesten	Anna f. ca. 1684 ~ 1713 Niels Lauridsen f. ca. 1693 † 1761	Hans f. ca. 1687
------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------	---	--	---------------------

Niels (kaldet N. Dons) f. 1714 (boede i Ferup)	~ Jens f. 1715 † 1766 1. 1749 Kierstine Hansdatter af Almind skole f. ca. 1724 † 1762 2. 1763 Gunde Sørens­datter Buhl af Nebel (se stamt. II b) f. ca. 1740 † 1795	Anna f. 1718	Laurids f. 1720 † som barn	Kiersten † 1724 † som barn
---	--	-----------------	----------------------------------	----------------------------------

¹⁾ Anna f. 1750 ~ 1771 Thule Pedersen i Ferup (stamfader for Thule-slægten)	²⁾ Kiersten f. 1753 ~ 1778 Anders Olesen, V. Gjesten	¹⁾ Søren f. 1760 ~ 1785 Kiersten Jensdatter i Møsvrå (stamforældre for Parbo-slægten)	¹⁾ 2 børn til: Niels, f. 1758 Laurids, f. 1762 † 1768	²⁾ Kierstine f. 1763 ~ 1798 degnen Jacob Falck i Almind
--	---	--	---	---

Stamtavle II b.

Gunde Sørensdatter Buhl, f. ca. 1740 † 1795

- ~ 1. Jens Nielsen (se stamt. IIa)
~ 2. 1767 Mads Michelsen Møller, f. ca. 1734 † 1784
~ 3. 1788 Peder Hansen fra Vinding, f. ca. 1759 † 1806

¹⁾ Kierstine
(se stamt. II a)

²⁾ Michel
f. 1775
~ 1799
Johanne Sørensdatter
(boede på Stengård
i Almind)

³⁾ Søren
f. 1778 † 1855
(boede på
Gl. Hesselballegård;
se »Starup sogn«
stamt. II og III)

³⁾ 6 børn til:
Anna, f. 1768 † 1788
Jens, f. 1770 † 1786
Mette, f. 1772 † s. b.
Mette Marie, f. 1774 † s. b.
Peder, f. 1780
Niels, f. 1782 † 1786

Stamtavle II c.

Else Henrichsdatter, f. ca. 1777 † 1817 (stedatter af Søren Jensen, Møsvrå, se stamt. II a)

~ 1. Peder Hansen (se stamt. II b)

~ 2. Christen Nielsen Grunnet, f. 1776 † 1835 (se stamt. I c)

1) Gunde f. 1799 ~ 1827	1) Henrich f. 1802	2) Else f. 1807 ~ 1828	2) Kirsten Marie f. 1813 ~ 1831	2) Kirstine f. 1815 † 1873 ~ 1. Peder Buhl i Starup (se »Starup sogn» stamt. III) ~ 2. J. Chr. Lykke, Brakker	2) 2 børn til: Peder, f. 1809 Niels, f. 1811
Bertel Pedersen (boede på Almind mark; begge døde ca. 1840)		Jeppe Madsen Jensen f. ca. 1800 (boede en tid på Rødkobbelgård i Starup sogn)	Peder Jørgensen f. ca. 1804 (boede i Almind)		

Stamtavle II d.

Christen Nielsen Grunnet, f. 1776 † 1835 (se stamt. I c og II c)

~ 1. Else Henrichsdatter (se stamtavle II c)

~ 2. Marie Thulesdatter, f. 1787 † 1826 (datter af Thule Pedersen i Ferup; se stamt. II a)

Børn af første ægteskab
(se stamt. II c)

Else Marie
f. 1819

Ane
f. 1823

Stamtavle III.

Margrethe Hansdatter, f. ca. 1713 † 1803
~ 1. Niels Christensen Smed, f. ca. 1684 † 1753
~ 2. 1754 Søren Andersen af Starup, f. ca. 1710 † 1786

¹⁾ Anra f. 1737 ~ 1761 Stefan Christensen Ravn, Jordrup	¹⁾ Else f. 1735 † 1809 ~ 1757 Niels Hansen Grunnet fra Bjært (se stamt. I c)	¹⁾ Else Kierstine f. 1739	¹⁾ Kiersten*) f. ca. 1743 † 1813 ~ 1. 1777 Anders Bertelsen af Starup f. ca. 1743 † 1784 ~ 2. 1784 Peder Nielsen Herslev	
		¹⁾ Gisle f. 1777 † s. b.	¹⁾ Niels f. 1779 † 1823 ~ 1807 Anna Hansdatter (se stamt. I c) f. 1783	¹⁾ Margrethe f. 1782 † s. b.
		Peder f. 1808 † 1825	Hans (Kring) f. 1811 † 1862 (se stamt. I c og VII)	Anders (Dahl) f. 1814 (boede i Brakker)

*) Hendes fødsel har præsten glemt at indføre i kirkebogen. Almind sogns gamle kirkebog udmærker sig i det hele taget ved en hel mængde forglemmelser.

Stamtavle IV a.

Søfren Simonsen † 1688
~ Karen Christensdatter

Simon Sørensen den yngre f. ca. 1661 † 1739	Christen (boede i Nebel)	Knud	Niels	Mette	Anna
Søren f. ca. 1698 † 1753 ~ 1. 1738	Anna f. 1704 ~ 1739	Maren f. 1708 † s. b.	Christen f. 1712 † s. b.	Jørgen f. 1715 † s. b.	Sidsel f. 1700 † s. b.
Inger Stephansdatter f. ca. 1696 † 1742 ~ 2. 1745	Laurids Christensen fra Nebel (boede på gård nr. III)				
Anne Christensdatter Ravn af Bramdrup					
²⁾ Inger Kierstine f. 1745 † s. b.	³⁾ Simon f. 1752				

Stamtavle IV b.

Niels Hansen Snedker, f. ca. 1732 † 1792
~ 1756 Maren Pedersdatter, f. ca. 1725 † 1794

Marie f. 1756	Peder f. 1758 † 1806 ~ 1793 Kirsten Holgersdatter Hår fra Skovgård f. 1761 † 1814 (se stamt. IV c og »Starup sogn« stamt. I)	Hans f. 1761 † s. b.	Anna Kierstine † 1762 ~ 1787 Jens Thomsen, degn i Skarrild og Arnborg	Hans f. 1765	Maren f. 1767	Mette f. 1769
Ane f. 1794	Maren f. 1795 † 1866 ~ 1811 Jørgen Henriksen Ravn (se stamt. VII)	Niels f. 1797	Mette Marie f. 1799 † 1856 ~ Hans Pedersen Hår, Sorgenfri f. 1801 † 1862 (bedsteforældre bl. a. til Hans Hår Ravn i Dons)	Ane f. 1802		

Stamtavle IV c.

Christian Henrichsen Dons, f. 1786 † 1863 (se stamt. VII)

~ 1. 1806 Kirsten Holgersdatter Hår (se stamt. IV b)

~ 2. 1814 Mette Marie Bertelsen fra Landerupgård, f. 1795 † 1862

Peder Dons	Kirsten	Ane Marie	Bertel Dons	Maren	Ane
f. 1815 † 1878	f. 1818 † 1890	f. 1820 † 1865	f. 1825 † 1884	f. 1827 † 1905	f. 1830 † 1890
~ 1844	~ 1850	~ 1847		~ 1853	~ 1863
Ane Christens-	Jens Jørgensen,	Thule Nielsen		Christen Hansen	Christen
datter	Bjerregård	i Ferup		f. 1823 † 1893	Rasmussen,
f. 1816 † 1885	f. 1806 † 1876	f. 1810 † 1894		(se stamt. VII)	Alsted mølle
					f. 1821 † 1904

Stamtavle V.

Kirsten Jensdatter, f. ca. 1727 † 1795

~ 1. 1761 Jes Sørensen † 1762

~ 2. 1763 Christen Jepsen fra Nagbøl, f. 1731 † 1805

¹⁾ Søren
f. 1762

²⁾ Kirsten
f. 1766 † 1767

³⁾ Jes
f. 1768 † 1837

⁴⁾ Jep
f. 1770 † 1773

~ 1. Margreth Nielsdatter (se stamtavle I c)

~ 2. Else Marie Jensdatter af Nr. Bjært

¹⁾ Christen
(boede i
Sønderjyll.)

¹⁾ Else

¹⁾ Kirsten

¹⁾ Niels
(boede på
Stallerupgård)

²⁾ Grethe
f. 1808

²⁾ Jens
f. 1810

²⁾ Johanne
f. 1813

²⁾ Jes
f. 1817 † 1902
(boede på
Stagebjerggård
i Almind)

²⁾ Else Marie
f. 1820

Stamtavle VI.

Simon Sørensen den ældre, f. ca. 1644 † 1712

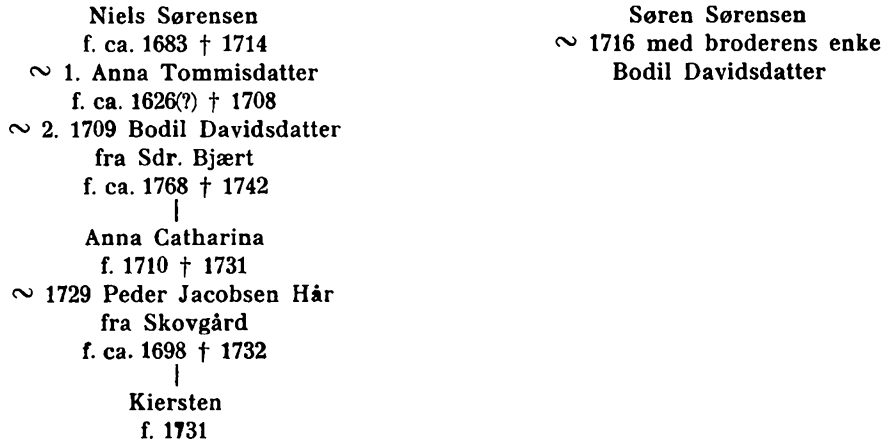
2 1.

2 2. Anna Sørensdatter, f. ca. 1663 † 1712

1) Christen f. ca. 1668 (se stamt. IX)	1) Anna † 1701, ∞ Peder Hansen, Tanlov Nebel	2) Søren f. ca. 1680 † 1762, boede i Hjelndrup	2) Hans f. ca. 1684 † 1742, sognefoged, Lilballe	2) Jens f. ca. 1687 † 1774	2) Kiersten f. ca. 1693, ∞ 1719 Frands Nielsen Lund, Eglved	2) Jes f. ca. 1697, boede først i N. Vilstrup, siden i Vejle	2) Cathrine f. 1700 † 1745, ∞ 1. 1727 Bertel Iversen Stub, Kolding, ∞ 2. provst Jørgen H. Fædder, Gauerslund	2) Anna f. 1703, ∞ Passou, kok hos markgreven af Schülenback
Simon, boede i Lilballe	Jens f. 1708 † 1779, præst i Brabrand og Kasted		Anders boede i Stenderup		Christen boede i Stenderup		Hans f. 1722 † 1797, præst i Vit- ten, Haldum og Hadsten	
			Jens Andersen Dons (boede på Donsgård 1781—1788)		Hans f. 1749	Christen f. 1750		
			2 1. Mette Larsdatter, f. ca. 1763 † 1784					
			2 2. Kirsten Nielsdatter Buch					

Stamtavle VII a.

Søren Sørensen, f. ca. 1650 † 1725

Stamtavle VII b.

Peder Christensen, f. ca. 1703 † 1772
 ~ 1. 1733 Inger Nielsdatter, f. 1710 † 1736 (se stamtavle I b), ~ 2. 1737 Karen Hansdatter, f. ca. 1709 † 1784

Inger f. 1738 † 1772 ~ 1761	Dorthe f. 1739 ~ 1765	Anne*) f. ca. 1741 ~ 1769	Maren f. 1744	Mette f. 1747	Anna Cathrine f. 1749	Else f. 1752 ~ Niels
Rasmus Sørensen, Agård (gård nr. III)	Niels Jørgensen, Højen	Christensen Ravn fra Bramdrup f. 1742 † 1802				Markussen Møller, Haderslev

Karen f. 1769 † s. b.	Christen f. 1772	Peder f. 1774 † 1816 ~ 1701	Jørgen f. 1776 † 1850 ~ 1811	Karen f. 1779 † s. b.	Hans f. 1781 † 1851 ~ 1. 1806 Mette Nielsdatter Grunnet, f. 1774 † 1814 (se stamt. I c) ~ 2. 1815 Else Marie Pedersdatter, f. 1787 † 1866	Niels f. 1783 † 1815 ~	Christian Dons f. 1786 † 1863 (se stamt. IV c)
		Anna Kirstine Sørensdatter f. 1770 † 1836 (se stamt. IX)	Pedersdatter f. 1795 † 1866 (se stamt. IV b)				

1) Anne f. 1809 † 1880 ~ 1825 Hans Jensen Roed, Bølling, f. 1802 † 1870	1) Else f. 1810 † 1874 ~ 1832 Chr. Simon Andersen, Almind, f. 1802 † 1850	1) To drenge f. 1812 døde som små: Henrich, f. 1807, Henrich Christen	2) Mette Katrine f. 1816 † 1885 ~ 1837 Hans Kring (se stamt. I c og III)	2) Peder f. 1817 † 1869 ~ 1855 Maren Küster, f. 1827 † 1893	2) Sidsel f. 1819 † 1898 ~ Rasm. Nielsen, Hørup	2) Christen f. 1823 † 1893 ~ 1853 Maren Christiansdatter f. 1827 † 1905 (se stamt. IV c)	2) Niels f. 1817 † 1881 Ane Margrethe Peders- datter, Brækker,	2) Henrik f. 1829 † 1894 ~ 1857 Ane Kristine Hansen Ravn, f. 1834 † 1900 (datter af Hans Peder- sen Hår; stamt. IV b)	2) To børn f. 1822 døde som små: Karen, f. 1820, Henrich
--	--	---	---	--	--	--	---	--	---

*) Hende har præsten glemt at indføre i kirkebogen. I «Slægten Ravn» nævnes den yngre søster Anna Cathrine som Henrich Ravns kone, men det kan ikke passe, ti for det første kaldes Henrich Ravns kone stadig både i kirkebogen og i gamle dokumenter kun Anne Pedersdatter, for det andet opgives hun i folketællingslisten 1787 da at være 46 år gammel, og for det tredje nævner et gammelt dokument fra 1772, at hun har *fire* ugifte søstre.

Stamtavle VIII.

Jens Sørensen, f. ca. 1636 † 1699
 ~ Anna Pedersdatter, f. ca. 1627 † 1699

|
 Peder Jensen, f. ca. 1659 † 1734
 ~ Maren Lauridsdatter, f. ca. 1661 † 1732

Anna f. 1700 ~ 1733 Mads Jensen, Kolding	Jens f. 1704 † s. b.	Jens Pedersen f. 1708 † 1759 ~ 1. 1731 Lisbeth Pedersdatter f. ca. 1703 † 1741 ~ 2. Johanne Jepsdatter f. ca. 1721 † 1757 ~ 3. Dorthe Hansdatter	Maren f. 1711	Kiersten ~ Anders Nielsen, skrædder i Kolding
--	-------------------------	--	------------------	--

¹⁾ Peder*) f. 1732	¹⁾ Maren f. 1734 ~ 1765 Niels Buch, Nagbøl	¹⁾ Inger f. 1737	¹⁾ Laurids f. 1740	²⁾ Jep**)	²⁾ Jens f. 1749	²⁾ Hans f. 1751	²⁾ 3 børn døde som små: Jens, f. 1745 Lisbeth Marie, f. 1755 Lisbeth, f. 1756
----------------------------------	---	--------------------------------	----------------------------------	----------------------	-------------------------------	-------------------------------	--

*) Glemte i kirkebogen.

**) Kaldes i skifteprotokollen Jes.

Stamtavle IX a.

Anna Christensdatter, f. ca. 1654 † 1714

~ 1. Anders Andersen

~ 2. Christen Simonsen, f. ca. 1668 † 1730 (se stamt. VI)

¹⁾ Kierstine ~ 1707 Hans Simonsen (se stamt. VI)	¹⁾ Mette f. ca. 1691 † 1714	²⁾ Anders f. ca. 1695 † 1766 boede i Smidstrup	²⁾ Simon f. ca. 1696 † 1739 ~ Anna Cathrine Hachsen, fuldmægtig hos regimentsskriver Søren Hachsen, Kolding	²⁾ Kiersten f. 1698 † s. b.	²⁾ Anna f. 1703 † 1773 ~ 1. Hans Jespersen, Stenderup ~ 2. Poul Nielsen Garp, Noes i Andst ~ 3. Bertel Nos, Andst
--	--	---	--	---	--

Stamtavle IX b.

Christen Simonsen, f. ca. 1668 † 1730 (se stamt. VI og IX a)
 ~ 1. Anna Christensdatter, f. ca. 1654 † 1714 (se stamt. IX a)
 ~ 2. Anna Pedersdatter fra Kolding, f. 1693 † 1760

4 børn af 1. ægteskab (se stamt. IX a)	Peder f. 1715 † 1764 boede i Nebel mølle	Anna Kierstine f. 1717 † 1768 ~ 1. 1736 Niels Nissen Bramdrup ~ 2. Søren Boerlef, Bramdrup	Maren f. 1719 † 1756 ~ 1737 Jens Pedersen Schelde, Ferup	Mette f. 1722	Cathrine f. 1722 ugift boede i Vesterby, Ødsted	Søren f. 1724 † 1791 ~ 1761 Apelone Nielsdatter Skiby f. 1738 † 1797 boede i Vingsted mølle	Christian Friedrich f. 1729, var forpagter på Lolland	To børn døde som små: Mette Kierstine f. 1721, Else Cathrine f. 1726
---	---	--	--	------------------	--	--	---	---

¹⁾ Kiersten
~ Niels Knudsen,
Vesterby

¹⁾ Christen Nielsen
f. ca. 1739 † 1819
~ Anna Jensdatter
f. 1740 † 1821
(se »Starup sogn« stamt. I)
boede i Fredsted
(tipoldeforældre bl. a. til
Jens Sager, Fredsted)

²⁾ Else Margrethe
f. ca. 1750

³⁾ Mette
f. ca. 1757

³⁾ Søren
f. ca. 1760